

Bibliotheca Patatina

Ph. R. 1001.6

Jc. 475

Rechenberg

Philos. Ethica-polit. 1997.

R

ADAMI RECHENBERGI,
Prof. Publ. Lips.

LINEAMENTA
PHILOSOPHIÆ
CIVILIS,
CUM DISSERTATIONE
DE
S. R. IMPERII
RÉGIMENTO,
EDITIO TERTIA CORRECTIOR.

L I P S I Æ,
Apud JO. LUDOV. GLEDITSCHUM,
ANNO M DCC I.

Handwritten text, likely a title or reference number, appearing as a series of dark, stylized characters.

**Bayerische
Staatsbibliothek
München**

ILLUSTRI VIRO,

DOMINO

JOH. ERNESTO

de Schönleben

Serenissimi Ducis Anhaltino-
Serveſtani,

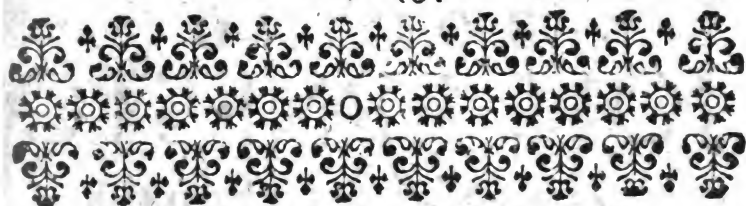
DOMINI

CAROLI VVIL-
HELMI,

Cancellario Excellentissimo,
&c.

Patrono & Affini ſuo
cum obſervantia colendo,

Vitam, ſalutem & incolumi-
tatem perpetuam!

*Patrone Aestuma-
tissime!*

Pignus & monumentum
meæ in TE observantiæ.
& cultus, imo & amo-
ris quoque edituro mihi non
aliud jam suppetebat, quam
hocce tenue, quod in gratiam
privatorum discipulorum,
typis

typis exscribi curavi opusculum. Id licet exiguum, ac nullius ingenii vel splendoris laude insigne sit; TIBI tamen PATRONE, non displiciturum illud, ideo existimaui; quod amicitiam ab aliquot lustris mecum colere sinceram non dedignatus es. Quamvis enim divina providentia forte nos dispari gaudere voluerit; illam tamen affectum in me Tutum, more vulgi minuere haut passus es. Virtus Tua, TE aulæ OPTIMI PRINCIPIS,

a 3

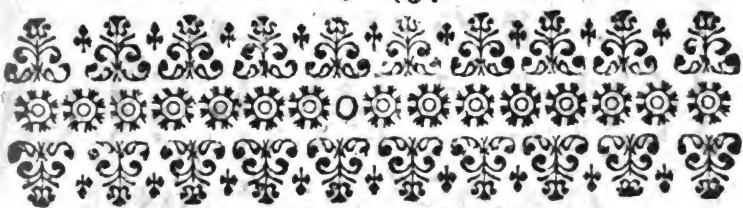

Patrone Aestumatis-
tissime!

Pignus & monumentum
meae in TE observanti-
& cul

is quo
li

Id licet exiguum, ac nu-
ingenii vel splendoris
laude insigne sit; TIBI ta-
men PATRONE, non displi-
citurum illud, ideo existima-
vi; quod amicitiam ab ali-
quot lustris mecum colere
sinceram non dedignatus
es. Quamvis enim divina
providentia forte nos dispa-
voluerit; illam
in me

*Patrone Aestumatis-
tissime!*

Pignus & monumentum
meæ in TE observantiæ.
& cultus, imo & amo-
ris quoque edituro mihi non
aliud jam suppetebat, quam
hocce tenue, quod in gratiam
privatorum discipulorum,
typis

typis exscribi curavi opusculum. Id licet exiguum, ac nullius ingenii vel splendoris laude insigne sit ; TIBI tamen PATRONE, non displiciturum illud, ideo existimaui ; quod amicitiam ab aliquot lustris mecum colere sinceram non dedignatus es. Quamvis enim divina providentia forte nos dispari gaudere voluerit ; illam tamen affectum in me Tuum , more vulgi minuere haut passus es. Virtus Tua, TE aulæ OPTIMI PRINCIPIS,

a 3

DEDICATIO.

PLS, ut consilio in status sui
regimine ipsi adfisteres,
admovit; me vero Acade-
miæ, ut qualicunque opera
mea studiosæ Juventuti
inservirem, mancipavit.
Utramque inter stationem
magna, fateor, disparitas. TU
virtutis merito, altiori in au-
la, honore fulges, & tracta-
tione rerum civilium, ac le-
gatione etiam ad alias ma-
gnorum Principum aulas
prudentiæ singularis laudem
consecutus es. Ego vero in
umbra Academica velut de-
litescens,

DEDICATIO.

litescens, cupidos bonarum
literarum adolescentes ac
juvenes doceo, atque olim
gesta a Principibus simul pro
muneris mihi demandati
parte, expono. Diversitas
hæc, inquam, vitæ ac gra-
dus, Tuum EXCELLEN-
TISSIME CANCEL-
LARIÆ, in me animum
valde benignum non mu-
tavit. Quia probe nove-
ras, amorem, qui desinere
potest, verum non esse.
Igitur quo pauciores ego
habeo, qui in altiori paullo

DEDICATIO.

jam fortuna constituti, veterem amicitiam Academicam constanter alunt; eo majoris *Tui* in me *affectus* constantiam æstimavi semper, animumque Tuum generosum a fastu quorundam inepto alienum prædicavi. Veræ quippe generositati comitem esse humilitatem, quam vulgus nescit, Tuo præclaro exemplo ipse confirmasti. Quapropter, ut quantopere virtutem Tuam, VIR MAGNIFICE, æstimem,

mem, publice constaret ;
libellum hunc, Philosophiæ
civilis lineamenta comple-
ctentem, NOMINI TUO
EXCELLENTISSIMO
inscribere sustinui ; nullus
dubitans, fore, quin eun-
dem animo, quem semel in
me induisti, benigno sis
accepturus. Inprimis si eo
fortean inspecto, nomina
illustrum virorum, quos
Te ob eximiam doctrinam
magni æstimare aliàs novi,
a me pasim videris lauda-
ta. — Sed occupationum
a s Tua-

DEDICATIO.

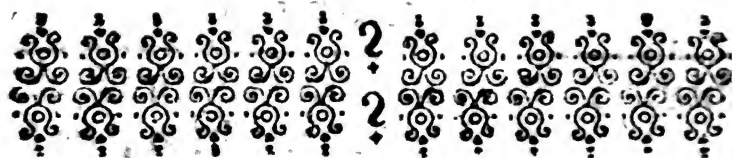
Tuarum reverentia me pri-
dem jubet desinere. Vale,
& , quod facis , constanter
fave

EXCELLENTIÆ TUÆ

Scrib. Lipsiæ Prid. Cal.
Oct. MDC XCIII.

*omni officio & studio
deditissimo*

A. RECHENBERG.

LECTORI BENEVOLO

S. P.

Qui civilis Philosophiæ institutionem, in publicum monumentis hætenus professi sunt, aut cum Peripateticorum schola definitiones & præcepta omnia, ex Aristotele petierunt; aut, cum illius doctrinam nostris moribus vitæque Christianæ parum convenire aliquiprehendissent, eandem præceptis es S. literis desumtis, vel emendare vel supplere quasi defectum studuerunt; aut officia, quæ homini juxta disciplinam juris naturæ incumbunt,

a 6 bunt,

bunt , ex lumine rationis ad
 captum omnium gentium , cer-
 ta serie connexa proposuerunt .
Illi , quorum plures sunt , di-
 sciplinam vitæ natam meris
 propemodum formulis τεχνολο-
 γημ'ις, cum interpretibus Ari-
 stotelis conclusere , eamque
 scholæ aptiorem , quam vitæ con-
 cinnarunt. *Isti*, licet defectus phi-
 losophiæ Aristotelicæ emendare
 aut supplere animo propositum
 habuerint ; justæ tamen pædiæ ac
 methodi rationem non videntur
 satis attendisse ; cum , quæ discipli-
 næ distincta principia , materiam
 ac finem habent , in tractatione
 non confundi debeant. *Hi*, fontes
 hujus Philosophiæ partis, finem &
 usum genuinum in vita humana
 con-

contemplantes, officia ex illis, quibus boni mores in universum æstimantur, tradiderunt; ac adeo vitæ hominum sociali oppido necessariae attemperarunt. Atque hos, ceu utilioris doctrinæ magistros, in hoc compendio sequi placuit. Ne tamen Aristotelis philosophiam moralem plane fastidivisse aut insuper habuisse viderer, ejus quoque epitomen *Part. 1. c. 3.* præmisi. Ceterum causas, cur illa mixta philosophandi ratio, qua Ethica Christiana & philosophica confunduntur, nobis sese minus adprobarit, *c. 4.* paullo luculentius exposui. Inde digressus ad doctrinam de affectibus & actionibus humanis, quæ primæ hujus philosophiæ partem non

PRÆFATIO.

postremam constituit, officia postea præcipua & quidem jure naturæ debita, *illustris viri, Domini Pufendorfi, Patroni mei faventissimi*, ductu, breviter delineavi: ut tirones hujus philosophiæ ad lectionem *H. Grotii de J. B. & P. & laudati Pufendorfi de J. N. & G.* librorum, quibus plenum ac integrum philosophiæ civilis corpus continetur, quasi præpararentur. Equidem liber elegantissimus *Pufendorfi de Officio Hominis & Civis*, jam ipsius illustris autoris confessione, rudimenta moralis Philosophiæ ex diffusiore ejusdem opere laudato excerpta complectitur: verum ille sublimior est, quam ut a tironibus satis intelligi queat; cum sensuum abditorum profundi-

P R Æ F A T I O.

ditate concisæque ac elegantis gravitate dictionis plenus sit, ut captum fere adolescentum, qui philosophari incipiunt, transcendat. Ne dicam aliqua etiam in eo occurrere, quæ ex formulis Juris Romani melius, quam ex vulgaris philosophiæ scitis declarari possunt. Itaque omisissis illis, hic ea tantum, excerpere ac tradere visum est, quæ ex fundamentis Juris naturæ, utpote parte philosophiæ moralis propria, a quovis tirone facile capi possint. In altera parte, quæ *Politica generalis* dici solevit, itidem extremas tantum lineas duxi, eo proposito disciplinæ; ut, quæ ex Aristotelis libris politicis interpretes vel fuse disputant, vel quæ Juniores quidam politici, ex Jure Romano aut

PRÆFATIO.

aut etiam publico , contra justæ
methodi rationes admiscere
quandoque solent , præterirem;
eaque tantum, quæ ad indolem ac
administrationem Reipublicæ
pernoscendam pertinent, brevif-
sime traderem. Equidem non
ignoro, & hac in parte ad Politi-
cam spectare, non tantum hone-
storum & turpium rationes tra-
dere; sed etiam utilium & noxio-
rum distinctionem ac electionem
simul proponere, aut miscere pru-
denter; ut mutua quasi ope & in-
discreta unitate, in sui operis effi-
cacia convalescant. Quemadmo-
dum hunc defectum Politices vul-
garem πολιτικῶτα Bæclerus re-
prehendit, ac Aristotelem, qui in
politicis nihil admiscuisse quæstio-
ni utilitatis arguitur, simul excu-
sat;

fat; contra vero Machiavellum notat, qui utilitatis quæstionem unice attendendum politico proposuit, insuper habita honestatis & juris cura. Verum iste tractandi modus profundiorẽ civilis prudentiæ notitiam requirit, nec generalioribus definiendi formulis, quas in compendio tironibus hic proposuimus, concludi se patitur. Taceo, quod aliqui partem hanc a Politica generali sejungant, eamque titulo *Rationis Status*, ad quam tradendam singularis prudentiæ experimenta requiruntur, insigniant. Dixi ergo hic non omnia, quæ dici poterant, sed quæ pro instituti ratione ad jacienda fundamenta in hac disciplina tiro- ni sufficere possint. Quibus si quis velit superstruere speciosio-
ra,

PRÆFATIO.

ra, aut etiam perfectiora, adeo me invidentem non habebit. *Tertiam partem*, quam *Politicam Specialem* dixi, vulgo omiffam, ideo subjungere visum est; quod notitia cujusvis reipublicæ singularis Statûs, pars philosophiæ civilis sit, quæ partim historiarum peritia, partim politices communis definitionibus & rationibus constat. Atque hinc turpe esse Politices studio arbitratum sum, si status reipublicæ, in qua vivit, plane sit ignarus. Quare Reipublicæ Romano-Germanicæ delineationem generali Politicæ addere hic conveniens esse duxi, indicatis autoribus, unde uberiores hujus doctrinæ profectus quisque non ignavus comparare sibi possit. Illustres controversias, quippe al-

• tio.

PRÆFATIO.

tioris indaginis, & quæ libello memoriali tractari refugiunt, data opera attingere aut recensere omisi. Novi enim illas parcius & veluti suspensa manu in scholis tractandas esse. Præsertim si cui cum tironibus res sit, quibus solum qualicunque hac opella in privatis meis prælectionibus prodesse volui. Adjeci velut coronidis loco dissertationem de *S. R. Imperii Regimento*, quod ad status Imperii, qualis sub initium superioris seculi fuit, notitiam lucem affundere videretur. Si autem, ut nunc est seculum, hocce institutum non ita multis adprobetur, cum nemine mihi de illo vel industriæ vel ambitionis certamen erit. Vale L. B.

& fave.

ELEN-

ELENCHUS CAPITUM

PARTIS I.

De

Ethica.

Cap. 1. De Natura & Partibus Philosoph. Civilis.

2. De variis modis tractandi Ethicam.

3. De Ethica Aristotelis.

4. De Differentia Ethices Philosophicæ & Christianæ.

5. De Ethica Stoicorum.

6. De Affectibus, eorumque moderatione.

7. De Lege in genere.

8. De Actionum humanarum Principiis.

9. De communibus actionis humanæ affectionibus seu qualitatibus.

Cap.

Cap. 10. De Specialibus act. humanæ affectionibus.

11. De imputatione actionis.

12. De officio hominis erga Deum.

13. De officio hominis erga seipsum.

14. De officiis erga alios.

15. De officiis communissimis erga quoslibet.

16. De officiis paciscentium specialibus.

17. De officiis specialibus, quæ *pacta* præsupponunt.

18. De obligatione seu officio ex acquisito rerum dominio & contractibus.

19. De decoro in conversatione humana servando.

PAR-

Politica generali.

Cap. 1. De Natura & indole Politices.

2. De origine civitatis prima.

3. De primis generis humani societatibus.

4. De Familia.

5. De vicis, pagis & urbibus.

6. De Civitatis seu Reipubl. causis & structura interna.

7. De membris civitatis seu civibus.

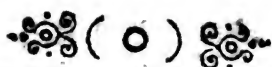
8. De forma & imperio civitatis in genere.

9. De partibus summi imperii seu juribus Majestatis.

10. De Monarchia.

11. De Aristocratia.

Cap.

12. De Democratia.

13. De aliis Rerumpubl. formis.

14. De officio summorum imperantium.

15. De officio ministrorum Reipublicæ.

16. De officio omnium civium vel subditorum.

PARTIS III.

De

Politica Speciali,

feu

de Republica R. Germanica.

Cap. 1. De Origine Reip. R. Germ.

2. De Nomine, Finibus & Divisione Reip. R. Germ.

3. De Capite Imperii.

4. De vicaria Imperii potestate.

5. De Membris & Ordinibus Imperii in genere, & Ecclesiasticis in specie.

Cap.

Cap. 6. De Electoribus Secularibus Imperii.

7. De Ducibus & Principibus
secularibus Imperii.
8. De Comitibus, Baronibus &
Nobilibus Imperii.
9. De civitatibus Imperialibus.
10. De Comitibus.
11. De Judiciis Imp. publicis.
12. De Forma Imperii.
13. De Forma Regiminis Statu-
um Imperii.
14. De Potentia.
15. De Statu ecclesiastico.
16. De Ratione Status Imperii.
17. De Imperii Regimento.

LINEA

B. C. D.

LINEAMENTA PHILOSOPHIÆ
CIVILIS,
P A R T I S I.

CAP. I.

De

Natura ejus & partibus.

§. 1.

P*hilosophia civilis seu practica*, circa agenda in vita hominis sociali occupatur; ut illius ratio honesta constet, vitæque inde civilis procuretur felicitas.

§. 2.

Partes hujus juxta statum hominis triplicem tres sunt, *Ethica, Politica, & Oeconomica*.

§. 3.

Ethica, ut ipsum nomen insinuat, hominem in bonis moribus, ad vitam so-
cia-

cialem honeste transigendam erudit.
Ideo *ars vitæ* appellatur.

§. 4.

Politica, de statu civitatis, qui in ordine imperandi & parendi consistit, civem informat. Atque hinc prudentia regendi civitatem, dici potest.

§. 5.

Oeconomica, patremfamilias de re familiari bene instituenda & augenda docet: Seu est prudentia familiam bene administrandi; quæ usu magis, quam doctrina discitur. Ideo ejus tractationem hic prætermitemus.

§. 6.

Omniū autem hujus philosophiæ partium scopus est, hominem ad *εὐδαιμονίαν*, beatitudinem, & *εὐτυχίαν*, felicitatem in vita civili obtinendam, perducere, conf. *Arist. l. X. Eth. c. 7.*

C A P. II.

De Ethica doctrina in genere, ejusque variis tractandi modis.

§. I.

§. 1.

IN eo morum magistri omnes conveniunt, quod *Ethica* hominem bonos mores seu virtutes induere; malos vero seu vitia exuere ac vitare doceat. Verum in modo tractandi, magnaprehenditur varietas.

§. 2.

Nobis commodum videtur, modum ex *Seneca* desumptis vocabulis, facere *duplicem*: unus *Schola*, alter *vita* magis accommodatus est. Philosophia autem hæc non tam *Schola*, quam *vita* disci debet.

§. 3.

Schola accommodatum eorum dico modum, qui ex Aristotele undecim tantum virtutes, & vitia illis opposita colligentes definiunt, earumque exercitium ad felicitatem civilem referunt, quæ vulgo summum bonum vocatur. Huc referri possunt Ethici, qui vel commentaria in libros Ethicos Aristotelis conscripserunt; vel inde etiam nova compendia magno numero adornarunt.

§. 4.

Enimvero qui *vita* magis, ut par est, *Ethica* præcepta accommodarunt; aut sunt *antiquiores*, aut *recentiores*: inter *antiquos*, aliqui sunt *profani*, aliqui *sacri* scriptores. Quorum illi aut *Poëta*, aut *Philosophi* vocantur.

§. 5.

Poëta, præcipue Græci, carminibus morales sæpè sententias inspersere elegantes: ut, dum oblectare voluerunt, simul prodesse. Hic enim præcipuus lectionis poëticae finis esse debet.

§. 6.

Philosophi, vel per præcepta, ut *Pythagoras*, *Socrates* & *Plato*; vel per decreta & sententias; ut *Stoici*, *Epicletus*, *Arrianus* & *Seneca*; vel per characteres ethicos, ut *Theophrastus Eresius*, bonos mores docere homines voluerunt. Quanquam *Theophrastus* in suo libello, quem H. Grotius aureum vocat, decorum in *vita* servandum magis, quam virtutes delineare videtur.

§. 7.

§. 7.

Inter *Sacros scriptores*, virtutes & officia hominis & civis, per præcepta & sententias, ipse *Moses*, *Salomon* in *Proverbiis* & *Ecclesiaste* suo, *Siracides* in libello *παρακέρτω* tradiderunt. Quorum usus sane in omni vita, maxime Christiana ingens est, multoque major, quam omnium profanorum Philosophorum. *Confucius* antiquissimus olim Sinensium Philosophus, simili fere modo, hanc Philosophiæ partem tractasse visus est.

§. 8.

Recentiores, & quidem Christianos Philosophos quod attinet, illi vel miscuerunt Theologiam moralem cum Ethica Philosophica, ut *Daneus* & alii; vel limitibus certis, *Theologiam moralem* inter & *Ethicam*, constitutis, officia hominis & Christiani, quæ maxime diversa sunt, distreverunt. Atque hinc pædiæ causa, distinctas disciplinas distincte tradiderunt, inque *Ethica* normam virtutum & offi-

officiorum humanorum, legem seu jus naturæ; in *Theologia* autem *moralis* legem divinam revelatam designarunt normam.

§. 9.

Atque hos, ceu melioris παιδείας Magistros sequi in hac tractatione, nobis placeat, descripturis quippe officia, quæ homini juxta *legem naturæ* incumbunt; utpote quibus virtutes in vita sociali necessariæ maxime demonstrantur.

§. 10.

Ne tamen *Ethicam Aristotelis* insuper plane habuisse videar, summam ejus hic inferam prius, quam ad officia hominis tradenda progrediar.

CAP. III.

De

Ethica Aristotelis.

§. 1.

E*thica Aristotelis* tractationem in summam redacturi, quam multi jam velu-

veluti commentariis prolixis diffuderunt, *tres ejusdem partes* constituemus.

§. 2.

Prima, ex ratione methodi analyticae, quam practicae philosophiae Aristotelici accommodant, est de *sine*, quem *summum bonum*, seu ultimum in vita civili bonorum, ad quod omnia referri oporteat, ipsum autem nusquam, dicunt.

§. 3.

De hoc multas & diversas inter gentiles Philosophos sententias memorat *Augustinus de C. D. libr. XIX. c. 1.* Aristoteles sua tempora & mores hominum, vulgares contemplando, *quatuor aberrantes* primum notat *sententias*; deinde suam proponit atque declarat.

§. 4.

Prima illarum est *Epicuræorum*, qui dum male magistri sui sententiam, de *indolentia corporis* & tranquillitate animi, quam voluptatem dixit, forte intellexerunt, aut perverterunt; summum bonum

in voluptate corporis collocarunt. Hanc Aristoteles ceu bruti animi sententiam confutat ipse atque rejicit. Confer Orationem *Archite Tarentini* apud *Ciceronem* in *Catone Majore* c. 12.

§. 5.

Secunda est hominum *avarorum*, qui divitias sectantes, summam in illis felicitatem vitæ hujus quærunt; licet illæ, fragile, caducum & incertum valde bonum sint, quæque miseros sæpe etiam reddunt homines; quippe quibus bene & male quis uti potest. vide *Senec. de vit. beat.* c. 21. 22, 23.

§. 6.

Tertia est hominum *ambitiosorum*, qui honores unice amantes, in illis summum vitæ bonum ponunt; non attendentes gloriam nominis, famam, dignitatem aut potentiam civilem, esse rem alienam, fragilem, fortunæ obnoxiam, ac propter opinionem virtutis etiam sæpe adpeti.

§. 7.

Quarta est hominum *contemplativo-*
rum

rum, qui sapientiæ studio a rebus gerendis abducti, in cognitione rerum, ceu summa felicitate acquiescentes delitiantur. Aristoteles hic exempli loco Platonem notavit, quem in contemplatione idearum suarum, bonorum felicitatem quævisse, ait. Verum cum in *Ethica* non de bono *theoretico*, sed *practico* quæ-
ratur, illam sententiam huc non quadrare, satis opinor, liquet.

§. 8.

Rejctis igitur *quatuor* illis, quas memoravi, *sententiis*, Aristotelis suam de summo bono seu felicitate mentem exponit, quod in *perpetua actione virtutis* consistat; ita, ut qui virtutis perfectæ perfecto munere functus sit, beatus in civili vita censi debeat. Ubi tamen multa de virtute & vita perfecta, dubia moveri solent, quæ hic recensere superse-
demus.

§. 9.

Hinc vero pars *secunda tractationis* A-
risto-

ristotelica sequitur, quæ de homine (*sub-
jectum* vocant) quatenus felicitatis hu-
jus capax, est. Capacitas vero illa in ani-
ma hominis quærenda est. Quæ cum di-
versis facultatibus abs optimo Creatore
prædita sit, ut *vegetativa*, *sensitiva* & *ra-
tionali*; sequestratis prioribus duabus
partibus, utpote rationis expertibus &
brutis etiam communibus; de *parte ra-
tionali*, quæ intellectum & voluntatem
complectitur, agit, ad illam virtutes *in-
tellectivas*; ad hanc *morales* referendo. v.
Arist. l. 1. Eth. c. 13. & Hornej. Eth. l. 2.

§. 10.

Tertia pars Ethicæ Aristotelis *ἠθικο-
λογίας*, seu *doctrinam de virtutibus*, &
quæ ad illas quoquo modo spectant, con-
tinet. Et quanquam numerum virtu-
tum diserte ipse non definivit; ex *lib. ta-
men II. Nicom. c. 7* adparet, *undecim*
tantum describere voluisse.

§. 11.

Illas, hoc schemate, *B. Jacobus Thoma-
sius, Tab. XIV. Philos. Pract.* exhibet.

Nomina

P A R S I.

Nomina vir- tutum.	Objecta.	Nomina v- tiorum.
I. <i>Fortitudo,</i> ἀνδρεία.	Timor & Fidu- cia. φόβος καὶ θάραξ.	exc. <i>Audacia,</i> θρασύτης. def. <i>Timidi- tas, Δειλία</i>
II. <i>Temperan- tia.</i> σωφροσύνη.	Voluptates, quæ gustu & tactu percipi- untur. ἡδοναὶ καὶ λύ- πη αἰ ἐν ἁφῇ καὶ γέυσει.	exc. <i>Intempe- rantia, ἀκο- λασία.</i> def. <i>Stupidi- tas, ἀναίσθη- σία.</i>
III. <i>Liberali- tas</i> ἐλευθεριό- της.	Pecuniæ mo- dicæ. τὰ χρήματα μέτρια.	exc. <i>Prodiga- litas, ἀσωτία.</i> def. <i>Avaritia</i> ἀνελευθερία
IV. <i>Magnifi- centia.</i> μεγαλο- πρέπεια.	Pecuniæ seu sumtus magni. τὰ δαπανηρὰ ἐν μεγέθει.	exc. <i>Luxus,</i> βαναυσία. def. <i>Sordities,</i> μικροπρέπεια
V. <i>Modestia.</i> φιλοτιμία.	Honores mo- dici. τὰ μέτρια τῆς τιμῆς.	exc. <i>Ambitio,</i> φιλοτιμία. def. <i>Inambi- tiositas, ἀφι- λοτιμία.</i>

Nomina vir- tutum.	Objecta.	Nomina vi- tiorum.
VI. Magnani- mitas. μεγαλο- ψυχία.	Honores ma- gni. τιμή μεγάλη.	exc. Inflatio, φαιούτης. def. Pusillani- mitas, μικρο- ψυχία.
VII. Mansue- tudo. πραότης.	Ira, ὀργή.	exc. Iracun- dia, ὀργιλό- της. def. Lentitu- do, ἀσργησία.
VIII. Veritas. ἀλήθεια.	Dicere ea, quae nobis insunt. ὁμολογεῖν τὰ ὑπάρχοντα περὶ αὐτόν.	exc. Factan- tia. Ἀλαζωνία. def. Dissimu- latio. εἰρωνία.
IX. Comitas. φιλία.	Dele stare in conversatio- nibus feriis: ἡδοναὶ ἐν ταῖς ὁμιλίαις.	exc. Adulatio κολακεία. def. Morosi- tas. δυσκολία.

Nomi-

Nomina virtutum.	Objecta.	Nomina vitiorum.
X. <i>Urbanitas</i> Εὐτραπεί- λεια.	Jocari seu de- lectare in con- versationibus jocosis. παίζειν.	exc. <i>Scurril- itas.</i> Βωμολοχία. def. <i>Rusticitas</i> Αγριότης.
XI. <i>Justitia.</i> Δικαιο- σύνη.	Bona & mala externa τὰ ἁ- γαθὰ καὶ ἐπὶ ὅ- σα εὐτυχία, καὶ ἀτυχία.	exc. simul & def. <i>Injusti- tia.</i> Ἀδικία.

§. 12.

De harum virtutum inter se connexio-
ne, numero, definitione & divisione,
multa operose quidem disputari solent;
sed quæ magnam partem verbosam tan-
tum contentionem, vitæque plane inuti-
lem sapiunt. Nos igitur omissis illis,
virtutes in genere describemus.

§. 13.

Virtutes sunt animi dispositiones, qui-
bus

bus homo inclinatur ad actiones honestas, seu, quæ se ac societatem humanam conservare idoneæ sunt. Cicero 2. de invent. 53. dicit: *virtus est animi habitus, naturæ modo rationi consentaneus.* Horatius l. 1. ep. 18.

Virtus est medium vitiorum, & utrinque reductum.

Hoc est, quod Cicero in Bruto c. 40 dixit, *mediocritas.*

§. 14.

Vitium est animi dispositio, qua homo proclivis ad male agendum redditur, quod sibi & societati humanæ noxium est. Ex hoc animi malitia nascitur. De virtute & vitio ex lege judicandum est.

§. 15.

Hinc animi inclinationes cum lubentia & dexteritate agendi conjunctæ, *habituum* vocabulo, in scholis designantur. Quæ quatenus circa actiones vel bonas, vel malas occupantur, boni vel mali *mores* appellari consueverunt. Aristoteles
cum

cum in Ethicis suis hanc doctrinam proponeret, patriæ suæ statum præ oculis habuit. Hinc vitio illi vertendum non est, quod quæ moribus hominum in universum magis conveniunt, non plene tradiderit.

CAP. IV.

De

*Differentia Ethicæ Philosophicæ
& Christianæ.*

§. 1.

CUM multi proximo abhinc seculo, post restitutum bonis literis nitorem redonatamque religioni Christianæ lucem, deprehendissent; Ethicam Aristotelis in vita communi & præcipue Christiana, exiguum valde usum formandis Christianorum moribus præstare; illam Scholis vel eliminare; vel etiam cum Christiana miscere; aut hanc in ejus locum surrogare sategerunt.

§. 2.

Nobis vero Ethicam Philosophicam
reji-

rejicere superstitiosum ; & vicissim illam cum præceptis Theologiæ moralis commiscere velle, ἀπαιδευτοῦ videtur. Itaque justis potius utramque limitibus discernere, distinctimque tradere, justæ pædiæ magis conveniens erit. Quod ut pateat, fundamenta hujus assertionis, quæ multis jam aliis sese adprobavit, paucis declarabimus.

§. 3.

Primum fundamentum est lumen *rationis*, a lumine *divinae revelationis*, distinctum quidem esse ; sed assertiones aut conclusiones, quæ ex *priori* deducuntur, non esse cum iis, quas Christiani ex *posteriori* derivant, confundendas, aut etiam opponendas ; cum utrumque lumen, Deum, qui sibi non est contrarius, habeat autorem.

§. 4.

Deinde alterum fundamentum est, doctrinæ morum Christianæ non repugnare, si ante præceptorum moralium
neces-

necessitas ex lumine naturali ac gentium etiam scriptorum testimoniis demonstretur, id quod jam ulterius declarandum venit.

§. 5.

Certe hæc docendi ratio sacris literis conveniens est. Nam Christus *LUC. XII. 57.* ipse ex lumine naturali de rebus judicari postulat: *Quare non a vobismet ipsis judicatis, quid justum est.* Et gentium Apostolus *S. Paulus Rom. II, 14. 15.* scribit, gentes legem non habentes, ea, quæ legis sunt, facere. Quia scilicet opus legis cordibus eorum inscriptum fuerat, ut quæ naturâ honesta vel turpia sunt, noscere possent. Et *I. Cor. V.* cum incestuosum hominem inter Christianos corripit, ad gentium mores, quibus id crimen etiam improbatur, provocat. Quid igitur hæc exempla volunt, quam quod Christiani etiam ex lumine naturæ, morum honestatem & turpitudinem, de quibus *Ethica Philosophica* tradit, cognoscere

scere possint ac debeant? Paulus etiam 1. Cor. XI, 14. ad naturæ lumen, cum de moribus externis Christianorum agit, provocat: *Annon natura docet vos &c.* Unde satis adparere arbitror, Ethicam *Philosophicam* non repugnare *Christiane*; sed illi præmittendam esse: ut quid natura honestum vel turpe sit, ante discatur, quam ex s. literis vera morum sanctitas Christianos maxime decens, demonstretur.

§. 6.

Differunt ergo *primo* principio cognoscendi. *Ethica Philosophica* ex lumine rationis, hominem, cognitionem sui, & quid in hac vita ipsi tanquam honestum sit agendum, & tanquam turpe vitandum docet; *Ethica vero Christiana* ex peculiari revelatione Numinis in s. literis facta, morum Christianorum præcepta tradit perfectiora.

§. 7.

Secundo differunt *objecto* tam *personali*,

li, quam reali. *Ethica Philos.* virtutes & officia communissima, quæ omnes homines juxta legem naturæ exercere debent, proponit; cum talia sint, quæ per rectam rationem tanquam ad socialitatem inter homines necessariam colliguntur. At vero *Ethica Christiana*, virtutes & officia hominis Christiani, ex lege divina revelata tradit, multaque de interna sanctiori mentis cultura præscribit, ad quæ ratio hominis alias ex solo lumine naturæ non pertingit. Itaque hæc in parte multo est perfectior.

§. 8.

Tertio, differunt ipsa officia & virtutes, de quibus utraque agit, *principio operandi, forma & fine.* Officia & virtutes in *Ethica Philosophica* præscriptæ, viribus hominis naturalibus exeri, & ad legis naturalis præscriptum attemperari possunt, & quarum finis tantum ambitu hujus vitæ includitur: At in *Christiana Ethica* requiritur, ut virtutis studiosus sit *regeneratus*.

nitus, ac adeo ex fide, gratiæ quippe divinæ viribus instructus, operetur: *deinde* ut actiones ad divinæ legis amussim, quoad omnes circumstantias exacte temperet, easque tantum ad gloriam Numinis divini referat; adeoque etiam per fidem, fructum pietatis post hanc vitam maxime expectet. Cum Philosophia hominem tantum formet, prout hanc vitam cum aliis sociabilem ac honestam transigere debeat. Hinc ubi desinit Ethicus, Theologus mores Christianorum sanctiores formare incipit. v. eruditissimam *illustr. Pufendorfi nostri præfationem libr. de Off. H. & C.*

C A P. V.

De

stoicorum Ethica.

§. I.

S*Toicos* ex Zenonis schola prodeuntes, a Stagirita hac in parte diversa sapere, notius est, quam ut hic fuse exponi debeat.

§. 2.

§. 2.

Finis, ad quem omnia in vita referebant, ipsis erat, *rationabili natura convenienter vivere*, quod ἔχατον ὀρεκτῶν, *ultimum appetendorum* dicebant. Epictetus hoc non semel extulit συμφώνως τῇ φύσει ζῆν, *conformiter naturæ (rationali) vivere*. Pro quo sensu Lucanus 1. dixit:

— — *hec duri immota Catonis*

Seçta fuit, servare modum, finemque tenere,

Naturamque sequi,

Aliis est, secundum virtutem, seu bene vivere. Solam enim virtutem sufficere ad beatitudinem; nec vitæ hujus externa, aut fortuita requiri, Stoici statuerunt,

§. 3.

Ad hunc ergo finem obtinendum proponebant partim Δόγματα seu *Decreta*: quæ erant κυρία, quædam δόξαι, *dominantes & eximie sententiæ*, h. e. velut leges, ad quas reliqua omnia vel examinari, vel referri debeant: ut *abstine & contine,*

tine, tempori parce, te nosce : partim *Præcepta*, quæ sunt monita circa virtutes & officia specialia, ex decretis fluentia. Hinc *Seneca Epist. 94.* Quid enim interest inter *Decreta* Philosophiæ & *Præcepta*; nisi quod illa generalia præcepta sunt, hæc specialia? item *Epist. 95.* Hoc interest inter *decreta* philosophiæ & *præcepta*, quod inter elementa & membra. Hæc ex illis dependent; illa & horum causæ sunt & omnium. *Nam discas ait, & quæ didicisti agendo confirmes; Quorum illi DECRETA, huic PRÆCEPTA conducunt.*

§. 4.

Atque his *sapientem* suum, quem tantopere laudant, effici, ut ἀπαθής sive imperturbabilis sit, ajebant. Nam dicente *Lactantio l. VI. c. 14. Instir.* affectus omnes, quorum impulsu animus commovetur, ex homine tollebant. De qua ἀπαθεία nunc pauca adducemus.

§. 5.

Tres nimirum inter veteres Philosophos

phos de affectibus *sententia* pugnantes erant. Stoicorum ἀπὸ θεῶν, Aristorelicorum μετὰ τοὺς θεοὺς, & Epicureorum ἐμὲν θεοὺς; illi dum affectuum vacuitatem inculcabant, homines Diis hac in parte similes facere volebant: *isti* ad affectuum mediocritatem exhortantes, hominem medio quodam loco; hinc inter sublimitatem, quos fingeant Deorum; illinc inter abjectam pecudum sortem habebant, non plura, quam in ejus facultatibus sunt, requirentes. *Hi* de grege porci, omnibus affectibus ac libidini præcipue habenas laxantes, vitam agi beatam existimabant, si quis corporis voluptate frueretur. Quamquam ab hac bruta sententia, ipsum Epicurum alienum fuisse, *Gassendus* demonstravit.

§. 6.

Hinc, qui Stoicorum sublimem nimis Philosophiam aspernati sunt, cum Stagira, *mediavia* incedentes, *auream mediocritatem* elegerunt, quæ hominem nec
affe-

affectibus omnibus, ut Deum Stoicum carere; nec tamen ut bruta illis nimium cum Epicureis indulgere finit. Unde Plato & Aristoteles τὸ σφόδρὸν μὴ ῥεπεπαῖν μὲν εἶναι, ἀπαῖν δὲ οὐκ εἶναι, sapientem modice affectibus tangi, non autem nullo modo tangi edixerunt. Contra Seneca Epist. 96. utrum satius sit modicos habere affectus, an nullos, quaesitum est: Noltri expellunt, Peripatetici temperant.

§. 7.

Lipsius summus philosophiæ Stoicæ alias æstimator, *Manuduct. L. III. dissert. 7.* Stoicorum vulgo traditam ἀπάθειαν, ad mentem fere Peripateticorum temperat, & ex Seneca de *Irac. 8.* probat: Sine iis (affectibus) ait langvebit omnis actio, & vis ac vigor animi resolvetur. Sine ira fortitudo non erit; sine metu, prudentia; sine cupidine, temperantia; sine letitia, sensus amorque virtutis. Duntaxat igitur contrahebant, id est, detracto, quod exundat, ad salutarem modum.

coge-

cogebant. Qui modus Aristoteli *mediocritas* & *virtus* appellatur. Avaritiæ da modum, *frugalitas* est; profusioni, *liberalitas*; ambitioni, *magnanimitas*, itemque in aliis. Quare *Augustinus de C.D.IX. c. 4.* inquit: *Aut nihil, aut pene nihil distat inter Stoicorum aliorumq; Philosophorum opinionem de passionibus & perturbationibus animorum; utriq; enim mentem rationemq; sapientis ab eorum diminutione defendunt; & ideo fortasse dicunt Stoici, eas in sapientem non cadere: quia nequaquam ejus sapientiam, qua utiq; sapiens est, ullo errore obnubilant, aut labe subvertunt.*

CAP. VI.

De

Affectibus eorumque moderatione.

§. 1.

HAc occasione doctrinam de *Affectibus*, de quibus veteres multa adeo disputarunt in *Ethicis*, paucis exponemus;

B

mus;

mus; ut si illi recte temperentur, quantus eorum in vita humana usus ad mores bonos formandos sit, adpareat.

§. 2.

In eo vero omnes consentiunt, quod *affectus sint motus animi ex cognitione boni alicujus vel mali orti. Cartesius part. 1. de Passionib. artic. 27.* cum veteribus *passiones* vocat, atque omnes ad mentem refert; licet per motum aliquem spirituum corporis producantur, conserventur & corroborentur.

§. 3.

Stoici quatuor constituebant: 1.) *Laetitia*, quæ ex bono præsentē oritur: unde voluptas, deinde & delectatio nascuntur: 2.) *Tristitia*, quæ ex malo præsentē oritur, ac dolorem parit: 3.) *Desiderium* seu *cupiditas*, quæ circa bonum futurum versatur, & ideo spem excitat: 4.) *Fuga* seu *abominatio*, quæ ex malo futuro seu imminenti oritur, ideoque metum gignit.

§. 4.

§. 4.

Scholastici undecim numerant : *Sex* quidem in appetitu hominis concupiscibilibus, quorum tres ex cognitione boni alicujus oriuntur; ut amor, desiderium & lætitia; tres ex cognitione mali, ut odium, fuga & tristitia : Deinde quinque in appetitu, quem dicunt, irascibili; ut duos ex cognitione boni alicujus provenientes spem puta & desperationem; tres ex cognitione alicujus mali, ut sunt audacia, timor & ira.

§. 5.

Cartesius suis philosophiæ principiis innixus, sex affectus seu passiones animi primitivas numerat : quæ sunt admiratio, amor, odium, cupiditas, lætitia & mæror. Ex his deinceps aliæ subnascuntur passionnes, quas ille ex nominatis jam deducit.

§. 6.

Nos ad mentem ejus hæc jam describere tentabimus. *Admiratio* est subitanea animi occupatio propter rarum ali-

B 2

quod

quod & extraordinarium objectum sensibus oblatum, cujus causa ignoratur.

§. 7.

Amor, est motus, seu animi passio a rebus, quæ nobis maxime gratæ & convenientes videntur, orta. *Odium* contra est passio animi per rem, vel personam ingratam & noxiam concitata.

§. 8.

Cupiditas latius patet, quam amor. Quia non tantum boni absentis præsentiam, & boni præsentis conservationem concupiscimus; sed etiam absentiam mali, tam ejus, quod jam præsto est, quam quod evenire nobis posse, credimus. Idcirco habito diversi objecti respectu, distingui potest in *curiositatem*, cum quis novarum rerum cognitionem cupit; & *vindictæ cupiditatem*, qua quis propter malum ab altero illatum, ultionem concupiscit. Inde *cupiditas* in genere considerata, describi potest, quod sit motus animi, quo ille ad res, quas sibi mens
con-

convenientes imaginatur, appetendas disponitur.

§. 9.

Laetitia est motus animi jucundus ex possessione alicujus boni excitatus, qui mentem hominis titillat. Inde quo purius & nobilius est bonum, eo purior quoque laetitia censetur. Contra, *tristitia*, seu *maeror* est langvor animi ingratus, qui mali alicujus incommoditate aut saltem imaginatione talis oritur; puta, cum malum aut dolorem, vel damnum aliquod seu corpori, seu animo, seu rebus nostris illatum sentimus, aut etiam illatum iri praesagimus.

§. 10.

Ex his ergo passionibus animi *primitivis*, nascuntur *deinde* alii *affectus* quasi *compositi* aut *complicati*: ut *spes*, quæ ex motu laetitiae & cupiditatis seu desiderii conflatur, estque dispositio mentis persuasæ bonum sibi aliquod eventurum esse, quod quis possidere exoptat & con-

cupiscit. *Metus* contra est mentis jam persuasæ dispositio, qua aliquod malum nobis eventurum credimus. Atque hic ex odio & cupiditate quadam velut componitur. Sed *spes*, cum ita firma est, ut omnem animo expellat metum, *securitas* appellatur, vel etiam *fiducia*. Si autem spes omnis malum avertendi decolat, *desperatio* dicitur, qua malum futurum ut plane insuperabile menti humanæ sistitur.

§. 11.

Zelotypia ex cupiditate sibi conservandi possessionem alicujus boni nascitur; ac adeo cum metu quodam conjuncta est, ne forte ab altero bonum auferatur. Qui affectus, si ad bonum quoddam honestum conservandum stimulat, laudem; si ad malum aut bonum apparens, vituperium meretur.

§. 12.

Audacia a spe superandi malum, quod plurimum habet periculi, dependet.

Con-

Contra *pusillanimitas* est *languor*, qui mentem impedit, ne ad res posibles suscipiendas aut exsequendas feratur. Cujus causa ex metu oritur.

§. 13.

Morsus conscientiae est species tristitiae, ex dubitatione sive scrupulo, qui forte injectus fuit, orta; quod homo nesciverit, an factum hoc aut illud a se patratum vel omissum, fuerit justum, nec ne.

§. 14.

Irrisio est species lætitiæ cum odio personæ mixtæ, cui malum leve accidit, quo ipso quis eam dignam putat. Ideo gaudet simul, &, si inopinato alteri evenit, repentina occupatio admirationis, causa est cachinnorum. Sed imperfectissimi quique maxime solent esse *irrisores*, quod alios se perfectiores aut feliciores esse, ægre ferant.

§. 15.

Invidia est affectus ex tristitia & odio mixtus. Quia invidus ægre fert, bonum

iis accidere, quos eo indignos esse arbitrat, vel quod sibi conferri magis optaverat: Hinc

Invidus alterius rebus macrescit opimis.

§. 16.

Commiseratio est affectus ex tristitia & amore mixtus, qui oboritur, cum aliquid mali præter meritum alteri, cui bene cupimus, contingere aut pati videmus. In hunc affectum proclives sunt molliores animi, aut qui adversæ fortunæ se quoque obnoxios esse sentiunt.

§. 17.

Pœnitentia est species tristitiæ amaræ, qua quis recordatur, se aliquid perpetrasse, quod omitti debuisset; ideoque dolet, optatque id non fecisse.

§. 18.

Indignatio idem fere est, quod *ira*; nisi quod hæc cum cupiditate repellendi conjuncta sit; illa vero est species odii, quæ in eos, qui mali aliquid egere, aut nobis molestiam facessunt, fertur. *Ire*
due

duæ species sunt, una, quæ ex subitanea aversione orta derepente animum occupat, seque signis externis in vultu præcipue prodit; altera, quæ animo firmitus inhæret, eumque quasi corrodit, dum odium simul & vindictæ cupiditatem involvit. Latinis alias amarulentia appellatur.

§. 19.

Pudor est affectus, qui ex opinione vel metu alicujus vituperii oritur; adeoque est species tristitiæ, vel etiam modestiæ, aut propriæ diffidentiæ. Cui opponitur *impudentia*, quæ contemptus pudoris est ex gravi contumelia, qua aliquis affectus fuit, subortus. Animi illa mali semper signum.

§. 20.

Desiderium est species tristitiæ, quæ recordationi delectationis ex fruitione alicujus boni enatæ juncta est. Nam desiderio nemo tangitur, nisi ob bona promissa aut possessa, quorum fruitione carere cogitur, quem tamen adpetit.

§. 21.

Atque *hi* sunt *affectus*, quibus in hac vita tantopere turbamur, ac ad malas vel bonas actiones patrandas impellimur. Sed cum exuere omnes nequeamus; qui illos temperare aut regere novit, prudentis utique nomen meretur. Multa hac in parte Philosophia Stoica suggerit præcepta; quæ tamen ob temperamenti hominum varietatem, observatu difficilia sunt. *Cholericus* enim natura proclivis est ad iram; *melancholicus* ad tristitiam; *sanguineus* fertur in lætitiâ & res, quæ voluptatem pariunt; solus *phlegmaticus* aptior moderandis affectibus habetur.

§. 22.

Sunt præterea affectus quidam naturæ magis inimici & vitæ noxii, quorum moderatione, ne obsint, maxime opus est. Deinde & aliqui etiam per se, abstractis & sepositis circumstantiis moralibus, indifferentes & innoxii sint. Itaque tentabimus ex Stoica potissimum Philosophia,

phia, quæ in hac Ethicæ parte majorem usum, quam Aristotelica præstat, *remedia* quædam suppeditare. Ea vero in *generalia* & *specialia* distingvi possunt.

§. 23.

Ille à recta ratione, quæ juxta Senecam, pars in homine divini spiritus mersa est, petuntur; quippe quæ licet peccati labe infecta & corrupta sit; vestigia tamen quædam ortus sui alte retinet, ex quibus homo honestum a turpi, virtutem a vitio discernere valeat. Nam ut recte *Seneca Epist. 94.* ait: *omnium honestarum rerum semina animi gerunt, quæ admonitione excitantur: non aliter quam scintilla flatu levi adjecta ignem suum expliat.*

§. 24.

Huic Stoici subjungunt *constantiam* & *patientiam*: *ILLA* est rectum & immotum animi robur, non elati externis aut fortuitis rebus nec depressi: *HÆC* rerum, quæcunque homini aliunde accidunt

dunt aut incidunt, voluntaria & sine querela perpeſſio. Quæ ideo conſtantia mater appellatur. vid. *Lipſ. l. 1. de conſtant. c. 4.* utramque reſreſſio affectuum impetu, recta ratio moderatur, quando de rebus humanis diviniſque ſanum fert iudicium. Rectum quippe hic tenere curſum, rationis opus eſt, qua, ut loquitur *Erycus Puteanus*, una navis hæc noſtra (*vita*) gubernatur. Elegantur *Boëtius de conſolat. Philoſ.* hac in parte monet:

*Gaudia pelle,
Pelle timorem,
Spemq; fugato,
Nec dolor adſit.
Nubila mens eſt,
Vinetaq; frenis,
Hæc ubi regnant.*

§. 25.

Itaque ſub ortis animi motibus, ſtatim cogitandum, ut reprimantur; ne in actus erumpant malos. Nam dicente *Seneca*
Ep.

Epist. 116. imbecillis est primo omnis affectus, deinde ipse se concitat, & vires, dum procedit, parat; nisi per rectam rationem coërceatur. Clarius eloquar: primi motus animi impediri nequeunt; possunt tamen motus secundi a ratione subigi, ne erumpant, malosque actus producant. confer *Epist. Senec. 94.* lectu sane dignissimam.

§. 26.

Præterea ad affectuum remedia referimus *vitare occasiones*, quantum licet, unde affectus alias nolentibus facile excitari possunt. Si tamen etiam præter voluntatem nobis obveniunt, de *libertate animi nostri*, statim cogitandum, quam si affectibus indulgemus, prodimus. Præmeditandum quoque est, affectus ex *falsa*, quæ mentem decipit, *imaginatione*, ut plurimum oriri. Itaque cogitationes ab objecto, in quod affectus fertur, per alias occupationes abducendæ sunt. Hic *Seneca libri de Ira & Constantia* consuli

merentur. Sed Christiana Philosophia salubriora remedia suggerit, quæ tradere hic, extra instituti hujus rationem foret.

§. 27.

Pauca tamen adhuc de affectibus homini in vita nimis familiaribus adjiciemus, quæ ad *specialia monita* referas. Et primum quidem de *AMORE* observes, velim, quod ille affectus humanæ naturæ amicus sit, si recta ratione temperetur: ut in dignum amore objectum feratur; Deum puta, homines probos aut sanguine nobis junctos, item virtutem; non vero personas turpes, res corruptioni aut amissioni obnoxias. De *LÆTITIA* idem sentias, quod naturæ quidem per se congruat; sed tamen cavendum est, ne intempestive, aut propter ineptias, vanitatem, aut quæ mala & turpia sunt, lætemur. Quo sensu cum Stoicis, *gaudere* sapienti non licere, asserimus. *TRISTITIAM* animum corpusque affligere, ac velut carie quadam exedere, notius est, quam

quam ut probari debeat. Quare, nisi officia humanitatis, aliorum calamitas aut mors fortasse amici eam excitant, evellenda, aut quatenus fieri potest, temperanda est. Quo tamen ipso *POENITENTIAM*, ob prava facinora forte exortam, non improbamus. *METUS* menti humanæ affectus certe inimicus est planeque inutilis; nisi circumspecta prudentia temperetur, quæ cautelam circa mala futura metuenda suggerit. *ODIUM* tam habenti, quam illis, in quos fertur, affectus infestus est: ideo obnitendum, ne illius impulsu peccemus in alios, nobisque ipsis conciliemus ægritudinem noxiam. *INVIDIA* deformis per se valde affectus, qui in ipso invido alios prava affectus producit, & si in actus erumpit, aliis molestus est:

Invidia Siculi non invenere tyranni

Tormentum majus.

SPES, lenior quidem affectus; sed dum sæpe in incerta aut vana ponitur, animum

mum reddit ægrum eumque fatigat ; præcipue si impossibilia sperentur. Quæ ideo Aristoteli apud *Laërt. l. V. ἐγρηγορός* & *ἐνύπνιον*, h. e. *vigilantis somnium* appellatur. *IRA*, furor brevis est ; ideoque affectus violentissimus, qui rationem occæcat, & ad agendum, quod injustum est, præcipitat. Hinc illud *Statii Thebaid. X.* observandum :

- *ne fræna animo permitte calenti :*
Da spatium tenuemque moram : male
cuncta ministrat

Impetus.

Cavendum igitur, ne libido vindictæ accedat. v. *Pufend. de J. N. & G. lib. II. c. 4. §. 12.*

C A P. VII.

De

Lege in genere.

§. I.

VIsis nunc variis philosophandi generibus, Ethicam nostram juxta disciplinam juris naturalis tractabimus, quæ
 abs

abs omnibus mortalibus *officia certa* vitæ rationali & sociali congruentia requirit. Id vero, ni fallor, commodum fiet, si a *Lege naturali*, quippe quæ norma actionum humanarum & officiorum est omnium, auspiciū faciamus. Nisi enim lex foret, nullum officium esset necessarium, nullumque foret peccatum. *Rom. IV. 15.* Qui actus quosdam sua natura honestas vel turpes iratuunt, illi quod in iis *physicum*, & quod *morale* dicitur, non recte distinguunt.

§. 2.

Lex autem est decretum seu præceptum, quo superior sibi subiectum obligat ad aliquid agendum vel omittendum. Si præcipit aliquid, *lex affirmativa*, si vetat, *negativa* appellatur. Quidam eodem sensu describunt hanc, *per regulam agendi subdito, a superiore potestatem habente impositam.*

§. 3.

Unde intelligas, nullam legem esse sine
le-

legislatore; hoc est sine superiore, qui potestatem alios obligandi ad agendum vel omittendum habeat; quique hoc ipso necessitatem alteri jure queat injicere ac obligare.

§. 4.

Eum vero, cui obligatio per legem incumbit, oportet, ut aptus sit ad recipiendam obligationem. Cujus *duplex* est *causa*; *una*, ut sit sana ac libera mente, præditus ad legem intelligendam & observandam; *altera*, ut a potestate superioris non sit immunis; cui quippe vel propter insignia in se collata bona; vel ob subjectionem alia de causa factam, ad parendum sit obstrictus. Qualis natura & conditio in homine, nobilissima Dei creatura, deprehenditur.

§. 5.

Lex itaque respectu auctoris seu *legislatoris* ratione habita, in *divinam* & *humanam* primo dividitur. *Illa* a Deo est; *hæc* abs homine imperante, per promulgationem fertur.

§. 6.

§. 6.

Lex divina secundo in naturalem & moralem distingvitur. Illa a creatore optimo & sapientissimo mortalium animis infusa, ex lumine rationis innotescit; Hac per promulgationem a Mose divina auctoritate factam, in notitiam uberio-rem hominum venit, ut plane inexcusa- biles essent.

§. 7.

Legis naturalis indagatio solertissime a summo viro, Pufendorfiol. 2. de O. H. & C. c. 3. & l. II. 3. 15. de J. N. & G. demon- stratur. Quanquam de ejus fundamen- to seu propositione fundamentali inter viros eruditos varie disceptatum sit. Quod Pufendorfius socialitatem, S. Scri- ptura caritatem vocat. confer ill. Kulpi- ſi colleg. Grotiani Exercit. I. P. c. 1. n. 10.

§. 8.

H. Grotius l. 1. de J. B. & P. c. 1. n. 10. ita definit: Jus naturale est dictamen re- ctæ rationis, indicans actui alicui, ex ejus
con-

convenientia aut disconvenientia cum ipsa natura rationali (sociali), inesse moralem turpitudinem aut necessitatem (honestatem) moralem, ac consequenter ab auctore natura Deo talem actum aut vetari aut precipi.

§. 9.

Ab hac definitione parum differt *Ric. Cumberlandi de LL. Nat. c. V.* Lex naturæ est propositio a natura rerum ex voluntate primæ causæ menti satis aperte oblata vel impressa, quæ actionem agentis rationalis possibilem communi bono maxime deservientem indicat, & integram singulorum felicitatem exinde solum obtineri posse. Unde intelligi datur, præcepta ejus omnia huc tendere; ut homo ea, quæ necessario naturæ suæ rationali & sociali conveniunt, faciat; ea vero, quæ eidem repugnant, ceu turpia & vetita omittat facere. Cuilibet enim homini matura ætate & mente integra, tantum superest naturalis velut luminis,
ut

ut adhibita cultura ac debita meditatione, possit recte comprehendere saltem generalia illa præcepta & principia, quæ ad vitam hanc honeste & tranquille exigendam faciunt; simulque judicare, ista utique indoli humanæ congruere, ac adeo esse necessaria.

§. 10.

Lex divina moralis a Deo per Moysen revelata & promulgata eundem habet autorem, eademque præcepta; nisi quod etiam simul pravam concupiscentiam, quam S. Paulus lege naturæ vetitam esse, noscere absque divina revelatione haut poterat, insuper prohibeat, *Rom. VII. 7.* Et ne quisquam ejus ignorantiam prætereundere possit, Moyses illam jussu divino, perspicuo compendio, quod *Decalogus* dicitur, comprehendit.

§. 11.

Præter hanc legem moralem, extant etiam aliæ *leges divina positive*. Quæ vel *universales*, vel *particulares* dicuntur.
Ille

Illæ publicatæ fuerunt omnibus hominibus, vel certe personis totum genus humanum repræsentantibus; ut sunt præcepta Dei Protoplastis de arbore vetita non comedendi, de polygamia ac divortio in primæva conjugii institutione vitandis, *Matth. XIX, 8.* de homicidio capitaliter puniendo: *Gen. IX, 6.* de certis gradibus in matrimonio contrahendo vitandis *Levit. XIX.* data. Hæc, inquam, præcepta ad omnes homines pertinere inde convincitur, quod DEUS ob eorum violationem, gentes Cananæas interuiciniæ destinaverat. conf. *Chr. Thomasi Jurisprud. divin. l. 1. c. 2. p. 170. seqq. & l. III. c. 3.*

§. 12.

Leges divinæ positivæ *particulares* ad gentem Ebræorum restrictæ, sunt vel *ceremoniales* vel *forenses*. Illæ constant præceptis circa cultum Dei Leviticum in V. T. præscriptum, quæ adventu Christi in carnem cessare debuerunt, quod typè tan-

tantum rationem haberent. *Hæ sunt præcepta Israelitis in causis forensibus decidendis præscripta, quæ itidem extincta republica Judaica, quatenus ad illam tantum respectum habuere, desierunt.*

§. 13.

Succedunt leges humana positive, quæ ius civile constituunt, quæ ab iis, qui summum in civitate imperium tenent, proficiscuntur, ac constitutis primum civitatibus, habita earum utilitatis ac felicitatis ratione, sancitæ sunt. Ideoque pro diversitate gentium & civitatum variare solent. Circa quas dispensare is tantum potest, qui eas tulit,

§. 14.

Materia omnium legum in genere sunt possibilia, hoc est, quæ ab iis, quibus ferantur, fieri possunt; saltem eo tempore, quo leges promulgantur. Nam si quis postea per suam culpam, facultatem implendi perdidit, hautquaquam vis legis

gis obligandi cessat. Deinde vero etiam, quæ legibus præscribuntur, *bonesta & utilia vite sociali* censerī debent; ut, si-
ne quippe eorum innotescēte, lubentius
serventur.

§. 15.

In Ethica nostra juris naturalis tan-
tum leges attenduntur, quæ officia re-
quirunt cum rationali & sociali hominis
natura ita congruentia; ut humano ge-
neri honesta & tranquilla societas citra
illā constare nequeat. Ubi Theologis
leges *divinas* revelatas, Ictis leges *posi-
tivas*, quæ & *civiles* appellantur, relin-
quimus interpretandas.

§. 16.

Juris autem seu legis *naturalis summa*,
communi hoc præcepto continetur: *Fac
ea, quæ necessario conveniunt cum vita ho-
minis rationali & sociali, & quæ eidem re-
pugnant, omitte.* Quæ vulgo *bonesta* vo-
cantur. Fundamentum enim ejus est
socialitas, quod ex *Pufendorffio* accurate
sa-

fatis celeberrimus *Christ. Thomafius l. 1. Jurispr. div. c. 4.* demonstravit. Ex hoc deinde alia præcepta vel directe, vel indirecte fluunt, ut: *Deum cole omnis quippe societatis humanae autorem; te ipsum utilem societati humanae præbe; quippe cujus membrum es; neminem lade: unicuique suum tribue, fidem datam serva, & similia.* Hæc enim omnia ad custodiam societatis, humano intellectui convenientem faciunt.

§. 17.

Qui fundamentum vel in cultu divino vel in amore DEI & hominis; vel in conformatione creature rationalis cum Creatore, aut comparatione ad Decalogum collocant; cum hac nostra sententia facile conciliari possunt. Quamquam quod diximus fundamentum, ita perspicuum sit, ut omnia juris naturæ præcepta, ex illo facili subsumptione deduci queant; quamcunque etiam quis circa religionem habeat persuasionem. v. Magnifici *Kulpisii Colleg. Grot. Exercit. I. §. 4. 5. 6.*

C

§. 18.

§. 18.

Hæc autem J. N. præcepta esse immutabilia, ut circa illa nemo dispensare possit, quemvis sana ratio docere potest. Quia homo a DEO talem naturam accepit, ut posita ea conditione, non potuerit non moralis necessitas ipsi injungi, certos actus naturæ rationali congruentes ac socialitatem conservantes suscipiendi, aut illi repugnantes omittendi. Qui propterea *necessarii* dicuntur.

§. 19.

Refertur huc etiam *Jus gentium*, quod species juris naturalis est; cum gentes inter se pares & nullum in terris superiorem agnoscentes, non alia lege obligari queant. Itaq; illud proprie acceptum, *legem*, officia gentium inter se, qua gentes sunt, *præcipientem* denotat. Quæ, ut jus naturæ officia vitæ sociali convenientia requirit; ita hoc similiter poscit, ut gentes officia sibi invicem præstent, quæ paritatem & pacem inter se servare aut stabilire,

re,

re, idonea sunt. Hæc enim, ni fallor, bona, omnes gentes moratiores intendunt, aut certe intendere debent. Qui *jus gentium* speciem *juris voluntarii* & quidem humani dicunt, illi istud pro moribus plurium gentium, quibus velut *juris* loco utuntur, sumunt. Ita dominia, bella, servitutes & contractus dicuntur *juris gentium*.

§. 20.

Hic *præcepta* dicti *juris gentium* communissima sunt; *Stude paritati; stude paci & tranquillitati generis humani; serva fidem & pacta illâ innixa &c.* Quibus bonis conservandis, cum sæpe in civitate legatione opus sit, fuit inde & illud notissimum *juris gentium* axioma: *Legatos debere esse inviolabiles.* Quia neglecto hoc præcepto, pax sæpenumero servari aut sanciri inter gentes nequiret. Confer *Thom. Jurisprud. div. l. 1. c. 2 §. 101. seqq.*

§. 21.

Intelligere hinc datur, quæ actiones in

C. 2

vita

vita sociali sint *necessaria*, quæ *permissæ* & *indifferentes*. Nempe illæ dicuntur *necessaria*, quæ lege aliqua præcipiuntur aut vetantur.

§. 22.

Permissæ autem vel *licitæ* actiones in genere appellantur, quæ legibus nec præcipiuntur nec vetantur. Quia vero leges diversi sunt fori; divini puta, & humani; multa in foro humano pronunciantur *licita* & *permissa*, quæ jure vetantur divino, ut inebriari &c. contra jure divino multa sunt *licita*, quæ jure humano propter utilitatem aliquam reipublicæ, civibus interdiciuntur; ut venari, piscari in flumine publico &c.

§. 23.

Unde *licitum* aliquid vel *perfecte* & *ethice* vocatur, quod oritur ex facultate personæ competente; vel *imperfecte* & *politice* licitum, quod cum lege quidem pugnat, sed in foro humano non puni-
tur. Hinc distinctio nata *permissionis* in *plenam*, quæ jus dat omnino agendi; &
mi-

minus plenam, quæ impunitatem in foro concedit. Hanc Philosophiæ partem Pufendorfius l. 1. de J. N. & G. c. 5. §. 14. & H. Grotius l. III. de J. B. & P. c. IV. §. 4. plenius exsequuntur. Indifferens actio est, quæ nulla lege vetatur, aut præcipitur: ut scribere, ambulare, edere. Potest tamen per circumstantias emergentes, illa etiam fieri honesta, vel turpis. Sed indifferenter moralis est ens rationis.

§. 24.

Finis tandem omnium legum est justitia, honestas, & quæ inde fluit, publica generis humani utilitas. Per has enim socialitas hominum conservatur & viget,

CAP. VIII.

De

*Actionum humanarum
principiis.*

§. I.

EXposita primum *actionum humana-
rum norma*, quæ sola lex est; ordo
poscit, ut de harum indole & natura di-

stinctius agamus, hoc est, describamus, quid sit *actio humana*, quæque ejus principia, ut ad legem attemperari queant.

§. 2.

De actione igitur *humana* seu *moralis* acturi, monemus, nobis hic non sermonem fore de actionibus mere *naturalibus*, quæ a potentia vegetativa aut sensitiva solum proveniunt; aut etiam *artificialibus*, quæ ab habitu artis alicujus profiscuntur, ac per se morales non censentur; cum lege nulla præcipiantur aut vententur; sed actione solum *humana*, quæ *moralis* etiam appellatur.

§. 3.

Actio igitur *humana* est motus hominis voluntarius, cujus effectus agenti ideo imputari potest, quod lege vel præceptus vel vetitus fuit.

§. 4.

Hujus *duo* in homine sunt *principia*, *INTELLECTUS* & *VOLUNTAS*, quas facultates Creator O. M. generi humano præ

præ brutis concessit, ut velut prælucen-
te intellectu, ac decernente voluntate,
sefe præbeat in actionibus suis socialem.

§. 5.

Intellectus est animæ rationalis facul-
tas naturalis, quæ res sensibus oblatas
adprehendit ac de iis judicat; an sint ra-
tionali suæ naturæ convenientes, an dis-
convenientes. Et cum hæc potentia non
sit libera: adpareret non esse penes homi-
nem, rem aliter adprehendere, quam for-
te ejus imago intellectui sistitur. Quan-
quam deinde in judicandò per intelle-
ctus imbecillitatem errare possit.

§. 6.

De utraque facultate porro hæc no-
tanda veniunt. *INTELLECTUS* in homi-
ne maturæ ætatis mentisque integræ,
tanta adhuc post lapsum etiam, vi pollet,
ut quæ vel ob honestatem & vitæ tran-
quillitatem adpetenda; vel ob turpitudi-
nem & detrimentum inde nasciturum,
vitanda ac fugienda sunt, discernere que-

at. Absq; enim hoc si foret, 'delinquens' in foro omnino culpa vacaret. Considerari autem *INTELLECTUS* potest, vel ut *nuda facultas apprehensiva*, quæ sese cogitando exferit; vel ut *facultas ratiocinativa*, quæ judicando de rebus sese exferit. Hoc respectu *CONSCIENTIA* dicitur.

§. 7.

CONSCIENTIA igitur est *judicium intellectus practici super actione aliqua patranda aut patrata, ex legis norma reflexum, constans ratiocinatione quadam seu Syllogismo practico*: cujus propositio major est regula vel præceptum aliquod juris ex lumine naturæ aut revelato cognitum, ut: Deum esse colendum, neminem esse lædendum & similia. Græci vocant *συνήεσις* h. e. *notitiam principiorum practicorum insitam*, confer. *Luc. XII, 57*. Minor propositio constat adplicatione istius regulæ vel præcepti juris ad actionem aliquam patrandam vel jam patratam, & vocatur strictè *συνείδησις*, h. e. *scientia juris universalis actioni singulari*

ri

ri adplicata. Hinc tandem emergit *Syllogismus*, quem dixi, *præcticus*, qui proprie est iudicium conscientiae. e. g. Cainus fratricida ex conscientiae dictamine ratiocinabatur *Genes. IV. 13. 14.* Qui fratrem occidit, mortis reus est; ego Cainus interfeci fratrem, Ergo. Huc facit *Roberti Sanderfonii* definitio conscientiae, quam *Praelect. 1. de conscient. §. 2.* habet: *conscientia est facultas sive habitus intellectus practici, quo mens hominis per discursum rationis applicat lumen, quod sibi adest ad particulares suos actus morales.*

§. 8.

Conscientia licet una sit in homine, a diversis tamen iudicandi actibus & eorum circumstantiis, diversa fortitur nomina. Cum ante actionem patrata, consideratur, dicitur *conscientia rei futurae*; seu *antecedens*; cum rem factam sequitur, *conscientia rei præteritæ*, seu *consequens*. Hæc iterum est vel *bona*, l. *mala*; si enim quis recordatur, se non contra le-

ges egisse, is *bonam* seu tranquillam; si autem reminiscitur, se contra leges, adeoque male egisse; is *malam* dicitur habere conscientiam.

§. 9.

Deinde si quis judicando de rebus iustas actionis suæ rationes reddere certas, novit, is *rectam conscientiam* habere dicitur. Huic opponitur *conscientia erronea*, quo intellectus errore aliquo occupatus, falso judicat de rebus, quæ probabilis esse potest. Si enim quis probabiles rationes juris de actione sua aut alterius allegare tantum potest, autoritate forte aliorum tantum nixus; is *conscientiam probabilem* habere dicitur. Atque hac maxima pars mortalium regitur; cum paucis rerum moralium causas cognoscere certas datum sit. Quo tamen ipso non adprobatur pestilens illud novorum Moralistarum dogma de *PRÒBABILISMO*, quod sese in solam autoritatem unius doctoris, etiam a ratione destituti, &
abs

abs quo cæteri dissentiunt, resolvit. v.
Mont alt. lit. Provinc. Et ad eandem Wen-
drockium ac Sam. Rachelium.

§. 10.

Tandem & sæpe accidit, ut in casibus
singularibus iudicium intellectus anceps
hæreat, ac cum ex utraque parte sese of-
ferant rationes, nesciat discernere, utræ
præponderent; id quod vocatur *conscien-*
tia dubia. Hinc apud *Plinium Secundum*
l. 1. Epist. 18. cautissimi cujusque præce-
ptum dicitur; *quod dubitas, ne feceris.*
Verius suspensio iudicii, quam conscien-
tia dicitur. Si autem conscientia deci-
dens quæstionem, conjuncta est cum ali-
quo scrupulo, h. e. dubitandi ratione, mi-
nori illa quidem; sed quæ tamen ani-
mum adhuc non sinit esse certum, *scrupu-*
losa dici consuevit: quia formido iudi-
cium sequitur.

§. 11.

Hinc *B. J. Thomasio* socero olim meo
amantissimo in *Annot. ad Tab. Ethic. p. 15.*

conscientia dubia similis videtur testi nescienti; *recta*, vero; *errans*, falso; *certa*, oculato; *probabilis*, aurito; *scrupulosa*, varianti.

§. 12.

Conscientiæ regulæ, quas in judicando attendere debet, (1. lumen mentis sunt rationis vel recta ratio, *Luc. XII. 57. Rom. II. 14. 15. Act. XXIII. 1.* (2. Scriptura sacra, quam Christiani semper ut normam respicere debent; quippe in qua voluntas DEI revelata est: (3. Leges positivæ imperantium juri divino & naturæ non repugnantes *Rom. XIII. 5.* Dominus autem conscientiæ solus Deus est, v. *Sanderfonii Præl. quart. de Consc.*

§. 13.

Alterum principium actionis supra diximus esse *voluntatem*, quæ in homine præ brutis maxime cernitur. Hæc libera est facultas, qua homo non tantum *spon*te, id est, sine intrinseca aliqua necessitate determinante; sed etiam *libere*

b. c.

h. e. præsentibus diversis objectis, possit agere, non agere; vel unum præ alio eligere. Habet enim, ut Scholastici loquuntur, *libertatem* in rebus externis moralibus & civilibus, *libertatem contrarietatis & contradictionis*, quod vulgo liberum arbitrium appellatur.

§. 14.

Actus voluntatis distinguuntur in *elictos & imperatos*; illi immediate a voluntate producuntur & ab eadem recipiuntur: quorum aliqui circa finem occupantur, ut *volitio, intentio, fruitio*. *Volitio* simpliciter fertur in finem, qui voluntati adprobatur; hinc voluntas simplicis adprobationis dicitur. *Intentio* seu præresis est desiderium efficax finem obtinendi, (ac ideo conjuncta est cum ratione & cogitatione,) quod prout vehemens est aut remissum; ita voluntas vel *plena* vel *sempierna* dicitur. *Fruitio* est delectatio voluntatis in fine jam obtento aut præsentente. *Electio* vero est medio-

rum ad finem propositum utilium adpro-
batio.

§. 15.

Imperati actus ab aliis hominis facul-
tatibus per voluntatem motis prove-
niunt, & plerumque sunt externæ actio-
nes; ut ambulare, scribere, loqui, edere,
bibere. Ubi tamen notes, motus pri-
mos animi & potentiam vegetativam
non subesse voluntatis imperio. Quare
nemo magnitudini suæ ulnam adponere,
aut etiam pulchrior fieri potest.

§. 16.

Velle autem quis dicitur non tantum
quod ipse facit *physice*, seu cujus ipse cau-
sa *physica* est; sed etiam ejus, cujus causa
moralis audit, h. e. quod adprobat, jubet,
consentit, laudat, participat, non impe-
dit, receptat facientem, juxta versum in
Scholis notum, qui modos causæ moralis
continet:

*Jussio, consilium, consensus, palpo, recursus,
Participans, mutus, non obstants, non ma-
nifestans.*

Hujus

Hujus observationis usum in materia damni dati, *Grotius l. II. de J. B. & P. c. 1. §. 7. seqq.* & in materia de poenarum communicatione *l. II. c. 21. Pufendorf. de J. N. & G. lib. I. c. V. §. 13. 14.* egregie explicant.

§. 17.

Objectum voluntatis in genere est *bonum* h. e. res, quæ sibi, vel alteri conveniens ideo esse videtur; quod vel prodesse vel oblectare queat. *Voluntas* enim semper adpetit bonum & averfatur malum in genere; licet circa particularia bona & mala sit indifferens, ut vel hoc aut illud pro diversa inclinatione eligat aut respuat, inclinatio enim & affectus hominem sæpe impellunt ad hoc bonum, prælo sectandum. Unde diversa hominum studia in vita communi deprehenduntur pro eorum diversa indole ac genio vel ingenio.

§. 18.

Dum vero *bonum* tantum voluntatis
ob-

objectum diximus, diversitas bonorum, cum varie distingvi soleat, hic attingenda est. 1.) Aliud enim *verum*, aliud *adparens* seu *imaginarium* appellatur; *illud* perfectionem aliquam in se habet; *hoc* ex prava imaginatione speciem boni quidem præ se fert; rêvera tamen adpetenti nocet; ut prava corporis voluptas. 2.) Bonum *verum*, in *honestum*, *utile* & *jucundum* dispesci potest: *illud*, cum rectæ rationi conveniens sit, propter se adpetitur, ut virtus, eruditio &c. *istud* (*utile*) dicitur, quod ad conservationem hominis, aut commoditatem vitæ hujus facit, adeoque etiam rectæ rationi congruit; ut sanitas, opes, amici, patroni &c. *Hoc* (*jucundum*) vel sensus externos & appetitum sensitivum afficit; ut gratus cibus, potus, elegantia formæ in re aliqua aut persona, quod tamen etiam ex errore mentis sæpe adparens tantum bonum est; vel ipsam mentem afficit, ut investigatio alicujus veritatis, aut artis novæ inventio &c.

§. 19.

In hac bonorum diversitate comparatio si fiat, bonum *honestum*, semper jucundo & utili; *utile* vicissim jucundo quod sensus tantum afficit, præferri debet. Sed cum *utilia* bona sint vel *fortune*, ut opes, honor, potentia, dominium; vel *animi*, ut felix ingenium, memoria, scientia, &c. vel corporis, ut integritas sensuum, sanitas, robur, pulchritudo; Bona animi reliquis præstantiora censentur. Potest tamen quandoque fieri, ut unum idemque bonum honestum simul, utile & jucundum sit, ut bona conscientia, eruditio, bonus verusque amicus.

CAP. IX.

De

Communibus actionis humane affectionibus.

§. I.

VHis principiis, sequitur, ut de *affectionibus* actionum humanarum dispiciamus. Actionis affectio est vel *gene-*

neralis, vel *specialis*; Ad illam refero, quod actio sit vel *invita*, vel *spontanea* seu *voluntaria*.

§. 2.

Illa (*invita*) duplici modo dicitur 1.) *per violentiam*, cujus causa plane est externa; puta, cum persona, quæ videtur agere, proprie loquendo, nihil confert ad actionem; ut si quis robustior aliquem, in alterum impellat, ut prosternatur; aut quando quis pati aliquid cogitur, quod averfatur; ut si quis violentum foeminæ stuprum inferat, quæ nulla sua culpa alienam libidinem provocavit. 2.) *Invita per ignorantiam*, cum agens nescit actionis suæ circumstantias, ita, ut illis postea cognitis, poeniteat egisse. conf. *Arist. l. 1. Magnor. Moral. c. 34.*

§. 3.

Ut hæc rectius intelligatur, de *ignorantia* notandum, quod actionem tum reddat *invitam*, quando illa causa (non comes) est actionis; ita, ut si illa abfuisset, agens

agens non erat factururus, v. gr. quando venator hominem inter frutices latitantem ex ignorantia, pro fera interficit, nō factururus si scivisset esse hominem; ac ideo errore agnito, se egisse, dolet. Quando autem quis patrata actione errorem quidem agnoscit, sed effectum actionis ex errore profectum adprobat, actio non est invita.

§. 4.

Deinde *ignorantia* in *vincibilem* (quæ debita industria adhibita superari poterat ac debebat;) & *invincibilem* (quæ nulla industria caveri poterat aut debebat) distinguitur: *Prior* est, quando quis ignorat jus divinum revelatum, communia Juris naturæ præcepta, aut etiam jura civitatis, cujus ipse membrum est; aut si ignorat actionis suæ circumstantias manifestas, quas scire omnino poterat. Talis, inquam, ignorantia neminem, si male egit, excusat. At *invincibilis error* agentem excusat; ut, si quis agat contra
edi-

edictum Principis, quod ipsi nondum potuerat innotuisse.

§. 5.

Deinde etiam *ignorantia* est vel *voluntaria* seu *affectata*; ut, si quis se vino obruat, & deinde ebrius per ignorantiam male agat, non excusatur: quia ignorantia hujus ipse causa est. *Involuntaria* autem est, quæ per morbum forte gravem obrepit, ac adeo cum culpa careat, veniam meretur.

§. 6.

Aliqui etiam distinguunt inter *ignorantiam juris*, cum quis ignorat jus suum sive finem actionis, aut quid in actione sit honestum, justum, utile aut his contrarium. (Quæ cum plerumque negligentiam involvat, actionem non reddit invitam, nec agentem excusat;) & *ignorantiam facti*, cum ignoratur, quid contigerit, aut quæ actionis circumstantiæ fuerint. Quas si prævidere quis non potuit aut debuit, excusatur; cum careat dolo &

& conjunctam habeat poenitentiam; ut ignorantia Abimelechi *Gen. XX. 5. 6.*

§. 6.

Actioni invitæ opponitur *spontanea* seu *voluntaria*, quæ a voluntate hominis tanquam a causa libera ita dependet, ut citra ipsius determinationem ab actibus ejusdem elicitis, prævia cognitione perfectam, non fieret. Brevius: Quæ a sci-ente & volente proficiscitur. Ad spontaneum enim requiritur, tum ut agens sci-verit, quid egerit, tum ut voluntatis suæ impulsu ad agendum accesserit. Hinc Germani exaggeraturi actionem malam spontaneam, dicunt: *Er hats mit Wissen und Willen gethan.* Habet igitur homo a voluntate, tum quod *sponte* agat, id est, non per intrinsecam aliquam necessitatem ad agendum determinetur, sed actionis suæ ipse autor sit; tum ut *libere*, i. e. ut uno objecto proposito agere vel non agere, idemque eligere vel respuere; aut pluribus objectis propositis,
unum

unum eligere, cetera respuere possit. Quæ actiones etiam proæreticæ dicuntur.

§. 8.

Huc referri potest *actio*, quæ *mixa* dicitur, cum quis metu majoris mali, minus eligit. Usitatissimum exemplum est de mercibus exorta tempestate, servandæ navis causâ, in mare ejectis, aut si princeps in bello partem provinciarum cedat victori; quia metuit, ne totum amittat regnum. Tales actiones vera æstimatione magis spontaneæ & voluntariæ, quam invitæ sunt.

C A P. X.

De

*Actionis humane Affectionibus
specialioribus.*

§. I.

Speciales affectiones actionis morales vocamus, quæ eas in genere morum, vel bonas vel malas, honestas vel turpes, justas vel injustas efficiunt. Atque hinc

hinc *bonitas* & *pravitas moralis*, *honestas* & *turpitudine*, *justitia* & *injustitia* affectiones seu qualitates actionis morales sunt.

§. 2.

Bonitas igitur moralis, seu *honestas* actionis consistit in habitudine seu relatione determinativa ad legem seu normam directivam. Nam si nulla lex foret, nullum esset vitium seu peccatum. *Bona* itaque actio in genere morum audit, quæ juxta omnes circumstantias cum lege congruit. Contra *mala* seu turpis est, quæ a lege discrepat aut illi repugnat, ac inde vitium vel crimen dicitur.

§. 3.

Ut ergo actio *bona* & *honestas* censeatur, opus est, tum ut secundum omnia requisita quasi materialia legi congruat; tum etiam, ut quantum ad formale, non ex ignorantia aut alia de causa, sed ex *proeresi* & ad præstandam legi obedientiam debitam profecta sit. Hoc est, omnes circumstantiæ actionis morales le-
gi

gi convenire debent. Quæ ex trito versiculo notæ sunt :

*Quis? quid? ubi? quibus auxiliis?
cur? quomodo? quando?*

Nam si una harum circumstantia a lege defleat, actio redditur mala. Præcipue tamen agentis qualitas (seu *quis* egit,) objectum (*quid* egit) & finis (seu, *cur* egit) attendenda sunt. Nam locus (*ubi*) modus (*quomodo*) & tempus (*quando*) quidem etiam observanda sunt ; sed tantum momentum, quantum priores circumstantiæ nominatæ, ad actionis moralitatem æstimandam, non adferunt. Licet circumstantia *loci, modi & temporis* actionem malam aggravare queant.

§. 4.

Mala contra actio censetur, si illa vel in unico requisito materiali aut formali ad legem non congruat : ut, si vel agentis qualitas, vel objectum, vel finis, vel aliqua circumstantiarum, vel intentio a lege discrepet. imo intentio facinoris, quod

quod legi repugnat, licet inchoatum tantum sit, pro scelere etiam in foro reputari solet; quia voluntatem male agendi arguit.

§. 5.

Justitia actionis in hoc potissimum differt a bonitate seu honestate, quod *hæc* simpliciter notet convenientiam cum lege; *illa* insuper respectum ad eos, ad quos actio exercetur, involvat; ac adeo est recta simul applicatio actionis bonæ ad personam, cui illa debetur; contra *injusta* actio est, quæ ex proæresi non adplicatur ad personam, cui jure debetur.

§. 6.

Ubi obiter notes definitionem justitiæ, quæ ex Ulpiano recitatur, quod sit *constans & perpetua voluntas jus suum cuiq; tribuendi*, de justitia personæ, non de attributo actionis, quod jam exposuimus, exaudiri debere. Justus enim vir censetur, qui juste faciendo delectatur, justitiæ studet, vel conatur facere in omni re
D
id,

id, quod justum est, seu quod præceptum legis requirit. vid. *Pufend. de J. N. & G. l. I. c. 7. §. 6. & 7.* Jus autem pro attributo personæ sumtum, est qualitas moralis activa ad aliquid ab altero juste habendum, vel agendum adversus eum.

§. 7.

Justitia dividitur in *universalem* & *particularem*. *ILLA* dicitur, quando alteri officium exhibetur, quod jure perfecto, aut intentata in foro actione exigere non poterat: ut si quis consilio, re, opera, egentibus subvenit, aut officium humanitatis, reverentiæ, beneficentiæ & grati animi præstat. *HÆC* vero est, quando alteri exhibentur, quæ ille jure perfecto postulare potest; ut, si denegentur, actione intentata in foro, illa extorquere liceat. Quia contractu vel pacto aliquo inititur, quod citra injustitiæ maculam violari nequit, *Jus autem perfectum* est facultas, qua alterum, qui obligationi suæ satisfacere non vult, ad implendum debitum,

debitum, actione intentata in foro compellere possum. *Imperfectum* similem facultatem non præbet, sed conscientiae vel pudori alterius adimpletionem debiti relinquit.

§. 8.

Iustitia particularis dividitur in *distributivam* & *commutativam*; *ILL*A nititur pacto inter societatem & membra inito circa participandum pro rata damnum & lucrum; *HÆC* autem nititur contractu bilatere potissimum circa res & actiones in commercium venientes. v. *Pufend. lib. cit. c. 7. §. 9.*

§. 9.

Iniustitia, quæ actionis malæ attributum seu affectio est, dicitur vitium aut crimen, quo quis ex destinato consilio violat legem, & alteri, quod ipsi perfecto jure debebatur, denegat; aut aufert etiam ipsi suum, aut malum aliquod infert, quod lege est vetitum. Hinc injuria nascitur, de qua infra dicemus.

C A P. XI.

De

Imputatione Actionis humana.

§. I.

Actionem bonam vel malam consequitur *imputatio*, per quam quis autor & causa actionis habetur, eique hoc nomine tribuitur ejus effectus. Cujus fundamentum est, quod in potestate & facultate alicujus fuit, actionem exserere, vel non exserere aut omittere. Si enim penes hominem non stetit, hoc vel illud fieri aut non fieri, id ei imputari nullo jure potest. Si tamen quis se ultro obligavit, ad casum etiam fortuitum, qui in facultate sua non est, præstandum; is ex libera obligatione facta tenetur; ac adeo hujus respectu ipsi tantum imputatur.

§. 2.

Hinc adparet, ut factum alicui imputari queat, sufficere, quod actio ejus non fuerit invita. Nam quæ quis vi metusque injusto, citra omnem culpam suam, fa-

facere cogitur, ea nullo jure imputari a-
genti possunt. Si vero omissio alicui im-
putatur, opus est, ut facultas, jus & occa-
sio actionem suscipiendi præsto fuerint,
quæ ad agendum omnino aliquem ob-
strinxerunt.

§. 3.

Distinctas & valde utiles circa ea, quæ
imputari vel non imputari possunt, *Pu-
fendorfius l. 1. de J. N. & G. c. V. §. 5. 6.
seqq.* suppeditat regulas, quas hic tran-
scribere e re nostra puto, erit.

§. 4.

I.) *Est, actiones ab alio patrata, ut & o-
perationes quarumvis aliarum rerum, nec
non quivis eventus, non possunt alteri im-
putari; nisi quatenus ille potest & tenetur
ista moderari, ac adeo culpam contrahit.*

II.) *Quæcunq; in quolibet homine vel non
sunt, quæ, penes ipsum non fuit, ut adessent,
vel non adessent; non possunt ipsi imputari;
nisi quatenus per industriam naturalem,
defectum non supplevit, aut nativas vires*

D 3

non

non adiuvit. III.) Quæ per ignorantiam aut errorem invincibilem patrantur, imputari non possunt. IV.) Ignorantia, ut & error circa leges & officium cuiq; injunctum, ab imputatione non liberat. V.) Cui occasio agendi citra suam culpam deest, illi non imputatur, quod non egerit. VI.) Non potest alicui imputari, quod non præstiterit ea, quæ vires ipsius ecedunt, neque per eas prohiberi aut effici possunt. VII.) Imputari quoque non possunt, quæ quis coacte patitur, aut agit. VIII.) Eorum, qui rationis usu destituuntur, actiones non imputantur. IX.) Denique imputari non possunt, quæ quis in somniis agere sibi videtur; nisi quatenus talibus interdum cogitandis cum delectatione immoratus, eorum imagines animo alte impressit: etsi hæc rarissime in foro humano attenduntur.

§. 5.

Circa imputationem igitur æstimandam, præcipue actionis humanæ & moralis principia, & modi, quibus aliquis cau-

fa

ſamoralis fit, de quibus ſupra c. IIX. §. 15. egimus, attendenda ſunt. Nam eorum in hac materia præcipuus uſus eſſe ſolet, ſi quis de culpa aut venia actionis juſte pronunciare velit: præſertim cum alienæ actiones ſæpe numero alicui, quod moraliter egiſſe cenſeatur, imputari queant.

§. 6.

Præterea etiam actiones, ſi de earum imputatione diſtinctim judicare quis velit, diſcernendæ ſunt. Nam de quibusdam lege diſponitur; puta quando legiſlator agentem, earundem autorem, declarat, ac effectus inde in iſtum ceu cauſam redundare ſtatuit. De quibusdam vero, quæ citra neceſſitatem, in alterius uſum aut emolumentum fiunt, notandum eſt, illas dici apud Latinos autores, ei imputari, in cujus gratiam aut uſum actiones fuerunt ſuſceptæ. Inter hanc ergo & illam imputationem, diſcrimen ſatis manifeſtum adparet.

§. 7.

Duplex itaque imputatio eſt, una ex

gratia, quando quis in aliquem effectus actionis ab alio patratae, quos ille sibi alias jure vindicare non poterat, ex benevolentia seu gratia derivat; qualis imputatio duntaxat circa *favorabilia* h. e. bona, non item circa odiosa, seu mala locum habere censetur; *altera* (ex debito) quando quis, cujus interest, actionem factam vel non factam, declarat, eandem cum effectibus suis inde redundaturis ad agentem seu causam pertinere. Atque hinc si bene egit, laudem vel praemium; si male, vituperium, vel poenam expectare debet.

§. 8.

Ut autem isthac imputatio recte fieri possit, in agente quidem adesse debet intentio, alteri sua actione boni aliquid conferre; in recipiente voluntas expressa aut praesumpta ab isto illud admittendi. Invito enim beneficium non obtruditur.

§. 9.

Hinc intelligere datur, quid *meritum*,
&

& quid *debitum* sit: *ILLIUS* origo, est præstatio operæ indebitæ, & quā à nobis exigendi alter jus nullum habebat: Quando scilicet quis tales actiones præstat, ad quas præstandas lege obstrictus non erat; licet naturalis quidem ratio eas jubeat aut svadeat; applicatio tamen ad certas personas, in nostro relinquitur arbitrio. Hujus expletionem, quando expressa conventionione determinamus, *merces* proprie vocatur. Sed quando expletio illius, quoad modum, tempus & quantitatem in arbitrio & æquitate alterius relinquitur, *præmium* dicitur. *ILLIUS* autem (*debiti*) ratio inde intelligitur, quod præstatio sit rei per legem præcipientem vel vetantem requisitæ, quæ adeo jure perfecto debetur, nulla mercede aut præmio proposito *Luc. XVII. v. 10.* vid. *Pufendorf. l. 1. de J. N. & G. c. IX.*

CAP. XII.

De

Officio Hominiſ erga DEUM.

D 5

§. 1.

§. 1.

Postquam actionum humanarum indolem & quæ ad illarum moralitatem æstimandam quoquo modo faciunt, exposuimus; ordine nobis præscripto, ad *officia* homini juxta legem naturæ incumbentia ferimur.

§. 2.

Officium autem stylo Ciceronis, vocari potest actio hominis, ad cujus præstationem in vita sociali, lege aliqua obligamur.

§. 3.

Hujus *objectum personale*, (quippe cui obligatur homo ad certas præstationes) in universum *triplex* est: *DEUS*, *IPSE HOMO*, & *ALTER* seu *PROXIMUS*, quo cum in vita hac degere nos Deus voluit.

§. 4.

Omniū igitur *primum & præcipuum objectum* *DEUS* est, cui propter creationem & conservationem suam quivis ho-

mo

mo maxime in vita sociali ad cultū præstandum, ex sanæ etiam rationis dictamine, obstrictus vivit.

§ 5.

Illius præstatio ex religione naturali, omnibus certe gentibus innotescere potuit, *Rom. I. 19. seqq.* cujus cum *Lipſio & Pufendorſio nostro*, *DUO* facimus *CAPITULA*: *Unum* constat propositionibus theoreticis, quæ verum de Deo, ex lumine naturæ sensum exhibent; *alterum* practicis, quæ cultum ex lege naturæ debitum describunt.

§. 6.

Ad *PRIMUM* quatuor propositionum notitia spectat; *Prima* est, Deum existere; *secunda*, Deum esse hujus universi conditorem; *tertia*, Deum tum in universum mundum, tum in genus humanum præcipue regimen exercere; *quarta*, nullum attributum in Deum cadere, quod aliquam imperfectionem involvat. Quas propositiones *Pufendorſ. l. i. de O.*

D 6

H. 8

H. & C. c. 4. breviter & nervose; prolixius vero H. Grotius l. 1. de verit. Relig. Christ. exponit.

§. 7.

Ad *ALTERUM CAPUT* pertinent *propositiones practicae*, quæ cultum S. Numinis, prout ex lumine naturæ innotescit, designant. Hæ partim ad *cultum internum*; partim ad *externum* referuntur. *Priorem* hæ propositiones designant: Deus propter potentiam & summam bonitatem, maximo honore afficiendus, & ut omnis boni autor datorque *amandus*: in ipsum, ut omnis felicitatis & gratiæ futuræ benignissimum autorem, *sperandum*, ejusque voluntate *acquiescendum* est; ipse ut potentissimus ac justissimus criminum judex ac vindex *timendus*. Ideoque illi etiam ut creatori, domino ac rectori orbis optimo maximo *obsequium* *emper præstandum* est.

§. 8.

Posteriorem (cultum externum) potissimum

munum absolvunt sequentes præstationes ex lumine naturæ etiam debitæ : 1.) gratiarum actio pro tot bonis ab eo acceptis: 2.) celebratio Nominis ejus sanctissimi per preces & hymnos : 3.) veneratio Nominis ejusdem per juramentum necessarium & religiosum; item per religiosum de Deo & rebus divinis sermonem, per inculpatam vitam, quæ in observatione legum naturalium consistit. His, inquam, Deus externe potissimum juxta ductum luminis naturæ colitur.

§. 9.

Sed tamen notandum venit, hunc *cultum Dei naturalem* nequaquam Christiano sufficere, aut etiam valere ad salutem æternam nanciscendam. Quia nec Deum Triunum, nec salutis veræ viam, nec ejus autorem, Christum solum esse, novit. Quod ex divinis literis, sola religio Christiana tradit. Cui tamen Religio naturalis ad convincendos profanos homines, præmitti debet, v. *Act. XVII. 24. seqq. Rom. I. 19. c. II. 14. seqq.*

CAP. XIII.

De

Officio Hominis erga seipsum.

§. I.

ETsi nemo in amorem sui cohortandus est, quem adeo, dum nascitur homo, trahit; tamen multi etiam sui adeo negligentes deprehenduntur; ut, quæ ad curam animæ & corporis sui spectant, sæpe attēdere & procurare intermittant; adeoque & sibi nocent, & inutilia societatis humanæ membra evadunt.

§. 2.

Hanc ob causam debitæ præstationes hominis *adversus seipsum*, paucis adducendæ sunt. Quæ, cum duæ in homine partes sunt, *anima & corpus*: duplicem illæ quoque culturam requirunt, *animi* puta & *corporis*.

§. 3.

Ad culturam *animi* ceu partis hominis præcipuæ, referimus: cognitionem Numinis divini; quippe quæ animum

vera

vera probitate imbuit : 2.) notitiam sui, ut homo seipsum, h. e. suam naturam, indolem, statum & fortunam exploret atque nosse discat ; ut inde officia sua recte disponere queat ad inserviendum aliis. Quapropter γνῶθι σεαυτόν, *nosce te ipsum*, in templo olim Delphico, aureis literis dedicatum legitur. v. *Vossii Dissertat. de cognitione sui* : 3.) Moderationem affectuum, quæ multum ad vigorem animi, prudentiam & valetudinem parandam, & conservandam facit : 4.) Studium bonæ existimationis, ut opinionem boni viri tueri laboret : 5.) Studium lingvarum, artium, scientiarum & disciplinarum, quarum usus in vitâ humana necessarius est. confer *Baconi de Verulamio Serm. Fidel. 47. 6.*) Electionem artis aut certi vitæ generis ; quo, quantum vires, occasio & honestas admittunt, quisque res vitæ huic transigendæ necessarias parare, ac utile simul societatis humanæ membrum esse studeat.

§. 4.

Ad *culturam corporis*, quo male se habente, animus quoque languet, spectat
 1.) cura valetudinis. Nam τὸ ὑγιαίνειν, *valere*, vel ut mens sana in corpore sano habitet, inter præcipua vitæ hujus bona ab omnibus haberi solet. 2.) Cura temperantiæ, sobrietatis, frugalitatis, continentiae ac castitatis, quæ ad vires corporis & animi conservandas maxime etiam utiles sunt. 3.) Cura honesti laboris, ut suppetant, in quantum sitis atque fames & frigora poscunt, & quantum natura petat: 4.) Custodia vitæ, ne temere anticipi periculo exponatur aut lentis viis atteratur; vel membra mutilentur, aut denique violento modo vita abrumpatur. Cui αὐτοχρεία, & non necessaria pericula subire, repugnat.

§. 5.

Unde colligas, defensionem sui etiam violentam, in certis casibus, observato moderamine inculpatæ tutelæ, esse licitam

tam; contra vero *duella* jure naturæ prohiberi. Hæc omnia philautia recta & studio hominis sese conservandi includuntur, ut DEO & societati humanæ inservire queat. Quid hic in *casu necessitatis*, in quem homo incidere potest, liceat, *Pufendorfius l. II. de J. N. & G. c. 6.* accurate tradit.

CAP. XIV.

De

Officiis erga alios.

§. I.

Officia adversus alios homines ob-
eunda, distingvi possunt in *commu-*
nissima, specialia, & specialissima.

§. 2.

Communissima vocamus, quæ ex com-
muni obligatione, qua creator omnes
homines, ut tales, inter se obstrictos vo-
luit, erga quemlibet exerceri debent, v.
gr. *neminem ledere*, *alterum sibi quoad*
nemi-

fruitionem juris, estimare æqualem; promissua humanitatis officia alteri exhibere.

§. 3.

Specialia sunt, quæ ex speciali hominum instituto, aut certo eorum statu in civitate vel pacto præstari alteri debent; ut societas inter homines constituta, per ejusmodi officia mutua, constare queat.

§. 4.

Specialissima denique appellamus, quæ homini in Societate aliqua simplici, aut publico munere constituto incumbunt præstanda. De his in altera parte hujus Philosophiæ tractabimus.

CAP. XV.

De

Officiis communissimis erga quoslibet.

§. 1.

HOrum omnium *primum* & latissimum est, *neminem ledere*, quod est officium necessarium & facillimum; cum in nuda actionis omissione consistat. Læ-
fio

fio autem vel in *fama*, vel in *corpore*, vel in *bonis* alterius fieri potest.

§. 2.

Fama alterius lædi censetur per calumnias ac mendacia de eo sparsa. *Corpus* læditur per vulnerationem, verberationem & cædem. *Bona* vel res alterius læduntur per rapinam, furtum, fraudem, vim & corruptionem, quæ generali vocabulo *damnum* appellantur. Damnum enim dedisse dicitur, qui rem nostram, aut nobis debitam aufert vel perdit, aut fructus ex ea provenientes intercipit.

§. 3.

Ad *lesionem* vero, ut crimen habeatur, requiritur 1.) ut lædens ex proæresi ac consilio destinato alteri nocendi egerit, quod *dolus malus* dici solet: 2.) ut alteri læsio accidat invito, cum volenti non fiat injuria; etsi rem patiatur injustam: 3.) ut actio, quæ læsio vel injuria appellatur, lege aliqua sit vetita.

§. 4.

Hinc *Aristoteles l. V, Nicom. c. 10. & H.*

Grotius

Grotius l. III. de J. B. & P. c. XI. §. 4. accuratè distinguunt ἀδίκημα, injuriam, seu veram læsionem, ἀμάρτημα erratum, & ἀτύχημα, casum fortuitum. Illud est vera injuria, sive verbali, sive reali læsione constet; cum actio sit destinato proposito contra legem suscepta; istud (ἀμάρτημα seu erratum,) quando læsio quidem non est plane fortuita, cum adhibita cura potuisset præcaveri; facta tamen est absque animo lædendi: ut si quis aliquem vulneret ludendo aut jocando; Hoc (ἀτύχημα) cum læsio plane contra voluntatem & provisionem lædentis fit, ut si quis ad scopum jaculans, hominem subito intercurrentem vulneret,

§. 5.

Hinc culpa nascitur, quæ in negligentia & imperitia consistit; quando quis negligit & ignorat ea, quæ scire & observare debuisset ac potuisset. Ejus tres gradus faciunt, prout tres gradus diligentiae concipi possunt, cujus omissio culpa

pa est. 1.) *Latissima* dicitur, cum quis diligentia communi omnium hominum non acri ingenio vel industria excitatorum ommissa, agit ac lædit; quæ in contractibus & similibus negotiis, & ubi de reparando damno agitur, dolo æquiparari solet; *Levis*, est omissio diligentiae hominis magis exculti, & ultra istam communem, & quam hominum natura juxta cujusque solertiam & capacitatem requirit: *Levisissima*, est omissio diligentiae exactissimæ, quam non nisi accuratissimus in rebus suis adhibet. Hujus effectus Jcti docent. Confer *Pufend. l. 1. de J.N. & G. c. 7.*

§. 6.

Qui igitur ullo modo alterum vere læsit, sive *directe*, sive *indirecte*, sive *mediate*, sive *immediate* factum sit, tenetur, quantum fieri potest, alteri satisfacere, læsionem illatam aut damnum datum resarcire. Qui per malitiam læsit, is non tantum ultro reparationem damni debet offer-

offerre ; sed & pœnitentiam sui facti ostendere, veniamque petere. Læsus vicissim reparatione obtenta, pœnitenti ac petenti veniam dare & cum ipso in gratiam redire debet. Qui vero per casum fortuitum & citra suam culpam læsit ad reparationem non tenetur. Qui damnum alteri citra dolum malum dedit, reparationem debet offerre, testarique malitiam abfuisse, ne læsus ipsum pro hoste habeat, ac vicissim hostilia intenter. vid. *Pufend. l. II. de J. N. & G. c. 1. & Thomas. Jurispr. div. l. 2. c. 5.*

§. 7.

Alterum officium communissimum est, ut quisq; proximum vel quemvis alium juxta fruitionem juris communis, sibi æstimet naturaliter æqualem, seu ut æque hominem. Requirit hoc naturalis cognatio, æqualitas & benevolentia ad conservandam societatem necessaria. Unde tritissima regula : Quod juris quis in alios statuit, eo ipsum uti maxime convenit.

§. 8.

§. 8.

Contra quam peccatur, si quis, cui peculiare jus non est quæsitum, plus sibi, quam reliquis arroget, nec alios æquo secum jure frui permittat. Christus hanc regulam *Matth. VII. v. 12.* omnibus mortalibus ceu summam legis commendat. *Omnia ergo, quaecumq; vultis, ut faciant vobis homines, ita & vos facite illis.* Quæ maxime etiam, ubi jus inter alios est distribuendum, attendi debet.

§. 9.

Hinc adparet 1.) *μεγιστοποληψία* seu respectum personarum in judiciis, quando jus reddendum, debere exulare: 2.) Superbiam vetari, quando quis nulla de causa, aut non sufficiente, aliis se præfert; aut velut inæquales eosdem præ se despicit, humilitatis honestæ immemor: 3.) contemptum aliorum prohiberi, qui fit signis exterioribus, puta factis, verbis, vultu, risu aut quocunque alio contumeliæ genere. *Thomasi jurispr. divin. l. II.*

§. 10.

Tertium officium communissimum est; ut quilibet alterius utilitatem, quantum commode potest, per officia promiscuæ humanitatis promotum eat. Hoc enim cognatio, quæ est inter omnes homines ab una stirpe descendentes, maxime poscit, paritque sæpe *amicitiam*, quæ est benevolentia mutua non latens & ad vitam certe agendam necessaria. Id vero fieri potest vel *indirecte* seu *indefinite*, quando quis animum artibus in vita utilibus excolit, ut aliorum commodis promovendis sit idoneus; vel *directe* & *definite*, quando quis erga egenos liberalis, erga indigentes auxilio officiosus est; aut *officia*, quæ *innoxie utilitatis* vocantur, alteri promte præstat; ut erranti viam monstrare, sitienti potum aquæ porrigere, alteri consilium salutare suggerere, aut clientem commendare patrono: paucis, quæ *accipienti profunt, danti non obsunt*. Huc pertinet etiam *hospitalitas*, quæ virtus est,

est, qua quis viatores tecto hospitioque comiter recipit, ac pro fortunæ suæ ratione liberaliter tractat. Confer. *Thomasi jurispr. divin. l. II. c. 6.*

§. II.

Huic autem officio *gratus animus* respondere debet. Nam illi, cui tali beneficio frui contigit, vicissim incumbit, ut occasionem paria reponendi quærat; aut si desit, studium & conatum refarciendi beneficium testetur. Quia degeneris valde & abjecti animi est, seipsum indignum declarare eo judicio, quod benefactor de ipsius probitate, conferendo beneficium, tulit.

C. A. P. XVI.

De

Officiis Paciscentium specialibus.

§. I.

Officia specialia ex jure stricto & conventionem quadam, aut pacto inter
E homi-

homines seu tacito, seu expresso, alteri præstanda sunt.

§. 2.

Hinc, ut indoles horum officiorum recte noscatur, de *pacto* & *fide*, quibus nituntur, quædam prænotanda veniunt. *Pactum* nempe est conventio seu consensus inter duos vel plures in idem placitum, seu de dando vel faciendo aliquid consensus. Cujus generis in vita sociali plurima sunt, eaque valde necessaria. Ad quæ, ut firma sint, *fides* requiritur. Quæ est constantia conventorum & promissorum. Hinc regula notissima: *Fides data est servanda*. Quia si fidem fallere liceret, frustra forent pacta, quæ illa innituntur, quibusque maxima vitæ hujus utilitas constat.

§. 3.

Obligatio igitur, quæ ex pacto nascitur, *mutua* est, & utrumque paciscentem ad aliquid præstandum obstringit; ita, ut ubi ab una parte abrumpatur, alteri quo-

quoq; non amplius integrum sit, illam servare. Pacta enim ineuntur, ut quis sibi alterum perfecte obliget ad aliquid præstandum, quod ex solo capite de præstandis officiis humanitatis expectare non poterat.

§. 4.

Cum pactis cognationem habet *promissio*. Nam ut in *pacto* fides datur per actum reciprocum seu *δίπλευρον*, quo duo pluresve mutuo se ad aliquid præstandum obligant; ita in *promissione* per actum solitarium *μονίπλευρον*, fides datur ad quid præstandum. Hæc distinguitur in *perfectam*, (quando quis non solum voluntatem suam pro futuro tempore, ad rem quampiam præstandam, determinat; sed etiam simul indicat, se jus in eum, cui fit promissio, conferre; ut rem promissam plene poscere, & si non stet promissio, ipsum accusare possit;) & *imperfectam*, quando quis alteri aliquid præstare pollicetur; sed non ei simul jus

proprium concedit ad rem stricto jure exigendam. Talis promissio est patroni, qui clienti patrocinium aut beneficium conferre pollicetur.

§. 5.

Ut vero pactum, & quod eo promissum est, validum sit; *certain conditiones* postulantur: 1.) ultroneus paciscentium consensus; 2.) usus rationis, ut quis præsens negotium & quid sibi conveniat, intelligat; 3.) ut error, dolus & metus injustus absint; 4.) ut res & materia pactorum & promissorum sit possibilis, licita, & simul in potestate paciscentium. Vid. *Pufend. de J. N. & G. l. III. c. 6, 7.*

§. 6.

Cæterum *promissio* in pacto, vel fit *absolute*, nulla addita conditione, quæ paciscentem absolute obligat; vel fit *sub conditione possibili* (nam impossibilis habetur pro non adjecta) quæ non nisi conditione adimpleta, obligare potest. Confer. *Thomas. jurispr. divin. l. II. c. 7.*

CAP.

CAP. XVII.

De

*Officiis specialibus, quæ pacta
presupponunt.*

§. 1.

PRæmissa doctrina de pactis & promissis, *officia*, quæ illis nituntur, paucis designabimus. *Primum* est in sermone; *secundum* in dominio rerum; *tertium* in imperio humano observandum.

§. 2.

In sermone hæc officii regula est servanda: *Nemo sermone aut aliis signis, ad exprimenda animi sensa, institutis utatur ad alterum decipiendum.* Sermo autem est oratio, qua homines sibi invicem sensa animi significant. Hinc veritas in conformitate sermonis aut orationis cum animi cogitatione consistens necessaria est. Quæ à *Logica* veritate eo differt, quod insuper dicentis intentionem respiciat; seu, ut quis eloquatur, quæ animo suo sint conformia; cum *Logica* veritas in-

E 3

con-

conformitate verborum, seu orationis cum re consistat. Unde si quis ex errore aut imprudentia verum dixit *logice*; non ideo *ethice* verum locutus est. Itaque veritati *Logicæ falsum*, *ethicæ mendacium* opponitur.

§. 3.

Præcepta circa veritatem & sermonem observanda sunt hæc præcipua: *Tace, si per sermonem tuum alii offenduntur aut læduntur: Loquere, quoties ex humanitate, vel pacto ad loquendum obstrictus es; vocabula non in alia significatione adhibe, quam conventum est: Ea sermone profer, quæ animo tuo conveniunt, & quæ alter ex te cognoscendi jus habet. Tace, quæ propalari tibi & aliis nocere possint. Nemo enim res graves sustinere potest, cui tacere grave est.*

§. 4.

Veritati opponitur *mendacium*, quod est vitium, quo quis vel sermone dolose ficto, vel aliis signis alterum, qui jus ve-
rita-

ritatem ex ipso cognoscendi habet, data opera fallit. Proprie enim mendacium non admittitur, nisi qui dolo malo & destinata ex malitia, alteri diversa ab animi sui sententia profert, eo fine, ut ipsi noceat, aut vanâ spe illudat. Atque hinc discrimen inter *mendacium* & *falsiloquium* notandum, quod *H. Grotius de J. B. & P. l. 3. c. 1 §. 6. seqq.* exponit. confer. *Alberici Gentilis de Abusu mendacii libell.*

§. 5.

Ex definitione autem veritatis intelligere datur, *simulationes doloſas* & *reservationes mentales*, quas Jesuitæ & improbi rabulæ commendant, veritati, a qua boni viri laudantur, maxime repugnare. Nam quando quis l. sermonem torquet in contrarium sensum a mente, ex nobis juste verum quærentis; vel tacitam, quandam restrictionem a communi usu loquentium abhorrentem in mente reservat, is turpis mendax aut deceptor est.

§. 6.

Ad veritatem probandam aut confirmandam sæpe requiritur *juramentum*, quia finis hujus ex parte ejus, qui poscit, est hominem vel ad dicendum verum, vel ad servandum promissum adstringere. Est autem *illud assertio religiosa, qua invocato divino Numine, quis gratia divina renunciat, aut pœnam divinam in se deponit, si falsum dicat*. Dum enim quis DEUM omniscium & omnipotentem in jurejurando testem vel vindicem invocat; veritatis præsumptio ideo excitatur, quod tanta impietate nemo judicetur, ut ita petulanter summi Numinis vindictam in se excitare ausurus sit. Ideo ex parte jurantis finis juramenti est *certitudo & fides*: Hæc respectu prioris *assertorium*, respectu posterioris *promissorium* appellatur. Si quis falso jurat, dicitur *perjurium*, quod apud omnes gentes moratas, pro atrocissimo crimine habetur. Quia perjurus manifesto testatur, se Deum

DEUM contemnere, nec ejus omniscientiam, potentiam & justitiam vereri.

§. 7.

Juramentum autem semper explicandum est ex intentione & sensu orationis, prout se illum capere is profitetur, qui juramentum alteri defert. Quia hujus præcipue causa præstatur; quippe qui & verba ejus, & quidem planissime concipere, & juranti sensum ejusdem explicare debet; ne errori aut cavillationi locus supersit, nomenq; divinum profanetur.

§. 8.

Observandum præterea venit, quod 1.) juramenta circa res illicitas & impossibiles non obligent: 2.) quod dolo elicta non valeant; nec 3.) quæ injusto metu extorta sunt, stringant. v. *Pufend. l. IV. de J. N. & G. c. 2. §. 8.*

§. 9.

Regulæ officii circa jurandum sunt:
1. loquere veritatem: serva promissa in
E 5 jura-

juramento data: non jura temere: nec temere juramentum posce. Confer Thom. jurispr. divin. l. II. c. 9.

C A P. XVIII.

De

*Obligatione seu offic. ex acquisito
rerum dominio & contra-
ctibus nata.*

§. 1.

Modi acquirendi rerum dominium & proprietatem juxta Grotium de J. B. & P. l. 2. c. 3. duo sunt: unus originarius, alter derivativus dicitur.

§. 2.

Originarius est, cum ab initio in rem aliquam proprietas seu dominium introducitur: ita quando primum genus humanum in plures familias dividi cœpisset; distincta rerum dominia proveniēre. Post eam divisionem, *originarie* res vacua per occupationē tantum acquiritur, id est, qui præ cæteris rem quampiam adprehen-

hendit, aut in eadem asserenda reliquos prævenit. Itaque hodie modus acquirendi dominium originarius est *occupatio*. Unde regula, quod est nullius, fit primum occupantis.

§. 3.

Derivativus modus dicitur, quo dominium jam constitutum, ab uno homine derivatur aut devolvitur in alium, siye dispositione legis, siye facto prioris domini fiat. Nam qui rem aliquam iusto modo possidet, jus quoque illam alienandi habet. Ut autem alienatio iuste fiat, duarum voluntatum concursus seu consensus, dantis scil. vel alienantis, & accipientis requiritur.

§. 4.

Dominium autem, quod dictis modis acquiritur, *proprietas* appellatur. Quæ est jus, quo alicujus rei substantia ita ad aliquem pertinet, ut alter hoc invito possidere nequeat. Cui opponitur *communio*, quæ vel sensu negativo, vel positivo

accipitur. *Negative* res communis dicitur, quæ ante factum humanum seu occupationem, non magis ad hunc, quam ad illum pertinet: quia nemini adhuc assignata aut occupata fuit. Hoc sensu communes sunt insulæ & terræ nondum occupatæ. *Positive* communis res appellatur, quæ ad plures eodem modo pertinet; adeoque involvit socium possessionis, quem proprietas excludit.

§. 5.

Peculiaris modus acquirendi est *usu-
capio*, qua res usu, seu diuturna possessione capitur, & citra contradictionem, per longum temporis intervallum possidetur, vulgo spacium centum annorum ponunt. Hic modus acquirendi ideo approbatur; quod, qui diu eandem rem vindicare neglexerit, eam pro derelicto habuisse censeatur; Deinde quod tranquillitatis ac pacis intersit, possessiones non esse in certo. Atque hinc *prescriptio* locum habet. v. *Grot. l. 2. c. 4.*

§. 6.

§. 6.

Introducto ergo rerum dominio, quis homo jure naturæ obligatur; ut patiatur alterum rebus suis quiete frui; nec audeat illas vi aut fraude corrumpere, intervertere, aut ad se quovis modo trahere. Nam omnis fraus, dolus & furtum eodem jure vetita sunt. v. *Pufend. l. IV, de J. N. & G. c. 13.*

§. 7.

Si quis vero opus habet alterius rebus, necesse est, ut justis mediis acquirat. Quo pertinent *contractus*, qui dominio rerum stabilito, in vita sociali maxime, necessarii sunt.

§. 8.

Hobbesius de Civ. c. 2. §. 9. definit contractum, quod sit actio duorum aut plurium mutuo sua jura transferentium. Alii dicunt pactum, quod circa res & actiones in commercium venientes versatur; ut emptio, venditio &c. *Contractus* variis modis distinguuntur, ut *in no-*

E 7

mina-

minatos & innominatos: in beneficos, ut mandatum, commodatum, depositum; & onerosos, ut permutatio, emptio & venditio, locatio & conductio, mutuū &c., de quibus J Cti ex instituto agunt.

§. 9.

Id tamen præterire non possumus, quod quando per contractus onerosos, rerum dominia transferuntur, opus sit *rerum pretia* determinare, ut vel permutari, vel alienari possint. Hinc rebus prius certa aliqua quantitas, juxta quam res invicem comparari & exequari possint, assignanda venit. Et hæc dicitur *pretium*.

§. 10.

Quod est vel *vulgare* vel *eminens*; ILLUD spectatur in rebus & actionibus, seu operis in commercium venientibus, quatenus usum aliquem & delectationem hominibus adferunt. Cujus fundamentum in se est aptitudo rei vel actionis, qua aliquid ad vitæ necessitatem, uti-

utilitatem aut voluptatem conferre potest, item raritas. Et hujus respectu rerum pretia vel intenduntur, vel remittuntur; prout scilicet majorem usum aut jucunditatem in vita præstant.

§. II.

Pretium eminens ex conventionem hominum est numus, quo cæterarum rerum pretia vulgaria mensurantur. Quia is omnium rerum & operarum pretium virtualiter eminet. Valorem autem numi in civitatibus constitutis definire, est penes summos imperantes, qui hanc ob causam etiam pecuniæ publica signa imprimi curant. Hic obligatio hominis est; ne pecuniam adulteret, aut ex contractu debitam exsolvere recuset, aut pretium rerum, propriæ tantum utilitatis causa, temere augeat aut alterum decipiat. Addi hic potest *pretium affecti-*
onis; cum quis rem suam multo pluris æstimat, quam alii, qui usum ejus exiguum esse putant.

§. 12.

§. 12.

In contractu mutui, ob indigentiam humanam satis frequentem accidere potest, ut aliquando inde aliquod emolumentum petatur. Quod appellatur *usura*. Quæ si modica est, & abs hominibus, qui ex nostra re lucrum captarunt, poscitur, juri naturæ non repugnat; cum nemo obligatus sit, ut alterius commodum magis, quam sua promotum eat. At immodicæ, quæ *mordentes* vocantur, sunt illicitæ, jureq; vetantur naturæ & divino.

§. 13.

Cæterum obligationes ex pactis & contractibus ortæ solvuntur per expletionem aut solutionem ejus, de quo fuit conventum. Si autem quis non præstat, de quo erat conventum, obligatio alterius partis perfidia abrumpitur.

§. 14.

Si dubium circa voluntatem alterius, qui se certo pacto aut contractu obstrinxit, oritur; interpretatione justa opus est, cujus

cujus regula generalis est; ut in id quilibet obligari in foro humano censeatur, quod recta signorum vel scripturae interpretatio suggerit. De qua regulas utiles sup-
peditat H. Grotius l. II. de J. B. & P. c. 16.
& Pufend. de J. N. & G. l. V. c. 12.

CAP. XIX.

De

*Decoro in conversatione
servando.*

§. I.

Cum officia præcipua, quæ cuivis homini in vita sociali incumbunt, delineata jam sint; non abs re fore existima-
vi, si quod in Ethica vulgo omitti solet, pauca de *decoro* in conversatione servan-
do adderem. Nam dicente Fr. Bacono
de Verulamio Serm. Fidel. LVII in viro
civili, conversatio, ejusq; regimen (ut-
cunque in exterioribus occupetur,) si non
summum, at certe eximium locum invenit.
Confer Cicer. de Offic. l. 1. sect. 27. seqq.

§. 2.

§. 2.

Hanc doctrinam præter poëtas, comicos & Ciceronem, inprimis *Aristoteles l. 1. Magn. Moral. c. 30. 31. 32. 33.* & discipulus ejus *Theophrastus Eresius* in elegantissimo *de Characteribus Ethicis* libello cum *Is. Casauboni annot. edito*; & ex recentioribus, *Erasmus de civilitate morum*, libello, Henrico a Burgundia Adolphi principis Veriani filio inscripto, nec non *Jo. Casa*, in *Galateo* suo, seu *de morum Honestate & Elegantia* libro cum *Nathanis Chytrai* notis evulgato, exsecuti sunt.

§. 3.

Nolim tamen disputare, an quod dixi *decorum* ejusque variae partes, verae virtutes sint; an tantum harum imagines vel similitudines aliquæ. Hoc certe constat, partem decori a *Cicerone* traditam, virtutes aliquot complecti; partem vero cognationem quandam cum illis, & in conversatione usum sane maximum habere; ac adeo ad Ethicam spectare. Quippe

pe cujus propositum est, non tantum homines probos & bonos efficere; sed etiam vitam omnesque ejus partes expoliare, ut animo per literas & virtutes exculpto nihil insit agreste, nihil inhumani.

§. 4.

Huc primo referimus *virtutes*, quas Aristoteles jam allegatus, *homileticas* vocat: quia ad convictionem & consuetudinem quotidianam vitæ pertinent. Quarum *una* id spectat, ut sincere & citra simulationem omnia gerantur, quæ dicitur *veritas* seu *verecitas*; cum quis in vitæ conversatione *de se* vera dicit, nihil in aliorum gratiam fingens, aut sua exaggerans, vel majora simulans. Qui enim simulat & majora efficit, vel vultu, vel verbis, vel actione, vel quocunque alio modo, quam vel ipse sit, vel res ipsæ sint, ἀλαζών, *jaçtator* nominatur, qualis apud comicos Pyrgopolonices & Thraſo fuerunt.

§. 5.

Altera sic dicta virtus est *humanitas* seu

seu *comitas* : quando quis in convictu & in sermonis negotiorumque communi-
 catione , omnibus , quantum honestatis
 ratio permittit , affabilis est atque place-
 re studet ; ita tamen , ut vultum & ge-
 stum ad dignitatem & gravitatem simul
 componat. Talis vir medius quasi est
 inter *adulatorem* ; qui omnia promiscue
 in gratiam alterum probat & laudat , ut
 Terentii Gnatho , & Menandri Colax ;
 & inter *morosum* , qui omnibus adversa-
 tur , ac adeo molestus est , ut Demea Te-
 rentii , in *Adelphis*. *Casa* in *Galateo* suo
 talem *refractarium* vocat , qui nihil nisi
 quod ipse excogitavit aut fecit , adpro-
 bat. Quod cerebrosi & contumacis ho-
 minis indicium est. Facit huc regula
Fr. Baconi , *Serm. Fid. alleg.* ut *quis in*
conversatione , *aqua quasi lance* , & *propri-*
am dignitatem , & *aliorum metiatur* &
tueatur .

§. 6.

Tertia est urbanitas , cum quis & dice-
 re

re & audire honestos, eruditos, & liberales jocos, in conversatione, ubi curarum, & remissionum tempora sunt, prudenter novit. *Urbani* ergo non cum scurris captat ridicula, aut immodice incachinnos effusus, totus fit ludicrus; nec rusticus & inficetus est, qui nullo modo honeste jocantes ferre potest.

§. 7.

Deinde in conversatione, ad decorum circa actiones corporis, cum *Casa* referimus *regulam generalem*: ne in convictu & conversatione agamus, quæ cujuspiam sensui vel appetitui sint molesta aut gravia. Hinc quæ foetida aut spurca puris & politis hominibus videntur, in conversatione facere, aut de iis etiam loqui, fugiamus.

§. 8.

In *gestu* etiam corporis & oris, itemque oculorum, quædam aliis molesta sunt, aut nauseam movent: ut ore diducto & hiante quasi cum fremitu loqui, screatu & tussi

tussi strepitum movere, aut nasum crebro emungere, oculis irretortis alterum aspicere, & similia. Contra humilis gestus corporis & oculorum decorus, qui modestiam aut reverentiam spirat, honestis & honoratioribus hominibus gratus est.

§. 9.

In *sermone* præter arrogantiam & mendacia, res frivola, aniles, obscenæ & impiæ, itemque quæ loco, tempori, personarum dignitati minus conveniunt, aut offendere præsentibus etiam possunt, cavendæ sunt. In conversatione quoque ut sermo immodicus & loquacitas fastidium parit; ita etiam nimia taciturnitas odiosa est.

§. 10.

In *cultu & vestitu* illud *Isocratis* in *Demoniaco*, monitum observatu dignum est: *investitu esse vilis Φιλόκαλῳ, studiosus elegantiae & munditiei; ἀλλὰ μὴ καλλωπισίης, sed nequaquam fieri; elegantiae*

*tiae enim inest magnificum, sed fuco super-
vacuum. Zeno, licet Stoicus, non dissi-
mille praeceptum habet: Δεῖν τὸς νέος πᾶ-
ση κοσμιότητι κειχρῆσθαι καὶ ποσειά καὶ
χήματι, καὶ περιβαλῆναι h. e. Oportere ado-
lescentiem omni honestate & elegantia
uti in incessu, habitu & vestitu. Sed in
cultu corporis, morum civium & popu-
larium suorum quisque imitari debet;
nisi se velit publicis omnium moribus
opponere, quod seni magis quam juve-
nibus ignosci solet.*

§. II.

Circa incessum etiam decorum obser-
vandum, ne in via publica nimium, cur-
foris instar, properet; aut lento nimis ac
veluti testudineo seu Hispanico gradu
moveat, quod insolentis animi plerum-
que indicium. *Ciceronis de hoc moni-
tum libr. 1. offic. attendendum: ubi ca-
vendum est, inquit, ne aut tarditatibus
utamur ingressu mollioribus, ut similes esse
pomparum ferculis videamur; aut in festi-
natio-*

nationibus suscipiamus nimias celeritates: quæ cum fiunt, anhelitus moventur, vultus mutantur, ora torquentur, quibus magna significatio sit, non adesse constantiam.

§. 12.

Maximum momentum circa *decorum* ceremoniæ apud gentes diversæ per consuetudinem, quæ legis instar est, introductæ habent. Quæ licet sæpe vanissimæ sint; in conversatione tamen & compellatione virorum, inprimis magnatum negligi haud debent: cum tanta earum vis sit, ut in aulis, curiis & scholis in leges fere abierint. Quas neglexisse, æque vitio vertitur homini, ac si legem moralem violasset.

§. 13.

Elegans Fr. Baconi de *decoro* iudicium est. Urbana, inquit, ista morum compositio, veluti vestis animi est: proinde vestis commoditates referre debet, ut sit in usu communi: Rursus, ut non sit nimis delicata aut sumptuosa: deinde, ita conficienda, ut si
qua

qua sit in animo virtus, eam exhibeat conspicuam: si qua deformitas, eandem suppleat & occultet: Postremo, & super omnia, ne sit nimis arcta, atque ita animum angustet, ut ejusdem motus in rebus gerendis cobibeat & impediat. Sed hanc Philosophiæ partem de decoro, præ aliis Cicero l. 1. de officiis Sect. 27. seqq. eleganter pertractavit.

F

LINEA-

LINEAMENTORUM PHILOSOPHIAE CIVILIS

PARS II.

Quæ est

De

POLITICA DOCTRINA GENERALI.

CAP. I.

De

Natura Politices.

§. 1.

Politica, est prudentia rempublicam bene constituendi, & constitutam recte administrandi, ut in ea salus publica vigeat.

§. 2.

Objectum ejus est *Respublica* seu *civitas*. Nam etsi hæc vocabula alias differant; cum *civitas* notet *materiam*, h. e. cœtum multitudinis juris consensu & utilitatis communione sociatum; *Res-*
publi-

publica autem significet *formam*, τὰ ξὺν τῇ πόλει, h. e. *ordinem* civitatis legibus certis descriptum, quo illa regitur; veruntamen cum nulla *civitas* sit absque forma regiminis; sæpius *respublica* pro toto illo composito, quod materia & forma constat, usurpari assolet.

§. 3.

Respublica ergo hic nobis erit idem ac *civitas*: hoc est, liber aliquis coetus multorum hominum in pagis, vicis aut urbibus degentium, sed sub uno aliquo summo imperio, secure & bene vivendi gratia coalitus.

§. 4.

Finis Reipublicæ est *salus publica*, quæ universum populum in civitate sociatum spectat, in duabus præcipue partibus consistens. Una est *secura & tranquilla fruitio juris*, quæ per leges, judicia & magistratus in civitate procuratur: confer *Aristotel. l. 3. & 4. Politic.* Altera est αὐτάρεια, seu rerum ad vitam hanc

necessariarum sufficientia, quæ in solitudine haberi nequit. confer *Platon l. 2. de Rep. Cicero* utramque partem *l. 8. ad Attic. Epist. 11.* insinuasle videtur, quando ex Scipionis libro scribit: *Uti enim gubernatori cursus secundus, medico salus, imperatori victoria; sic huic moderatori reipubl. beata civium vita proposita est, ut opibus firma, copiis locuples, gloria ampla, virtute honesta sit. Hujus enim operis maximi inter homines atq; optimi, illum esse perfectorem volo.*

§. 5.

Hinc *duæ* Politices partes constitui possunt. Quarum *prima* de constitutione reipublicæ; *altera* de administratione atque regimine illius agit, qua salus ista publica procuratur. In utraque *primum* honestorum & turpium; *deinde* utilium & noxiorum distinctio atque electio attendenda venit,

CAP.

CAP. II.

De

Origine civitatis prima.

§. I.

AD *constitutionem* Reipubl. noscendam, oportet primum *originem & structuram civitatis internam* investigare.

§. 2.

Illa partim ex *historia*, partim ex *Philosophia* peti debet. Historia testis est, ante civitates constitutas initio rerum imperia paterna obtinuisse. Inde parvæ dynastiæ enatæ, ex quibus belli potissimum jure regna primum constituta sunt.

§. 3.

Duplex hinc imperii genus enatum fuit: unum *involuntarium*, quod vi bellica constitutum est: alterum *voluntarium*, quod ex consensu populi originem traxit.

§. 4.

Profani scriptores de statu hominum ante condita imperia, nihil certi habent. In eo tamen convenire videntur, quod *ἀναρχία* obtinuerit. Quam aliqui felicem prædicant, ut Tacit. *Ann* III. 26. *vetustissimi mortalium, nulla adhuc mala libidine, sine probro, scelere, eoque sine pœna & coërcitationibus agebant*: Ovidius aureum Saturni seculum fingens, *l. 1. Metam.* canit,

- - quod vindice nullo

Sponte sua, sine lege, fidem rectumque colebat.

Aliqui contra statum illum sine imperio, corruptissimum describunt: ut *Salustius de B. Catil. c. 6.* qui Aborigines vocat *genus hominum agreste, sine legibus, sine imperio, liberum atque solutum. LUCRETIIUS lib. V.*

Volgivago vitam tractabant more ferarum,

Neque commune bonum poterant spectare neque ullis,

Mo-

*Moribus inter se sciebant, neque legibus
uti.*

Forte ipsis aliquid ex Mose, de integritatis, & hunc secutæ corruptionis ac calamitatis statu innotuit.

§. 5.

Ex *Philosophia* sana constat, *statum* hominum *naturalem*, vitamque segregem multis laborare incommodis & periculis, quæ constitutis civitatibus, cessant aut minuuntur. Itaque aucto humano genere, paulatim proximi quique cohabitantes, in minores primum, deinde majores coivère societates, quæ civitatibus, DEO moderante, condendis, originem præbuerunt. Atque hinc de primis humani generis societatibus antequam de republica aut civitate, agamus, dicere ordo poscit.

CAP. III.

De

Primis generis humani
societatibus.

§. I.

DELUS, qui vitam hominis socialem esse voluit, ipse primum *societatem maritalem seu conjugalem*, ceu seminarium generis humani instituit. *Quæ est legitima & indissolubilis unius maris & fœminæ conjunctio, ad procreationem sobolis & mutuum auxilium præstandum sancita.*

§. 2.

Hæc societas vitæ arctissima nititur *pacto mutuo*, quod a viro uxorem quærente, quæ ipsi sobolem genuinam pariat, incipit: Cui virgo vel fœmina fidem dare debet, quod ipsi corporis sui usuram concedere velit; idem vicissim jus sibi ab eo, ceu marito, stipulando.

§. 3.

Finis hujus poscit, ut continuo cohabitent

bitent atque conversatione quotidiana invicem mutui auxilii gratia fruantur, donec conjugium alterutrius morte finiatur. Quare si alterutra forte pars pacti huius matrimonialis dicta capita, vel per adulterium, vel per desertionem malitiosam violet, ipsum matrimonium censetur solutum.

§. 4.

In hac societate, cum mariti conditio potior sit, ipse jure divino in uxorem habet imperium, ut illa in negotiis matrimonio peculiaribus, ad voluntatem ejus sese componere necessum habeat. Hinc *Marialis l. IIX. ep. 12.*

*Inferior matrona suo sit, Prisce, marito:
Non aliter fuerint fœmina virque
pares.*

§. 5.

Officium ergo *mariti* est, uxorem ut carnem suam diligere, regere, nutrire, defendere: *uxoris* contra est, eundem amare, honorare, eidem obtemperare,

mutuum auxilium tum in educanda fo-
bole, tum in re familiari curanda præsta-
re, seque in prospera & adversa fortuna
sociam semper præbere fidelem.

§. 6.

*Alter*a societas simplex est, quæ ex
prima consequitur, *paterna*, inter paren-
tes quippe & liberos instituta, mutuis
officiis & juribus ad familiæ decus & uti-
litatem definita.

§. 7.

Parentes in liberos *jus* & potestatem
habent. Cujus origo ex generatione &
educatione derivanda est. Et quia patri
in ipsam matrem potestas competit; ad-
paret, si contentio circa imperium hoc
oriatur, patris *jus* potius esse.

§. 8.

Jus hoc pro diversitate rerum publi-
carum, per leges civiles circumscribi so-
let; cum alias in statu naturali multo
amplius sit. *H. Grotius de J. B. & P. l. 2. c.*
2. n. 2. 3. 4. 5. 6. exercitium ejus per tria
in

in liberis, ætatis tempora distingvit: ita, ut in *primo*, *judicii imperfecti* tempore, in univcrsum omnes liberorum actiones: in *altero*, *judicii perfecti* quidem, filio vero adhuc familiæ parte manente, illæ solum, quæ ad familiæ statum aliquid momenti habeant, imperio patris sint subiectæ; in *tertio*, ubi filius familia paternæ excessit, actiones ejus liberæ penitus sint ab imperio paterno; durante tamen auctoritate patris, cui ex parte filii, reverentia perpetua respondeat.

§. 9.

Officium parentum est, sobolem nutrire, in cognitione DEI, bonis moribus, artibus aut scientiis instituere; ut pro fortunæ, generis ac indolis ratione, aliquando utile civitatis membrum evadat, ne familiæ sit dedecori.

§. 10.

Liberorum officium erga parentes est studium referendæ gratiæ, reverentia & honor, obsequium in omnibus,

quæ non repugnant divinæ voluntati aut honestati; & , si senio & egestate confecti sint, eorundem nutritio.

§. 11.

Tertia societas est *herilis*, inter herum & servos (ancillas) ad quotidianam familiæ utilitatem constituta.

§. 12.

Originem huic societati post distinctionem dominiorum præbuit *partim* necessitas domestica, quæ aliorum operas requisivit; *partim* inopia & hebetudo quorundam hominum, qui sibi de rebus ad vitam necessariis prospicere ipsimet nequiverunt; *partim* bellum, in quo devicti hostes, ad operas certas servati sunt.

§. 13.

Servitus hinc distinguitur in *naturalem*, quæ est eorum, qui propter hebetudinem ingenii, ad serviendum, quam regendum alios, natura sunt aptiores; & *legalem*, quæ factio hominum instituta & recepta fuit : ut, si quis bello captus
aut

aut a victore venundatus servire cogatur. Quæ servitus apud Romanos usitatissima fuit. v- *Laurent. Pignorum de Serv. Roman.*

§. 14.

Deinde servitus, in quam quis se alteri sponte addicit, vel *perfecta* est, ut ipse non minus, ac ex eo nati, alterius dominio sint obnoxii; quæ tamen heri jus vitæ ac necis non confert: vel *imperfecta*, ut quæ aut in diem sit, aut sub conditione, aut ad res certas. Talis est liberiorum, statu ligetorum, nexorum, addictorum, &c. v- *Grot. l. II. c. 5. §. 27. 28. seqq.*

§. 15.

Servus cujuscunque generis sit, heri suo fidem, obsequium, reverentiam & timorem debet; & ubi malitiose aut negligenter egit, ejusdem quoque disciplinæ coërcitione obnoxius est; cum illius imperio sublit. Quod tamen ad jus vitæ & necis non extendendum est.

F 7

§. 16.

§. 16.

Herus vicissim servis alimenta, defensionem, &, si mercede conduxit, mercedem debet. Si bello cepit, aut emit, eundem, ut alias res proprias vendere, aut alii tradere potest.

CAP. IV.

De

Familia.

§. 1.

EX societatibus jam memoratis simplicibus nascitur *Familia*. Quæ est *societas quotidiani usus gratia, vel ex illis omnibus tribus jam memoratis, vel ex duabus tantum composita.*

§. 2.

Caput familiæ *pater familias* appellatur, qui opus habet re quapiam possessa, quippe sine qua domus esse nequit.

§. 3.

Numerus personarum ad familiam requisitarum determinari nequit; cum
alia

alia sit sine liberis, alia sine servis & famulis; prout scilicet fortuna patrisfamilias vel ampla, vel angusta ac tenuis est. Vulgo ad minimum tres requiri, traditur.

§. 4.

Ad rem familiarem spectant modi acquirendi res in familia necessarias. Illi aut sunt *naturales*, ut agricultura, res pecuaria, venatio, piscatio: aut sunt *artificiales*, ut opificia seu artes mechanicæ, mercatura, cauponatio, usura, de quibus œconomica disciplina agit.

CAP. V.

De

Vicis, Pagis & Urbibus.

§. 1.

Vicus est plurium familiarum consociatio. Nam multiplicatis liberis, & qui ex illis nascuntur, necessum est, novas oriri familias. Quæ si pro commoditate soli aut agri, quem forte incolunt, con-

conjungantur, nascitur vicus aut pagus. In quo numerum familiarum determinare velle, frustra quis esset; cum pro regionis diversa conditione, magna sit hac in parte numeri incolarum diversitas.

§. 2.

Latine loquentibus *pagus* vicorum societatem denotat, quæ plures civitatis partes complectitur. Ita *Cæsar de B. G. lib. 1. c. 12. Omnis civitas Helvetiæ in quatuor pagos divisa est.* Hoc sensu *pagus* est major quædam societas ex pluribus vicis composita; *vicus* autem ex pluribus familiis conjunctim in agro aut oppido habitantibus, securitatis aut commoditatis gratia coalitis. Quanquam in jure Romano, hæc vocabula alio sensu accipi soleant, ut ex *Cod. Theodos. constitutionibus de Patrociniis vicorum* notum est.

§. 3.

Vulgari apud nos usu, *pagus* est confociatio turicolarum agrum & rem pecua-

cuariam colentium, ein Dorff. *Vicus* est consociatio opificum & mercatorum in uno loco, sive mœnibus cinctus sit, sive iis careat, cohabitantium, ein Flecken: *Urbs* autem similiter ex opificibus, artificibus & mercatoribus majori copia conjunctia constat, qui in uno loco mœnibus aut etiam castellis munito habitant, eine Stadt. Quæ pro diversitate civitatis aut reipublicæ variæ sunt.

§. 4.

Ex his colligere est, antiquissimum genus mortalium, cum multiplicari cœpisset, primum quidem in familiis se- gregibus, ac agris colendis, pecoribus pascendis aut feris capiendis, ut victum & amictum sibi compararet, egisse. At vero aucto genere humano, a simplici illo vivendi modo, ad alia studia homines dilapsi, vitam cultiorem, per artes & commercia efficere laborarunt. Quæ, cum in majoribus societatibus commodius parari queant, vici & urbes consti-
tu-

tutæ sunt; unde tandem civitates & respublicas enatas videmus. Elegans hanc in rem locus est Ciceronis l. 1. offic. *Prima ait, societas in ipso est conjugio: proxima in liberis, deinde una domus, communia omnia. Id autem est principium urbis & quasi seminarium Reipublicæ. Sequuntur fratrum conjunctiones, post consobrinorum sobrinorumque, qui cum una domo capi non possint, in alias domos tanquam in colonias exeunt. Sequuntur connubia & affinitates, ex quibus etiam plures propinqui. Quæ propagatio & soboles origo est Rerumpublicarum.*

CAP. VI.

De

Civitatis & Reipubl. causis & natura.

§. I.

CUM homines antiquissimi in statu naturali viventes, pericula & incommoda vitæ segregis deprehendissent;

sent; paulatim proximi quique habitantes in minores primum societates coivè-re. At quia in his etiam tutis ipsis esse non licebat; mox in majores societates coaliti, civitates, DEO sic moderante, constituere cœperunt.

§. 2.

Causas ergo civitatis constitutæ investigaturi, diversas, contemplando statum hominum, deprehendimus. Omnium prima quidem DEUS est, qui genus humanum non absque ordine, pecudum instar, vitam hanc transigere voluit. Id quod eventurum erat, si multiplicatis populis, nullæ fuissent civitates constitutæ. Conf. *Prov. IIX, 15. 16. Dan. II, 37. 44. Rom. XIII, 1.-6* Sed quæ ex parte hominum fuerint *caussæ*, vatæ disputari solet. Nos omissa diversarum sententiarum recensione, paucis illas indicabimus.

§. 3.

Prima fuit indigentia auxilii alieni in
vita

vita humana cultiori, quod in civitate melius, quam in minori aliqua societate obtineri potest: *Secunda* fuit securitas major adversus hostes ingruentes: *Tertia* commoditas & juris secunda fruitio, quæ propter corruptos hominum mores, extra civitatem non ita paratu facilis erat. Quæ ab aliis ex Aristotele causæ allegantur; ut, quod homo sit natura animal politicum vel sociale, item quod facultate loquendi polleat; illæ inquam remotæ ac generales tantum causæ sunt. Quæ quidem probant hominem, ad vitam socialem inclinare ac propter sermonis usum etiam idoneum esse societati in-eundæ; verum non ideo etiam stimulare aut permovere eum, ut cum iactura libertatis naturalis, coëat in civitatem.

§. 4.

Visis ergo *caussis impulsivis* constituendæ civitatis, *internam* ejus *structuram* delineabimus. Quæ facile intelligi poterit,

poterit, si quis attendat ad finem civitatis acquirendum, *primo* insignem hominum multitudinem requiri; *deinde* illum debere tum conjungi, tum consentire circa media, ad finem propositum, consequendum idonea. Quæ absque unione voluntatum & virium conjunctione fieri nequeunt. Multorum autem hominum voluntatum unio fit, quando unusquisque suam voluntatem alterius hominis aut consilii voluntati subjeit: Virium conjunctio paratur, quando omnes & singuli sese obligant, quod illas pro nutu & directione ejus, cui submiserunt, adplicare velint.

§. 5.

Facta hac unione per talem, quam diximus, concordiam; multitudo hominum alias per minores societates dispersa, in unum corpus morale coalescit, quod postea *civitas* adpellatur. Cujus membra *concives* sunt, qui propter pactum antecedens factum, semper in salu-

lutis ac securitatis communis rationes consentire tenentur.

§. 6.

Pactum unionis, quam descripsimus, necesse est, sequatur *decretum de forma regiminis* introducenda; quippe sine qua nihil constanter in civitate expediri poterit. Itaque in populi sic coaliti potestate primum est; an regimen seu summum imperium *uni* (ut in *monarchia*), an *optimatibus*, (ut in *Aristocratia*) conferre, an illud reservare sibi ac per comitia exercere velint; ut in *Democratia*; an vero quasi dividere jura imperii inter unum & plures velint; ut mixta vel irregularis emergat respublica.

§. 7.

Nascitur hinc *civitas*, quam supra *cap. 1. §. 3.* descripsimus. Pufendorfius *l. 1. de J. N. & G. c. 1. §. 13. & l. 2. de O. H. & C. §. 10.* definit per personam moralem compositam, cujus voluntas ex plurium pactis implicita & unita, pro voluntate omnium

omnium habetur, ut singulorum viribus & facultatibus ad pacem & securitatem communem uti possit. Hac de causa, quando de aliqua republica loquimur, unam illi voluntatem tribuimus, & actio quæ ab illa ut tali proficiscitur, una censeatur; utut plures homines ad eandem concurrerint. Confer *Bæcleri Dissert. de eo, quod civitas egit.*

§. 8.

Constituta sic per decretum regiminis forma, is, qui imperium accepit, pacto certo obstrictus est ad curam salutis publicæ promovendæ: Reliqui vero, qui cives audiunt, ad obsequium in omnibus ad finem civitatis procurandum necessariis, præstandum, arctissimo vinculo obstricti sunt.

C A P. VII.

De

Membris Civitatis, seu Civibus.

§. I.

§. 1.

Membra civitatis vocantur *subditi* aut *cives*. Quanquam illud vocabulum latius, quam hoc pateat. Nam omnis quidem civis est subditus, sed non vicissim omnis subditus est civis.

§. 2.

Civis est homo liber, qui juris & securitatis fruendi gratia, cum aliis in civitatem, sub aliquo summo imperio coaluit. *Aristoteles*, quando l. 3. c. 1. *Polit.* civem a participatione judicii & magistratus definivit, ad democratiam tantum respexit. Quare & illam definitionem cum nimis angusta sit, hic missam facimus. Apud Romanos *civis* definiebatur domicilio, tribu, honorum communione seu petendorum honorum facultate. vid. *Sigonium de antiq. Jure Civium Rom.*

§. 3.

Cæterum *cives* distinguuntur in *originarios*, (qui ab initio civitati nascenti interfuerunt, aut ex his nati in horum locum

cum successerunt) & *adscititios*, qui civitati jam constitutæ extrinsecus accesserunt, ac per allectionem aut donationem jus civitatis consecuti sunt.

§. 4.

Ex definitione autem allata jam adparet, inquilinos, peregrinos & similes incolas temperarios, *cives* non esse. Quia dum ad tempus tantum in civitate morantur, communione juris ejus non fruntur; cum non stabilem fortunarum, ibi sedem quærant.

§. 5.

Nomen ergo civium primario patribus familias competit. Fœminæ autem & pueri seu liberi, qui illorum voluntati subsunt, non nisi secundum quid, quatenus scilicet & ipsi communi civitatis protectione & quibusdam juribus fruntur, *cives* appellari possunt.

§. 6.

Sed *cives* juxta statum dignitatis aut fortunæ considerati, in *honoratiores*, ut

G

illu-

illustres, nobiles & literatos, & *ignobiles* seu *plebejos*, ut mercatores, opifices & agricolas distingui solent. Nam in omni civitate certi civium gradus sunt, qui peculiaribus etiam juribus ac nominibus gaudent. De quibus hic dicere non vacat.

§. 7.

An autem quis duarum civitatum simul civis esse queat, quæri solet? Negavit id *Cicero pro Balbo*. Et recte quidem, si de cive pleno & accurate sic dicto quæstio intelligatur. Quia similitudo civitatum, dissimilia jura parit; nec quisquam duobus dominis vel imperantibus diversis simul parere potest. Quanquam civi alterius reipubl. jus commercii aut forte aliud privilegium concedi posse, nemo negat.

§. 8.

Præterea disputari solet, an civis liberam discedendi ac mutandæ civitatis jus habeat, non impetrata prius venia? ubi

H. Gro.

H. Grotius quidem *l. 2. de J. B. & P. c. 5.* recte negat, non licere civibus gregatim discedere, propter pactum, quo inter se invicem cives colligantur; at quo minus id juris, uni & alteri civi, qui non est glebæ adscriptitius, concedi debeat, causam sane non videmus. confer *Arnis. Relect. Polit. l. 1. c. 5. sect. 7. & 8.*

C A P. VIII.

De

Forma & imperio civitatis in genere.

§. I.

Forma civitatis in genere consistit in ordine imperandi & parendi, quem Aristoteles *πολιτεία* vocat. Is absque summa imperandi potestate seu imperio, quæ civitatis quasi anima, esse nequit.

§. 2.

Hoc jus imperii *Majestas* appellatur, quæ est summa in civitate ubique potestas, cujus actus nullius humanæ voluntatis arbitrio irriti reddi possunt.

G 2

§. 3.

§. 3.

Origo ejus a DEO est *Rom. XIII, 1.* *Summa* dicitur *potestas*; quia in civitate, supra hanc & contra hanc, nulla alia est; imo sine hac, nihil vel lex, vel jus civitatis valet. Quapropter & *inviolabilis* est; ita, ut ejus jussis resistere, non tantum nefas, sed asperitas quoque ejus patienter subditis ferenda sit. v. *Grot. de J. B. & P. l. 1. c. 3. & 4.*

§. 4.

Ac ut in uno corpore una est anima, ita in civitate, non nisi *una Majestas* est. Qui duplicem cum Monarchomachis fingunt *realem & personalem*, non tantum absurde, sed & improbe philosophantur. Omni enim rationi repugnat, duas simul potestates summas in una civitate, quarum *una* penes populum, *altera* penes principem sit, comminisci. Certe neutra sic summa foret, cum una alteram in ordinem redigere posset. Id quod dictu absurdissimum est. Deinde ad-

missa

missa hac sententia, nullum regnum in orbe nunquam erit quietum; cum semper futuri sint, qui regem tyrannidis postulent, ac adeo majestatem, quam *personalem* dicunt, destructum ire velint. Ideo & improbum hoc philosophandi genus diximus, quod ad perturbandam humani orbis quietem, a Buchanano, Althusio & Miltono defensum fuit.

§. 5.

Hæc majestas si in civitate constituta est penes unum hominem, *Monarchia*; si penes concilium ex optimatibus constans, *Aristocratia*; si penes concilium ex universis civibus constans, *Democratia* appellatur. Atque hinc diversæ rerum publicarum formæ nascuntur. Quas antequam describamus, partes summi imperii seu jura majestatis designare, ordo poscit.

C A P. IX.

De

Partibus summi Imperii seu Juribus Majestatis.

§. I.

Cum *majestas* sit totum aliquod potestativum; necesse est, partes plures in contineat. Quæ *jura majestatis* vocantur, & vel ex objecto vel sine imperii determinantur.

§. 2.

Qui objectum imperii respiciunt, illud dividere solent in *res sacras & profanas*: profanas iterum in *civiles & bellicas* dispeſcunt. Ad *res sacras* referunt jus circa *sacra & religionem*: ad *civiles*, jus legum ferendarum, jus magistratuum creandorum, jus fœderum faciendorum, jus legatorum mittendorum atque recipiendorum; ad *bellicas*, jus belli & pacis, & quæ huic innexa sunt.

§. 3.

§. 3.

H. Grotius l. 1. de J. B. & P. cap. 3. §. 6.
veterum partitione allata, ita procedit,
ut in hac tabula videri est:

Majestas regit civitatem, aut	Per se versan- do vel circa	Universalia, conden- do aut tollendo le- ges vel circa	Sacra, vel profana
	Singula- ria, ea- que vel	dire- cte publi- ca quæ sunt vel	Pacis, Belli, Fœde- rum: Domi- nium emi- nens, vecti- galia alia
	Per al- terum; expedi- endo nego- tia, vel per	Magistra- tus: Cura- toris: Lt- gatos, Commis- sarios & alios	Privata, sed ad pu- bliceum ordinata, seu controversias civium dirimendas in Judiciis.

§. 4.

Nos contemplando finem imperii, qui est *salus publica*, jura hæc partiemur, quatenus illa per hæc obtineri possit. Ad eam requiritur 1.) cultus Numinis divini : Hinc *jus circa sacra* in civitate nascitur. Deinde actiones civium ut honestæ sint, opus est norma certisque regulis, unde omnibus in perpetuum de agendis & omittendis constet ; inde 2.) *jus*, quod dicitur *potestas legum ferendum*, oritur. Porro cum inter cives ac subditos sæpe controversiæ de variis rebus exoriri soleant, quas dirimi salutis publicæ interest ; hinc 3.) *jus magistratum & judiciorum*, in quibus illæ definiantur, sequitur. 4.) Magistratus & ministri seu civiles, seu bellici, non sine stipendiis ali, nec aulæ ac status negotia sine sumtibus geri possunt : hinc *jus imponendi tributa & vectigalia* nascitur. 5.) Civitas sæpe alterius civitatis amicitia vel auxilio indiget ; inde *jus mittendi legatos & pangendi fœdera*. 6.) Nulla ci-
vitas

vitas semper tuta adversus hostes est. Hinc *jus belli & pacis* oritur. 7.) Accidere etiam potest, ut rempublicam gravis urgeat necessitas; ubi opus est civium auxilio extraordinario: Hinc *dominium*, quod appellatur *eminens*, oritur.

§. 5.

Nonnulli, qui *jura majestatis* in *majora & minora* distinguunt contra morem veterum, multo plura & quidem *minora* enumerare solent. Enimvero cum entia præter necessitatem non sint multiplicanda, & quæ *jura minora* vocantur, memoratis jam majoribus, inprimis *juri nomothetico*, quod latissimè patet, includantur; non video, cur singulis materiis legum, separata quasi jura assignare debeamus. Neque enim est ulla actio hominis externa, quæ non ad civilem societatem aut per se spectat, aut ex circumstantiis spectare possit. Et hoc est, quod ab Aristotele est proditum: *τὰς νόμους ἀναγορεύειν πρὸς ἀπάντων*, leges de

G 5

omnis

omnis generis rebus præcipere, Grotius
*l. II. c. 5. §. 23. confer B. Ziegleri lib. 1. de
 Jur. Maj. c. 3. §. 28. 29. 30.*

§. 6.

Paucis ergo nos *Jura Majestatis* eo ordine,
 quo §. 4. *anteced.* designavimus, exponemus.

§. 7.

PRIMUM est *jus circa sacra*, quod ab
H. Grotio, commentario posthumo *de imperio
 Summarum Potest. circa sacra*, a
Nic. Vedelio libro *de Episcopatu Constantini M. & Zieglero de Jur. M. l. 1. c. 13. 14.
 15. 16. seqq. & D. Coccej. J. P. Pr. c. 22.* fuisse
 explicatum est. Scilicet in hoc jure,
 potestas ecclesiastica *interna* ab *externa*
 distinguenda est. *Illa*, quæ circa exponenda
 dogmata divina, administrationem sacramentorum,
 officium clavium, seu potestatem remittendi aut
 retinendi peccata versatur; ministris ecclesiæ seu
 Theologis, a DEO per Ecclesiam concessa est,
 adeoque hominis imperio, nisi qua-

quatenus opus habet directione, non subjacet: *hæc vero externa*, quæ consistit in corruptæ Ecclesiæ reformatione, ministrorum idoneorum constitutione, legum ecclesiasticorum promulgatione, de externo cultus divini exercitio, Ecclesiæ & disciplinæ inspectione, visitatione, inquisitione in errantes, coërcitione seductorum & hæreticorum, ceremoniarum ordinatione, festorum indictione, convocatione synodorum, bonorum ecclesiasticorum administratione, & similibus, quibus status ecclesiæ externus conservatur, ad imperantes spectat. v. *B. Gerhardi de Magistrat Polit. a §. 165. ad 213.*

§. 8.

SECUNDUM jus est *nomotheticum* seu *legum ferendarum ac tollendarum*. Nam imperantes non tantum per mandata ad singulos circa negotia particularia directæ, civibus significare, quid fieri velint, necessum habent; sed etiam *generales regulas*, quæ leges sunt, præscribere debent,

bent, unde omnibus in civitate in perpetuum de agendis & omittendis constat. Per quas definiri solet, quid cuique suum, quod alienum censeretur debeat, quid pro licito, quid pro illicito, quid pro honesto aut inhonesto habendum; quid cuique ex libertate naturali supersit, aut quomodo quisque usum suorum jurium ad tranquillitatem civitatis temperare debeat; & quo modo quisque suum jus ab altero exigere queat. v. *Pufend. l. VII. de J. N. & G. c. 4. §. 2.*

§. 9.

Requisita legis *Isidorus in Origin. II. 10.* ita expressit: *Erit lex honesta, justa, possibilis secundum naturam & patria consuetudinem, loco temporisq; conveniens, necessaria, utilis, manifesta quoque, ne aliquid per obscuritatem in captionem contineat, nullo privato commodo, sed pro communi civium utilitate conscripta.* Atque hinc opus est prudentia non vulgari, si vel novæ leges condendæ, vel antiquæ
parum

parum utiles tollendæ sunt. Id semper attendendum, ut in commune proficit. *Nulla lex* inquit Cato apud *Livium*, XXXIV. 3. *satis commoda omnibus est: id modo queritur, si majori parti & in summam proficit.*

§. 10.

A legibus differunt *privilegia*, quæ privis irrogantur vel in favorem vel odium; Læges autem circa universalialia occupantur. *Privilegium* contra est exceptio a lege, unde & jus singulare dicitur. Pertinet tamen ad potestatem legislatoriam. Nam is, qui leges ferre, etiam a lege excipere potest. Cæterum legis perfectæ *duas* esse *partes*, præceptionem seu jussionem, qua aliquid præcipitur, aut vetatur; & sanctionem poenalem, qua transgressoribus poena decernitur, notum est. Quæ omnia officium legislatoris spectant, in quo duæ virtutes requiruntur: *Prudentia*, ut status reipubl. ac quid illi expediat, peritus sit; &

G 7

justitia

justitia, ut honestatem & æquitatem attendat, ac adeo pro scopo semper habeat civitatis salutem.

§. II.

Cum vero leges executioni mandari debeant, & imperantes non in omnia negotia civilia sufficiant; opus est ministris, qui in hanc curam jussu & autoritate imperantium intendant. Hi *MAGISTRATUS* appellari solent. Atque hinc, ut jurisdictio in civitate ubique exerceatur, opus est *jure magistratuum constituendum*, quod *TERTIUM* jus majestatis vocavimus. Magistratus autem veteribus semper sunt ii, quibus sub majestate & a majestate jurisdictio & certa imperia commissa sunt. De quibus *Aristoteles l. IV. Polit. c. 15.* accurate agit. Varia eorum nomina sunt & distinctiones pro diverso reipublicæ statu. Nam in quibusdam rebus publicis senatus, in quibusdam præfecti, in quibusdam iudices jura magistraturæ habent. De veterum

rum magistratuum distinctione & officiis *Cæsar Bulengerus de imperio & Imperatore, Jac. Gutherius de offic. Domus Augustæ, Pancirollus in Notit. Imperii, Machiavellus disput. de Republ. l. i. c. 50. egerunt. confer Tholosanum l. IV. Polit. c. 5. de Magistratibus in Rep. vel principatu.*

§. 12.

Huic juri innexum est *jus judiciorum*. Nam Magistratus, quando jurisdictionem, summorum imperantium loco exercere debent, opus habent *judiciis*, in quibus lites & controversias civium cognoscere & decidere, singulorumque facta, quæ legibus contraria arguuntur, examinare, ac poenam legibus convenientem dictitare & exequi possint.

§. 13.

Hinc potestati judiciariæ *jurisdictio* innexa est; quæ in potestate reddendæ cuique jus suum consistit. Hujus tres partes numerantur: 1.) est *cognitio*, quæ & notio seu quæstio facti dicitur: 2.) de facto

facto cognito, jus statuendi seu ferendi sententiam (quod stricte *jurisdictio* appellari solet) & 3.) juris seu sententiæ latæ executio.

§. 14.

Variae hic divisiones jurisdictionis adduci solent, *alta & bassa*, *criminalis & civilis*, *ecclesiastica & secularis*: item distinctio in *imperium mixtum*, & *merum*, quæ omnia a JCtis prolixius tractari solent.

§. 15.

Nos id tantum observamus, quod jurisdictioni Principis simul innectatur: *extrema provocatio*: quæ est jus majestaticum, cujus vi Princeps litigantis subditi appellationem, a sententia inferioris judicis recipit, & controversiam ipse determinat.

§. 16.

Spectat huc etiam *jus*, quod vocant, *aggratiandi*, quo summus imperans delinquentibus supplicium legibus civilibus defini-

definitum remittere potest. Tandem & huc pertinet *jus gladii* & tractatio de poenis, quæ delinquentibus pro diversa delictorum ratione irrogari solent. De quibus *H. Grotius l. II. de J. B. & P. c. 20. & 21.* fuse egit.

§. 17.

QUARTUM *jus Maj.* diximus *tributorum & vectigalium.* Cum enim civitatis negotia sine sumtibus geri nequeant; igitur in ea requiritur potestas, quæ in usus communes civitatis, aliquam bonorum aut proventuum regionis a populo infestæ partem seponat, aut cives singulos adigat de bonis suis tantum conferre, quantum ad tolerandos sumtus requiri judicatur; nec minus, si operæ civium requirantur, easdem imperet & exigat. Atque hoc vocatur *jus tributorum.* Deinde cum & opes augeri queant rebus, quæ importantur & exportantur, non iniquum est, mercibus istis imponere vectigal, ut de pretio rerum, quæ consumuntur, modica pars decidatur.

§. 18.

§. 18.

Quid in se comprehendat hoc jus *Ar-
niseus de Jur. Maj. l. 3. c. 5. §. 1. 4. 8. Bodi-
nus de Republ. l. VI. 2.* tradunt. De œcono-
mia totius ærarii in republica, ejusque
jure *Obrechtus & Klockius, fCti*, peculia-
res libros scripserunt. De exemptione
clericorum aliorumque personarum *Ar-
niseus cap. 4.* egit.

§. 19.

*QUINTUM Jus Maj. supra legato-
rum mittendorum & foederum pangendo-
rum* diximus.

§. 20.

Jus Legationum quatenus huc spectat,
consistit in legatione mandanda, instru-
enda, itemque recipienda & audienda.
Legati, qui nonnisi a habentibus maje-
statem aut potestatem analogam, ad ha-
bentes majestatem mittuntur, sunt vel
primi vel *secundi* ordinis: item vel *ordi-
narii* vel *extraordinarii*. Legatus primi
ordinis Gallis dicitur *l' ambassadeur*, La-
tinis

tinis *extraordinarius*; *secundi* vero ordinis, Gallice audit *Envoyé*. Ab his distinguendi sunt *commissarii*, qui ab imperante ad subditos; & *Deputati*, quos subditi ad imperantes mittunt. De legatorum juribus, officio. v. *H. Grot. l. II. c. 18. Frid. de Marselaer, Arnif. de Jur. Maj. l. II. c. 5. 16. Wicquefort L' Ambassadeur, & de Legationibus Statuum Imperii, Magnifici Viri, Jo. Georg. Kulpisii Comment.* Præcipuum legati jus est *inviolabilitas*. Quo refertur libertas habitationis, ubi Legatus degit. Unde controversia inter Pontificem R. Innoc. XI. & R. Galliae de Franchisia Quartieriorum non ita pridem nata fuerat.

§. 21.

Jus fædorum pangendorum quodammodo cum antecedenti jure connexum est; quod hujus gratia legati, sæpe mitti soleant. *Fædus* autem est pactum inter duos vel plures imperantes, mutui auxilii, vel commerciorum, vel amicitiae causa

sa factum. Hinc in *fœdus armorum*, quod ad auxilia bellica ferenda obligat; & in *commerciorum*, quod mercaturæ causa initur, distingvi solet. Prius in *fœdus defensivum*, quod obligat alterum fœderatum in bello defensivo ad ferendas suppetias; & in *offensivum*, quod alterius auxilium, ad invadendos alios poscit. Utrumque est vel *equale* vel *inequale*. De quo vid. *Grot. l. II. c. 15*. De prudentia, in fœderibus pangendis, multa extant monita. Præcipuum est, *nullum fœdus esse firmum, nisi quod communis utilitatis vinculo colligatum est*. confer *Bæcleri Instit. Polit. l. IV. c. 8*.

§. 22.

Referri huc potest *Neutralitas* in bello, quam *Bæclerus*, *quietem a turbis*, vocat: cum quis neutrius belligerantium partes sequitur.

§. 23.

SEXTUM Jus Maj. est *belli suscipiendi, gerendi & pacem faciendi potestas*. *Bellum*

lum autem est status hostilis eorum, qui majestate gaudent atque per vim super jure aliquo obtinendo aut injuria publica vindicanda certant. Ad hoc gerendum pertinet, quidquid ad armatam reipubl. tutelam requiritur; ut militem conscribere, delectum habere, arma comparare, in hostem movere, prædas agere, configere. Jus hoc fluere ex ipsis naturæ dictatis, quæ vim injustam vi justa depellere, & jura sua defendere aut vindicare permittit, *H. Grotius l. 1. de J. B. & P. Civ. c. 2. & Pufend. l. VIII. de J. N. & G. c. 6. probant. Pax*, cujus gratia bellum geritur, contra est tranquillitas reipubl. cessantibus aut sublatiis belli causis. *Inducie* bellum inter & pacem quasi medio loco habentur, & pax temporaria dicuntur. Quanquam rectius ad bellum referantur. v. *Grot. l. III. c. 21. §. 1. seqq. Pufend. l. VIII. c. 7. §. 3. 4. seqq.*

§. 24.

SEPTIMUM, dominium eminens diximus,

mus, quod est potestas superior jure vulgari, utpote communitati vel principi competens in partes & res partium, boni communis seu publicæ utilitatis gratia. v. *Grot. de J. B. & P. l. i. c. i §. 6.* & *Bæcleri annot. in h. l.* Ut vero huic juri locus sit, necesse est, *utilitas publica* urgeat; *deinde*, ut si fieri possit, compensatio ei fiat, qui suum communis gratia amittit. Nam in eo jus illud proprie consistit, ut urgente reipubl. necessitate, bona subditi cujuscumque, quibus præsens necessitas opus habet, ad usus publicos arripi & adplicari queant; licet ista longe superent ratam partem, quam is ad sumptus reipubl. alias conferre tenebatur. v. *Pufend. de J. N. & G. l. VIII. c. 5. §. 7.* Trahunt huc aliqui locum *1. Sam. IIX. de Jure Regio.* Sed illo tantum describi, quid ad statum monarchicum stabiliendum requiritur, ex inspectione historię istius, facili colligi potest.

§. 25.

Addunt aliqui *minora regalia*, ut jus *forestale* seu *sylvaticum*, *Metallifodinæ*, *Angariarum*, *Postarum*, *Fluminum*, *Homagii* &c. Sed hæc omnia ex jam recensitis imperii juribus fluunt.

CAP. X.

De

Monarchia seu Regnō.

§. 1.

POSTquam partes summi imperii seu *Jura Majestatis* exposuimus, de diversis rerumpubl. *formis* agendum est. Quæ respectu numeri eorum, qui imperant, aut modi imperandi distinguuntur. Nam Majestas aut est penes *unum* hominem, qui Rex aut Princeps appellatur; hinc *Monarchia*: aut est penes *Concilium* seu *Senatum* ex optimatibus duntaxat constantem; hinc *Aristocratia*: aut est penes concilium ex universis ci-

vi-

vibus constans ; hinc *Democratia* dicitur.

§. 2.

In omnibus hisce formis Majestas quidem est eadem. Sed *Monarchia* in eo majorem habet commoditatem , quod *monarcha* semper sine temporibus & locis condictis possit deliberare , decernere & actus imperii exercere. Quod in Aristocratia & Democratia secus fit.

§. 3.

Monarchia vero est vel *absoluta* , cum sola Regis aut Principis voluntas pro lege valet ; vel est *restricta* , cum ordinum regni aut principatus autoritas legibus fundamentalibus innixa , imperantem adstringit, ut non pro lubitu jura imperii ipsi exercere liceat.

§. 4.

Sed cum regnum alicubi *bene* juxta leges naturæ aut fundamentales a principe administratur , ut boni publici cura attendatur ; alicubi vero *prave* , salute populi

populi & legibus fundamentalibus neglectis, gubernetur; hinc *Monarchia* vel *recta* vel *corrupta* dicitur.

§. 5.

Corrupta Monarchia vulgo *tyrannia* appellatur. In qua tamen determinanda, vitia imperantium privata, a publicis discernenda sunt. Nam non omnis princeps, qui luxuriæ indulget aut non sufficiente reipubl. cura tangitur, *tyrannus* est. Sed qui sævitia terribilis, qui injustus, qui vi pro jure utitur, qui securitatis publicæ muniendæ prætextu, innocentes & claros viros opprimit, ærarium per luxum exhaurit, pecunias civibus præter rationem extorquet, ac omnia ad dominatum suum, neglecta, populi salute, unice stabiliendum refert. Actus tyrannicos *Aristoteles l. V. Polit. c. 11.* describit. confer *Bartolum de tyrannide* & *Lips. VI. Polit. 5.*

§. 6.

Distingvitur *tyrannus*, ut *alius* sit u-

H

surpa-

furpator potestatis alienæ; *alius* vexator & oppressor reipublicæ; *alius* denique titulo & exercitio tyrannidis infametur. v. *Arniseum Relect. Polit. l. 2. c. 3. sect. 6.* An tyranno resistere, ejusque jugum vi armata excutere liceat? *Gvil. Barclajus contra Monarchomachos, & H. Grot. de J. B. & P. l. 1. c. 4.* disputant, recteque negant. Insana hic est Politica Pontificiorum, qui Papæ R. jus Reges declarandi tyrannos, si ab Ecclesiæ R. placitis abeant, aut Pontificis R. jugum excutiunt, impudenter tribuunt.

§. 7.

Præterea observandum, quod *C. Tacitus Ann. XII. 11. & Hist. I. 6.* distingvat *Regnum*, in civile & herile, quorum illud, ut in *liberos*; hoc ut in *servos* exercetur. Ubi tamen herile imperium non statim pro tyrannide aut vitioso statu habendum. confer *H. Grot. de J. B. & P. lib. I. 3. 8.* Laudantur hanc in rem Melanchthonis verba in *Epitom. Philos. Moral. p.*

249. *Sciendum est, dissimiles esse formas regnorum ; & alibi alios esse gradus libertatis. Approbat autem DELLUS omnes formas imperiorum rationi & natura consentaneas.*

§. 8.

Modi capeffendi & acquirendi Regnum, duo sunt ordinarii, Successio & Electio: extraordinarius est bellum.

§. 9.

Diversitas successionis & electionis inde orta videtur ; quod quædam regna, vel ex consensu populi, hac lege Principi delata primum sunt ; ut secundum certum ordinem propinqui sanguinis, ab uno devolvantur in alium ; vel, cum jure belli fuerint acquisita, (ac adeo in patrimonio regnantis sint) ipse Princeps de successionem liberam disponendi facultatem habeat. Quædam vero hac conditione, Principi aut Regi delata sunt, ut si vacare incipiant, populi voluntate per electionem , novo Regi conferri queant.

H 2

Quam-

Quamdiu vero regnum capite destituitur, *interregnum* appellatur.

§. 10.

Successio in regnis patrimonialibus est hæreditaria, quæ eodem modo transit, quo hæreditates privatæ: h. e. per ultimi decessoris expressam dispositionem, seu testamentum; vel tacita ejusdem voluntate, quæ fundamentum successionis ab intestato est.

§. 11.

Ad evitandas lites circa successionem, *jus primogenituræ* apud gentes receptum est. confer *Grot. de J. B. & P. l. II. 7. 18. Limn. J. P. IV. 8.*

§. 12.

Successio ratione sexus distingvitur in *Francicam & Castilianam*: illa, quæ & agnatica appellatur, soli mares obtinent regnum, exclusis foemellis. Qui mos in Gallia lege Salica confirmatus est: *Hac*, quæ cognatica dici solet, si mares desint, foeminæ etiam sceptri capaces sunt; ut in
regno

regno Castiliano & aliis. confer Grot.
l.1.c.7. §.12.

§. 13.

In *electivo Regno*, jus eligendi novum Regem, naturaliter iis competit, quorum Jus Imperii primævum, hoc est populo, aut quibus populus jus hoc suum concessit: ut in Polonia, proceribus & nobilibus regni; in Germania Principibus Imperii primariis, qui Electores appellantur.

§. 14.

In regnis electivis major est libertas populi, quæ tamen sæpe in licentiam degenerat. Sed in regnis successivis, illa fere est adstrictior.

§. 15.

Publicæ autem salutis interest, ut 1.) regnum sit individuum: 2.) ut successio stet inter eos, qui a primo Rege descendunt: 3.) ut non succedant, nisi qui secundum leges patriæ nati sunt, exclusis nothis & adoptivis: 4.) ut in pari gradu ma-

res foeminis, etiam natu majoribus præferantur: 5.) ut successor regnum, nisi patrimoniale sit, tanquam beneficium populi, non vero antecessoris agnoscat.

CAP. XI.

De

Aristocratia.

§. 1.

Cum *Aristocratia* appelletur, quando imperium est penes *optimates*; notandum est, non semper in humana hac imperfectione intelligi posse optimos virtute; sed qui pro statu civitatis, idonei regendæ reipubl. videntur. *Cicero Orat. pro Sextio* multa de optimatibus differit, unde eorum officium & virtus cognosci potest.

§. 2.

Electio *Optimatum*, qui senatum constituunt, duplici modo fieri consuevit: Aut enim ipsi *Optimates* jus surrogandi in loca vacantia novos collegas habent; aut

aut populus universus per eminentiores cives, novos senatores eligit : ut in Frisia. Prior modus Aristocratia est liberior, quam alter, quando populus jussimul eligendi habet.

§. 3.

Optima Aristocratia censetur, in qua optimates seu senatores auctoritate per virtutem & famam quæsitæ gaudent, ac legum ac patrii moris statusque sunt periti, concordiamque magistratuum fovere student. Exempli loco Respublica Veneta commendatur, de qua vide *Contareni libellum*.

§. 4.

Huic repugnat *Oligarchia*, quando pauci ex optimatum numero, potentiam & opes injustis viis quærunt, factiones alunt, & omnia non ad civium, sed ad propriam utilitatem referunt. v. *Sallust. in Catilin. cap. 20. & Theophrast. Charact. τῆς ὀλιγαρχίας.*

CAP. XII.

De

Democratia.

§. 1.

D*emocratia* appellatur, quando imperium est penes populum, qui illud per concilium, aut viros ex ordine suo deputatos exercere solet.

§. 2.

Talis est vel *liberior*, quando populus imperium indivisim obtinet; ita, ut ille ad concionem vocatus, secundum plurimum suffragia, jura imperii exerceat. v. *Aristot. l. III. & IV. Politic.* Vel est *adstrictior*, quando populus negotia imperii tribunis, aut collegio a se constituto committit, ac adeo rarius comitia celebrat. Cujus imaginem in quibusdam civitatibus imperii R. Germanici videre licet.

§. 3.

In omni democratia ratio administrandi

strandit nititur jure majoris partis. Hodie, quod sciam, nulla existit pura democratia, sed temperamento quodam aristocratico semper quasi temperata est, ut communis populi utilitas rectius procurari queat.

§. 4.

Ochlocratia est vitiosa democratia, quando pars populi deterior per demagogos forte seducta, imperium ad libidinem suam tractat, cura salutis publicæ insuper habita. Quapropter demagogis in republica mature obsistendum est, si-
ve illi clerici, si-ve laici appellantur.

CAP. XIII.

De

Aliis Rerump. Formis.

§. I.

Occurrunt & aliæ rerum publ. formæ, quæ ad memoratas jam simplices referri nequeunt. Illas vulgo *mixtas* vocant, quod summum imperium divisim

fit apud plures uno; ut tamen neque plerique sine paucis, neque ceteri omnes sine uno dissentiente, quid efficaciter statuere, juraque imperii exercere possint. Idque iterum fit *dupliciter*, vel ut omnes hic sint æquales, vel ut uni alterive eximia quædam jura competant, quæ ipse sine cæteris exercere possit. Exempla hic varia allegantur. *Illustris Pufendorfius*, quas alii *mixtas* dicunt, *irregulares* vocat. v. l. VII. de J. N. & G. c. 5. §. 12. 13. 14. 15.

§. 2.

Sunt præterea *Systemata civitatum*, ut cum plures unâ civitates, vinculo aliquo peculiari & arctissimo ita inter se connexæ sunt, ut *unum corpus* videantur constituitere; quorum singulæ tamen summum in sese imperium retineant, ut in Helvetia & Belgio Fœderato.

§. 3.

Horum *systematum* proprie dictorum duas potissimum *Pufendorfius* Species nomi-

nominat : *UNA* est, si duæ pluresve civitates unum & eundem habeant Regem, cujus exempla in historia Austria-ca ac Hispanica deprehendimus : *ALTE-RA*, si duæ pluresve civitates fœdere in unum corpus connectantur. In quo conveniri solet circa exercendam com-muni consensu unam aut alteram partem imperii. Tale systema hodie Belgium Fœderatum refert. *v. Pufend. l. VII. de J.N. & G. c. 5. §. 15. seqq.*

§. 4.

Peculiaris forma regiminis apud Ebræos, a tempore Moſis usque ad Sa-muelis ætatem obtinuit, quæ neque ad vulgares reipublicæ formas *simplices*, ne-que *mixtas* referri potest : cum DEUS summum in hanc gentem imperium ci-vile sibi reservavit, ex cujus nutu iudi-ces & duces speciali, tanquam vicarii gu-bernationem tantum administrabant. In-de *Josephus l. II. contra Apionem fol. m. 1071.* eam Θεοκρατία vocat. confer *Spenceri l. I. de LL. Ebr. Ritual. c. 2. & 3.*

CAP. XIV.

De

Officio Summorum Imperantium.

§. 1.

Officium Imperantium designaturi, ad *Principes & Reges* respiciemus; cum principatus & regna in orbe multo frequentiora sint, quam aliæ rerum publicarum formæ.

§. 2.

Primum officium Principis est, pro scopo imperii, semper communem populi salutem habere; ita, ut nihil sibi privatim expedire, quod non idem publice expediat, arbitretur. Princeps enim propter populum, non populus propter principem est.

§. 3.

Ad hunc scopum obtinendum, notitia status publici intimior requiritur. Quæ consistit *partim* in notitia regionum

num suarum , quam late pateant, quibus rebus indigeant , quibus abundant, quos inde redditus percipere possit : *partim* in notitia civium & subditorum, cuius ordinis , cuius indolis , quarum virium & opum , quantus eorum numerus ; *partim* in notitia legum fundamentalium , quibus formula administrationis aut regiminis definiri solet : *partim* in notitia formæ imperii , aut modi ; an ex proprio iudicio , an ex ordinum populi consensu , jura imperii exercere liceat : *partim* in notitia Religionis, quæ semper statui innexa est : *partim* in notitia status, quos habet vicinorum ; an status sui amici, an inimici ; an propter potentiam, formidabiles &c.

§. 4.

Secundum officium Principis est curare Religionem , ad quam cura scholarum & doctrinarum publicarum pertinet. Ubi opus est maxime viris Ecclesiæ & scholarum ministerio idoneis, h. e.

H 7

doctis,

doctis, probis & prudentibus, qui turbas in Ecclesia magis cavere, quam ciere norunt.

§. 5.

Tertium officium Principis est, curam gerere justitiæ & legum, ut illa juxta has, in judiciis publicis æqualiter administretur, injuriæ civium prohibeantur, & illatæ aliis, justis pœnis vindicentur: ne ulli ordini licentia impune peccandi permittatur. Nihil enim ad irritandos civium animos efficacius est, quam æqualiter meritos, ceteris paribus, non æqualiter tractare. Opus inde viris cordatis, juris & æqui amantibus, quibus partem hujus curæ demandet; &, an rem recte & bene gesserint, etiam inquirat. Nam fama male gestorum in Principem redundat.

§. 6.

Quartum officium est tributorum exactionem moderari, ut justa proportionē habita, describantur, colligantur &
ad

ad usus publicos civitatis impendantur. Huc spectat cura ærarii & fisci, itemque rei familiaris civium, unde fiscus augeri potest. Quare cura agricolarum, opificum & mercatorum, qui res abundantes exportant, & necessarias important, habenda est: Ut illis non tantum suppetat, unde vivant, sed etiam particulam in usus publicos erogare queant.

§. 7.

Quintum officium est, designare civium ordinem. Qui maxime concinnus est, si cuique eo major tribuatur dignatio, quo præstantiora civitatis negotia tractat. Aut si turbidi & importuni homines, qui factiones alunt, hunc ejusque tranquillitatem turbent, mature coercerentur, simulque magistratibus sua constet autoritas.

§. 8.

Sextum est, citra consensum populi, non alienare bona ad suum statum sustinendum assignata. Quia in istis bonis,
non

non nisi ususfructus Principi competit. Libera tamen ipsi facultas est hunc disponendi aut dispensandi. Quanquam Galba largitiones a Nerone factas repetere instituit, decima liberalitatis parte apud quemque relictæ.

§. 9.

Septimum est, pacis tempore etiam de bello cogitare, & quæ ad vim externam repellendam necessaria sunt, providere prudenterque curare : nervum rerum gerendarum in promptu habere, arma virosque belli peritos alere, foedera inire publico utilia, vicinorum molitiones explorare & observare. confer *Thomæ Robabellæ Principem Practicum*, *Machiavelli libr. de Principe* cum *animadvers.* *Conringii*, *Fr. Patritii de Regn. & Regis institut.* & *Hobbessii Leviathan* c. 30. sed cum iudicio legendum.

§. 10.

Ipsi autem Principi ad *sui rationem status* firmandam, incumbit, **EXISTIMATIO.**

MATIONEM, AMOREM POPULI & SECURITATEM sibi conciliare.

§. 11.

Existimationem firmare potest, si ipsi animus firmus, illecebris ac terroribus superior; si acta antecessorum suorum, non facile rescindat; si in rebus gerendis se præbeat generosum; si pius, justus & in utraque fortuna constans; si non ex nutu unius ministri dependeat.

§. 12.

Amor populi conciliatur, si Princeps vitia populo exosa vitet; ut sunt superbia, avaritia & severitas nimia. Contra vero gratæ populo virtutes sunt clementia, munificentia, justitia & moderatio tributorum, quorum acerbitas semper populo molesta est.

§. 13.

Ad *securitatem privatam* faciunt fideles satellites & comites, culinæ & cellæ curatores probi: *securitatem vero publicam*, post DEUM custodiunt validi & fideles

deles exercitus, castella & munimenta, ministri status prudentes & cordati, populus probus, pii & fideles sacerdotes, qui populum de obsequio Deo & Principi præstando diligenter informant, ac tumultus & seditiones dissuadeant. Omnium tandem maximum momentum huc adfert *pietas* in Deum. Hunc enim si propitium habet Princeps, securus est.

C A P. XV.

De

Officio Ministrorum Reipublicæ.

§. I.

Ministri, si diversa negotia, quibus tractandis præficiuntur, respicimus, possunt in *tres classes* describi. Illa sunt aut *sacra*, aut *civilia*, aut *militaria*. Totidem ergo classes Ministrorum constitui possunt.

§. 2.

Ad *SACRA*, doctores Ecclesiæ, & scholarum

larum publicarum referuntur. His incumbit, non tantum fidem Christianam ac mores sanctos ex S. literis sincere & perspicue tradere populo; sed & ut doctrinæ morum pondus accedat majus, sancta & inculpata vita populo præluce-
re. Qui in scholis Juventutem informant, obligantur, tum ut doctos, tum etiam ut probos ac meliores reddant discipulos; quo aliquando reipublicæ & Ecclesiæ utilem operam navare queant. Pertinet huc solertia, dexteritas & prudentia docendi, qua inanis eruditio ab utili ac solida discernenda est. v. *Pufend. l. II. de J.N. & G. c. 4 §. 13. & Bac. de Verulamio Sermon. Fidel. 47.*

§. 3.

Ad *CIVILIA* negotia obeunda, variis ministris, qui *consilarii* hodie appellantur, opus est. *Quidam* enim Principi in regimine status publici adsistunt; *quidam* justitiam administrant & jus reddunt; *quidam* curam ærarii & fisci gerunt.

§. 4.

§. 4.

Ministri status officium est, salutem reipublicæ in omnibus consiliis pro scopo semper habere. Qui ut obtineatur, oportet in omnium jurium imperii exercitio esse industrium & vigilantem; ne quid temere ulla in parte negligatur, unde damnum reipubl. nasci queat. Nam *prudentia architectonica*, qua instructum esse talem ministrum decet, per universam rempublicam sese diffundit, ac omnia negotia civium, quatenus ad salutem publicam dirigenda, complectitur.

§. 5.

Ministri justitiæ, qui tribunalia suprema regunt, jus absque respectu personarum tam pauperi & humili, quam potentiori & gratioso administrare, omnes audire, causas cognoscere, corruptelas fugere, lites frivole protractas abrumperé & componere tenentur: ut DEO & Principi administratæ justitiæ rationem justam reddere semper parati sint.

§. 6.

§. 6.

Ministri, quibus *ararii & fisci* cura demandata est, absque omni acerbitate, redditus publicos & tributa iusta proportionem descripta colligere, collecta fideliter asservare, nihil ad proprium quæstum vertere, obligati sunt: ut, si poscatur, de acceptis & expositis semper rationes reddere queant.

§. 7.

Ministri, quibus *militiæ & armorum* cura commissa est, etsi diversi generis & dignitatis sint; omnes tamen obstricti sunt, ut curæ demandatæ partem fideliter exsequantur. Qui *officialium & præfectorum* nomine veniunt, omnia, quæ ad militiam pro muneris ratione instruendam, ad disciplinam militarem conservandam, ad stipendia procuranda & exsolvenda intenti esse debent: itemque efficere, ut strenui milites foveantur, præmiis dignis ornentur, & ad fidelem patriæ operam navandam excitentur.

Qui

Qui *gregariorum militum* nomine censentur, eorum officium est, stipendiis assignatis contentos esse, præfectis suis parere, stationem assignatam tueri, fortitudinem in hostem adprobare, labores & pericula mortis prompte subire, factiones & ignaviam fugere, legesque præscriptas militares ac fidem datam constanter servare.

CAP. XVI.

De

Officio omnium civium in genere.

§. 1.

Qui nudi cives & subditi in republica audiunt, eos triplex stringit obligatio : *una* qua Principi & summis imperantibus; *altera*, qua concivibus; *tertia*, qua civitati, in qua degunt, obligantur.

§. 2.

Prima obligatio, quæ ex subjectione nasci-

nascitur, qua se per homagium rectoribus civitatis obstrinxere, *tria* completitur debita. *Primum* est reverentia, quam imperantibus semper debent, ut de illis honorifice sentiant & loquantur: *alterum* est fidelitas, ut fidem homagio datam servant, nec alii principi plus faveant aut adhæreant, quam suo domino: *tertium* est, obsequium in omnibus, quæ non sunt contra jus divinum & conscientiam rectam, præstandum. v. Dissertationem nostram de *officio civis Christi. erga Principem.*

§. 3.

Altera obligatio, quæ est erga concives, poscit, ut cum illis, quantum licet, pacifice agant, eorum commoda non intervertant, aut ipsos temere offendant ac lædant. Æquum enim est, ut membra unius corporis, quæ mutuo auxilio indigent, invicem amice semper conspirent.

§. 4.

§. 4.

Tertia obligatio est erga totam civitatem. Heic omni bono civi incumbit, ut, quicquid vel ad ornandam civitatem, quicquid ad incolumitatem & salutem patriæ promovendam ullo modo facere intelligit, procurare connitatur maxime, etiamsi fortunarum, aut in casu necessitatis, vitæ jacturam facere, necessum habeat.

Et tantum de Politica generali.

LINEA-

LINEAMENT. PHILOSOPHIÆ
CIVILIS

PARS TERTIA ET SPECIALIS,

Quæ est

De

Republ. Romano-Germanica,

C A P. I.

De

Origine Reip. R. Germ.

§. 1.

Missa Republica Romana veteri, quæ
huc non spectat, de *Germanica*, in
qua nos vivimus, pauca pro instituti ra-
tione disseremus.

§. 2.

Germania olim, ut ex C. Tacito de
Mor. Germ. c. 2. 7. 13. constat, non una
continebatur Republica; sed in plures
divisa, magnam partem populari rege-
batur imperio. Quidam tantum ejus
populi Reges ac principes habuere, quo-

I

rum

rum major suadendi, quam jubendi potestas fuit.

§. 3.

Sub Francorum imperio tandem Carolus M. universam Germaniam seculo octavo exeunte, perdomitis Saxonibus, in *Monarchiam* redegit. Quam ipse solus gubernavit. Quia leges tulit, judicia instituit; magistratus & præfectos ordinavit; tributa indixit; misit legatos; suscepit bella & finiit solus: instituit Episcopos, leges ecclesiasticas, quæ Capitula vocantur, constituit, synodumque Francofurti ad Mœnum convocavit. v. *Bœcler. in vita Caroli M.*

§. 4.

Fuit ergo illo tempore in Germania *imperium Regium*. Nam licet Ducum & Comitum nomina antiqua retenta sint; potestas tamen eorum adstricta fuit: Nisi quod Saxonibus commune cum Francis civitatis jus indultum fuisse. *Conringius Exerc. de Civ. Imper. §. 29. probat.*

bat. Post excessum Caroli M. illa regiminis forma etiam ad posteros ejus transiit. Quanquam Ludovici Pii Imperatoris facilitas, Ducibus, Comitibus & præfectis aliis in Germania, peccandi illecebra fuit.

§. 5.

Finita seculo nono Carolingorum in regno orientali familia, Imperium Germanicum electione & suffragatione Procerum Germaniæ, *Conradus* Dux Franco-niæ indeptus est. Qui morti jam vicinus *Henricum* cognomento *Aucupem*, Saxoniæ ducem consentientibus Procerum suffragiis designavit successorem. Hic ad imperii fastigium evectus, dignitatem & potestatem regiam hætenus per potentiores Germaniæ duces quodammodo imminutam, iterum stabilivit, ac ad *Ottones* successionis jure transmisit; ut horum tempore *regnum* esset *hereditarium*.

§. 6.

Post *Ottonum* tempora, intercedenti-

I 2

bus

bus turbis variis, *Henricus IV.* circa medium Sæculi XI. jus constituendi Episcopos sibi a Papa R. Gregorio VII. extorqueri passus est. Quod *Henricus V.* frustra iterum vindicare moliebatur. Quæ res annotante *Paulo Æmilio*, multum viriū imperatoriæ majestati detraxit, ac Germaniam universam valde turbavit. Inde tandem post Friderici II. imperatoris excessum, magnum illud *INTER-REGNUM* enatum est, quo Germaniæ status turbulentissimus fuit; cum simul etiam imperatorum majestas in Italia fere exolevisset.

§. 7.

Electo deinde anno MCCLXXII. *Rudolpho Habsburgico*, Landgravio Alsatio, imperatore, regnum Germanicum magnam mutationem sensit. Regnum enim Italicum Germanico avulsum & in partes distractum, nunquam postea cum eo conjunctum fuit. Germanicum per electionem in posterū Cæsares nactum,

nactum, res suas ab illo separatas habuit, invalescente subinde magis Principum potentia.

§. 8.

Major mutatio, *Carolo IV.* tribus abhinc seculis ad imperium evecto, mutatio accidit. Nam is determinato Electorum numero, per *Auream Bullam*. A. Chr. 1356. novam regiminis formam ex consensu Procerum Germaniæ præscripsit; ut Cæsaribus quidem nomina illustria summi fastigii relinquerentur; jura tamen quædam imperii cum Ordinibus communicarentur. Atque hinc forma imperii monarchica cessante, nova, quam aliqui mixtam, aliqui *irregularem* vocant, emerfit.

§. 9.

Cum varia postea Germaniam incommoda premerent, *Maximilianus I.* Imperator cum Ordinibus, *Judicium Camerale* a. 1495. constituit, ac pacem publicam (den Königlichen Land-Frieden) sanc-

vit. Cujus cura inter alia, *Regimento* anno 1500. instituto, commissa fuit.

§. 10.

Maxima denique *Carolo V.* imperante, status publici in Germania, mutatio facta est. Quia non tantum imperatoris potestas per *solennem capitulationem* circumscripta fuit; sed etiam accedente *Reformatione religionis*, Principes Protestantes in transactione Passaviensi ac insecuta hanc Pace Augustana Religiosa, insignia potentiae incrementa ceperunt. Quæ hoc seculo, Pax Osnabrugensis magis adhuc firmavit.

C A P. II.

De

Nomine, Finibus & Divisione Reipubl. R. Germ.

§. 1.

Nomen seu titulus hujus Reipublicæ omnibus notus est: *SACRUM ROMANO-GERMANICUM IMPERIUM.*

Das

Das S. Röm. Reich teutscher Nation:
Item Das S. Reich teutscher Nation,
juxta *Recess. Imp. ann. 1532. & 1541.*

§. 2.

SACRUM dicitur ratione speciali:
vel, quia in Romano olim imperio fides
Christiana recepta fuit; vel quia Imperator,
caput orbis Christiani & defensor
Ecclesiæ ac fidei Catholicæ, audit. Deinde
ROMANUM, quia post Carolum M.
imperator Otto M. sibi & successoribus
suis in regno Germanico jus & imperium
in urbem Romam quæsiuit perpetuum.
v. *Conring. de Fin. Imper. c. X. & XI.*
Limn. J. P. Libr. I. c. 4. Tandem *GER-*
MANICUM appellatur, quod penes Ger-
manos inde a Caroli M. ætate fuerit. v.
Bæcl. Dissert. de S. Rom. Imperio. vel,
quod Imperii hujus territorium princi-
pale sit *Germania.* confer doctissimi *D.*
Coccej. J. P. Pr. c. 6.

§. 3.

FINES IMPERII, vel geographice,
I 4 vel

vel politice considerari possunt. Qui iterum juxta diversa temporum interval-
la variant. Alii enim fines Germaniæ
tempore C. Taciti, quos *libr. de Mor. Germ. c. 1.* designat. confer *Cluveri Germ. Antiq. l. 1. c. 11.* Alii tempore Caroli M.
de quibus *Eginhardus in vit. Caroli.* Alii
tempore Ottonum & sequentium impe-
ratorum, de quibus *Conringius in libr. de Fin. Imp.* Alii denique Caroli V. & no-
stro tempore, ubi magna finium muta-
tio facta est. confer *excellentissimi D. Cocceji J. P. Prud. c. 2.*

§. 4.

*Fines enim Imperii partim bello, par-
tim occupatione, partim donatione, par-
tim transactione cum vicinis, variis mo-
dis jam dilatatos, jam iterum contractos
fuisse, Conringius libro de Fin. Imperii, &
Bæclerus in Notit. S. R. Imp. l. II. c. 2. seqq.
probant. confer. Limnei comment. ad ca-
pitulat. Caroli V. p. 166. seqq.*

§. 5.

Inter varias divisiones imperii, illa
hodie

hodie eminet, qua a Maximiliano I. Imperatore, in *decem circulos*, ut commodius regi posset, divisum est. v. *Recess. Imper. de anno 1512. Arumæum de comit. c. 2. §. 47. Limn. J. P. libr. 1. c. 7. §. 19. seqq.* doctissimi J. Cti Cocceji *J. P. Pr. c. IV.* Illi sunt, Austriacus, Bavaricus, Sævicus, Rhenanus superior, Rhenanus inferior seu Electoralis, Franconicus, Westphalicus, Burgundicus, Saxonicus superior & Saxonicus inferior. Hos Zeilerus *libr. de circ. Imper.* geographice describit. confer *Sinolt. Schüz de J. P. l. 1. tit. 1. pos. 12.*

CAP. III.

De

Capite Imperii.

§. I.

Caput Imperii Cæsar vel Imperator dicitur: de cujus titulis antiquis *Ba-
lengerus libr. I. de Imperat. R. & Bæcle-
rus in Notit. S. R. Imp. l. IV. c. 1.* agit, adde *Limn. J. P. l. II. c. 1.*

I §

§. 2.

§. 2.

Definitio Imperatoris a *Limnao* J.P. l. 2. c. 2. §. 1. tradita, quod *Imperator* sit *persona habilis ad capeffenda imperii regimenta, ex illustri familia Germanica orta ab Electoribus secundum leges imperii fundamentales electa, ut Reipubl. Romano-Germanicæ tanquam Caput & Administrator legitime præsit, quadrat in Imperatores juxta formulam A. Bullæ electos.*

§. 3.

Modus perveniendi ad imperium post magnum interregnum in Germania, est *electio*, quæ, ut fieri debeat, in A. Bulla determinatur. *Albertus Moguntinus* apud *Sleidanum* l. 1. negat, alium, quam Germanum licere eligere : *D. Strauchius* contra sentit, nullam de eo legem extare *Exercit. exoter. IV. §. 4.* De electionis jure & solenni ritu, v. *D. Cocceji* J.P. Pr. c. 8.

§. 4.

Hanc excipit *capitulatio* : quæ est pactum

ctum seu conventio, qua Imperator per suffragia Electorum designatus, ante coronationis solennia, certas conditiones præscriptas acceptat, & de iis servandis, jurato cavet publicæ salutis causa. v. *Limn. commentar. de capitul. Conringi dissertat. de capitulat. & Monzamban. de stat. Imp. German. c. V.*

§. 5.

Electionem & capitulationem consequitur *inauguratio & coronatio*, quæ olim triplex fuit, *Germanica, Longobardica & Romana*. Post Caroli V. ætatem, sola *Germanica* usitata est. v. *Limn. f. P. l. 2. c. 4. & Goldast. Polit. Imperial. part. III. de tribus coronis. v. Sigonius de Regn. Ital. l. 7. in ann. 973. Accessit quarta Arelatensis Wipp. de vit. Contr. Sal. Frising. de Gest. Frid. l. 2. c. 29. uxor imperatoris κατ' ἐξοχήν appellatur AUGUSTA, quæ suum archi-cancellarium Abbatem Fuldensensem habet, certisque privilegiis gaudet. v. *Limn. l. 2. 14.**

§. 6.

Potestas Imperatoris electi ex *Recessibus* Imperii, *Capitulationibus* & *Instrumentis* pacis publicæ, *Augustanæ* & *Osnabrugensis*, determinanda est. Unde constat, perperam illam vulgo ex veteri *Jure Romano*, & *historia Carolingorum* & *Ottonum* definiri, fallereque eos, qui definitionem majestatis ex politica doctrina sumtam, illi adaptare volunt.

§. 7.

Restrieta quippe illa est potestas ac limitata. Plures tamen *summam* dicunt, licet *non plenam*. Sed qui *summitatem* absque plenitudine imperii esse posse, contendunt, abs illis hac in parte dissentiunt. v. *D. Strauch I Exercit. Exoteric. IV. & Jur. publ. p. 22. & 24. Conringius dissertat. de capitul. §. 52.* rem planissime definit.

§. 8.

Interim omnibus *historiæ civilis* non ignaris constat, Imperatorem præcipua jura imperii non habere solum; sed ista
cum

cum Electoribus & Ordinibus, seu Statibus Imperii, in comitiis possidere communia. confer *Bæcl. Notit. S. R. Imp. l. IV. c. I. n. 4.*

§. 9.

Quæ solus possidet, dicuntur *Reservata*, besondere Kaysersl. Hoheiten und Reservaten. Ut sunt, *Jus primariarum precum*, v. *Lampad. de Republ. R. Germ. part. III. c. 11. 12.* *Jus conferendi dignitates*, h. e. creandi Reges, Principes, Duces, Landgravios, Marchiones, Comites, Barones, Equites, Nobiles & Comites Palatinos. v. *capit. Leopoldi §. 44. Limn. 7. P. l. 2. c. 9. n. 17. 18. seq. Bæcl. Notit. l. X. c. 1. & l. VII.* *Jus conferendi Academiae privilegia.* v. *Limn. l. VIII. c. 1. & Lamsium de Academiae*, *Jus extremae provocationis*; (cujus tamen exercitium quibusdam Statibus per modum privilegii concessum est.) v. *Carpzov I Disput. polit. jurid. 1.* *Jus magistratuum militarium creandorum*, qui bellis, quæ publico imperii no-

mine geruntur, præsumunt, ut summus bellidux, tribunus &c. v. *Capitul. Leopoldi* §. 40. *Bæcler. Notit. l. IV. c. 1. & libr. XIV. c. 1. & Recess. Imp. an. 1594. §. und ob wol* auch *Jus cognoscendi de Feudis Imperii Majoribus, Capit. Leopoldi* §. 3. v. *Lampad. libr. cit. part. III. c. 16. §. 27.* (Reinkingius tamen affirmat, imperatorem Jus hoc absque interventu Parium curiæ, h. e. Procerum Imperii, der Reichs-Mannen/non posse exercere.) *Jus declarandi in bannum*, a quibusdam etiam huc refertur: Quod ab aliis negatur ex *Capitul. Ferdinandi III. art. 31. v. Cap. Leopoldi* §. 28. *D. Strauch Exercit. VI. §. 17. seq. Jus dandi civitatem, Stadts* Recht geben. confer *Limn. J. P. l. 2. c. 9. §. 128. seqv.* Hodie id etiam Principibus competere, aliqui statuunt. *Jus dandi nundinas privilegiatas seu solennes, Messen.* v. *Lampad. l. c. p. m. 213. Jus stapularum, Stapel oder Staffels* Gerechtigkeith. v. *Lampad. l. c. p. 213. & Capitul. Ferdi-*

Ferdinandi III. art. 20. & Leopoldi art. 21. Jus ferias generales constituendi, aut calendarium mutandi. confer Limn. J. P. l. 1. c. 13. §. 57. Jus postarum universalium Capit. Leop. §. 35. v. Stamler de Reservat. de juribus Reservatis in genere v. D. Cocceji J. P. Prud. c. 24.

§. 10.

Cætera Jura imperii Imperator vel cum Electoribus, vel cum omnibus Statibus Imperii habet communia, quæ in Instrumento Pac. Osnabrug. artic. VIII. §. 2. recensentur. Gaudeant sine contradictione jure suffragii in omnibus deliberationibus super negotiis imperii, præsertim ubi leges ferenda vel interpretanda, bellum decernendum, tributa indicenda, delectus aut hospitaliones militum instituenda, nova munimenta intra Statuum ditiones exstruenda nomine publico, veterave firmanda præsidis, nec non ubi pax aut fœdera facienda, aliave ejusmodi negotia peragenda fuerint, nihil horum, aut quicquam simile, posthac unquam

quam fiat vel admittatur, nisi de Comitiali liberoq; omnium Imperii Statuum, suffragio & consensu. Adde §. seqv.

§. II.

Ad jura, quæ cum Electoribus Imperator habet communia, referuntur, 1.) *Jus indicendi comitia*, v. Capit. Ferd. III. art. 13. Leopoldi art. 17. 2.) *Jus deliberandi & statuendi de Imperii negotiis*, unde tumultus aut bellum intestinum oriri possunt. v. Capit. Leopoldi art. 39. 3.) *Jus indicendi nova vectigalia*. Capit. Leopold. art. 21. 4.) *Jus proscribendi seu declarandi Statum aliquem Imperii in bannum*. Quanquam hoc etiam commune reliquis Statibus esse debere, Autor der Grund-Beste pag. 275. asserat. 5.) *Jus cudendi monetam*, v. Capit. Leopold. artic. 54. De aliis juribus, de quibus controversitur, an non reliqui Status eadem participant, commemorare hic superse-
deo. De Bonis Imperatoris v. Limn. J. P. l. II, c. 10.

CAP,

C A P. IV.

De

Vicaria Imperii potestate.

§. I.

Vicariam Imperii potestatem, cum Imperator vel e Republica abest; vel vita excessit, exercent aut *Rex Romanorum*, aut *duo Electores, Palatinus & Saxo.* v. *Cocceji Jur. Publ. Prud. c. 16. & Limn. J. P. l. III. c. 12.*

§. 2.

Rex Romanorum, qui vivente adhuc Imperatore eligitur, absente vel impedito imperatore, summam rei administrat, eoque mortuo, Imperator ipso jure existit. *Limn. J. P. l. 2. cap. 15. §. 34. & 46.*

§. 3.

Eodem splendore majestatis, quo *Cæsar* gaudet, sed non æquali imperio, vid. *Capitul. Ferdin. IV. art. 47.* Potestas enim *Cæsaris* est perpetua; *R. Romanorum* temporaria & minor. Ideo & in
insigni-

insignibus non duplicem, ut Cæsar, sed simplicem Aquilam habet, ac titulo non *Semper-Augustus*, sed absque addito, *Augustus* tantum utitur. v. *Limn. 7. P. l. II. c. 15.* competit tamen ipsi Majestas, sed inæqualiter. Quam vivo & invito imperatore exercere nequit. v. *Capit. Ferdinandi III. §. 49. & Josephi §. 47.*

§. 4.

Mortuo Imperatore, si nullus jam R. Romanorum electus est, ad evitanda interregni incommoda, *Imperii Vicarii* sunt Elector Saxoniae, & Palatinus, cui Bavarus de eo litem movit. v. *Kulpisii illustris not. in Monzamban. part. alt. p. 64. it. Schweder. 7. P. c. 33.* Hi interregiam potestatem obtinent eamque exercent in regno Teutonico, donec novus eligatur Imperator. v. *Limn. l. 3. c. 12.* sed illa non ita ampla est, ac Imperatoris. v. *D. Strauch. Inst. 7. P. l. 1. tit. XI. §. 10. sequ.* omnia regni Germanici negotia ac judicia exercere possunt. v. *Limn. l. 3. c. 12.*

n. 50.

n. 50. seqq. Finito vicariatu, Rex quod gestum est, ratum habet. *Goldast. part. 1. Reichs G. f. 242.* Per Italiam id juris duci Sabaudia tribuitur.

CAP. V.

De

Membris ac Ordinibus Imperii in genere, & Ecclesiasticis in specie,

§. I.

Membra imperii sunt omnes ejus subditi aut Cives, quacunque dignitate fulgeant. *Status* autem seu *Ordines Imperii Reichs-Stände* / illi tantum vocantur, qui vel matriculae seu albo Ordinum Imperii inscripti sunt; vel potius, qui jus sessionis & suffragii in comitiis universalibus habent, atque collectam publicam, non in alterius Status ærarium, sed immediate in cassam imperialem inferunt, v. *Speidelii Notabil. voce*

ce

ce Reichs-Stand. De oneribus Statuum v. D. Cocceji J. P. Pr. c. 30.

§. 2.

Catalogum Statuum Imperii, *Goldastus tom. I. Constit. Imp. p. 12. & seqq. & ex eo Limn. l. 1. c. 8. recensent. Enimvero Conringius dissert. de Civ. Imp. §. 42. illum confictum fuisse ait; cum talis matricula nondum sit constituta. Itaque res illa adhuc valde impedita est; licet aliqui provocent ad Recess. imperii a. 1548. 1551. & 1555. v. Conring. cit. dissert. §. 48. 52. & D. Mauritium de Matric. Imp.*

§. 3.

Notissima est Statuum Imperii distinctio in *Ecclesiasticos & seculares*. ILLI sunt Archiepiscopi, Episcopi, Abbates, Præpositi, Prælati. Quibus accensetur Magister Ordinis Teutonici, qui locum proxime ab Archiepiscopis tenet, ut ex Recessuum subscriptione patet: HI sunt *Electores seculares, Archiduces, Duces, Marchiones, Landgravii, Comites, Barones & urbes Imperiales.*

§. 4.

§. 4.

Inter *Ecclesiasticos Status*, primum locum sibi vindicant tres Electores ecclesiastici, Moguntinus, Trevirensis, Coloniensis.

§. 5.

Moguntinus Archiepiscopus est Cancellarius per Germaniam, & Decanus Collegii Electoralis; penes quem Archivum documentorum Imperii publicorum est. v. *A. Bull. c. 1. §. 19. c. 2. §. 2. c. 4. §. 2. c. 5. §. 2. Limn. l. 3. c. 4. & Addit. ad libr. 4. c. 7.*

§. 6.

Trevirensis est Archicancellarius per Galliam & regnum Arelatense, de quo *Freherus* ad *Petrum de Andlo l. 2. c. 1. & Conring. de Fin. Imp. Germ. l. 1. c. 12. & 13. libr. 2. c. 24.* agunt. confer & *Limn. l. 3. c. 5. n. 18.*

§. 7.

Coloniensis est Archicancellarius per Italiam, h. e. Regnum illud, quod olim Longo-

Longobardorum dicebatur, veterisque R. Imperii reliquias continebat. vid. *A. Bull. c. 2. §. 3. & c. 4. §. 3.*

§. 8.

Electores multi prærogativis in Imperio gaudent, quas *Bæclerus Notit. Imp. l. VI. c. 2.* recenset.

§. 9.

Archiepiscopi non-Electores, fuerunt *Magdeburgensis & Bremensis*. Uterque Pacificatione Osnabrugensi, jure feudi imperialis & titulo Ducatus, ille quidem Electori Brandenburgico, hic Regno Sveciæ cessit. v. *Artic. Pacif. 10. §. 3.* Adhuc verò archiepiscopi sunt *Salisburgensis*, Legatus natus Apostolicæ sedis, & *Vesontinus*, qui nunc per pacem Neomagiensem Gallici juris esse creditur.

§. 10.

Episcopi Principes sunt Bambergensis, Herbipolensis, Wormatiensis, Eichstädiensis, Spirensis, Argentoratensis, Augustanus, Constantiensis, Hildesiensis, Pader-

Paderbornensis, Curienſis, Monasterienſis, Osnabrugenſis, Paſſavicus, Frinſingenſis, Baſileenſis, Ratisbonenſis, Lubeanus, Cameracenſis, Leodiienſis, Tridentinus, Brixienſis. Fuerunt & alii, qui hodie in conditionem ſecularem redacti ſunt. v. *D. Strauch I Exercit. Exoter. v.* Episcopi eliguntur nunc a capitulis, olim inveſtiebantur ab Imperatore per annulum & baculum. v. *Naucſer. Generat. 38. in princ. Ad. Bremenſ. Hiſt. l. 2. c. 1. Aven- tin. l. 4. f. 292.*

§. II.

Muneri olim eccleſiaſtico nulla Jurisdictio adhæſit, ſed audientia, *tot. tit. C. de Episc.* At Henricus II. imperator primum ſub titulo ducis Franconia Episcopo Herbipolenſi eam tribuit: Hinc rythmus:

Herbipolenſis ſola judicat enſe atq^{ue} ſola.
Ab Henrici V. imp. ætate, Episcopi ſeculari poteſtate exempti, eandem ut Principes ſeculares exercere cœperunt. v. *Con- ringii*

ringii dissert. de constitut. Episcop. Germ.
 Magnæ inde lites inter *Sacerdotium &*
Regnum. Sed Episcopi prævalentes du-
 plici munere, Episcopali & territoriali u-
 si sunt. v. *Conring. dissert. th. 95. confer*
Monzambani de Stat. imp. com. c. 2. §. 10.
& Ziegler. de Episcop. libr.

§. 12.

Abbates Principes, gefürstete Aebte/
 sunt Fuldensis, primas Abbatum Imperii:
 Hirschfeldensis, qui Pacificatione West-
 phalica domui Hasso-Casselanae cessit,
artic. 15. n. 2. Murbacensis, Cambidonen-
 sis, Magister Ordinis Johannitarum, Præ-
 positi Elbangelensis, & Bercholgaldensis.
 Abbates Corbejensis, Prumiensis, Stal-
 bulensis in Diœcesi Leodiensi, Lutrensis
 in Burgundia. v. *Paurmeisteri libr. 2. c. 9.*
de jurisd. n. 7. seqv. & Vitriarii instit. 7.
P. l. 1. tit. 15.

§. 13.

Huc referuntur Prælati & Abbates,
 qui non sunt Principes: ut Saalfeldensis,
 quem

quem repræsentat Dux Sax. Altenburgicus, Weingartensis, Sallmanswillanus, Walckenritensis, Abbas Schutterensis, Weisenaviensis & alii, quos *D. Strauchius Instit. 7. P. l. i. tit. 17.* recenset; item Abbatissæ Quedlinburgensis, Essensis, Herfordiensis & aliæ. v. *Strauch. l. cit. Vitriarii Instit. 7. P. tit. 15. §. 18.*

§. 14.

Prælati comitum jure utuntur, & duobus suffragiis in comitiis gaudent. v. Lebm. Chron. Spir. l. 7. c. 124 Arumeum de comit. c. 7. n. 80. & Limn. Addit. Tom. II. p. 354. it. Autor. der Grundveste part. 2. c. 5.

CAP. VI.

De

Electores secularibus.

§. I.

Electores seu Archi Principes seculares, primum quatuor in A. Bulla numerabantur: in sanctione pragmatica

K West-

Westphalica artic. 4. *quintus* ; nuper vero etiam *sextus* accessit. Hi in capitul. Leopoldi §. 46. vocantur des Känfers innerste Glieder und Haupt-Säulen des Reichs.

§. 2.

Primus est Rex Bohemiarum, *Aur. Bull. c. 4. §. 1. & c. 7. §. 2. c. 8.* qui *Archi-Pincerna* Imperialis in celebratione curiae solennis munus obit, primum Cæsari potum porrigens v. *Goldast. tom. 2. Constit. Imperial. f. 92 §. ult.* variis ille privilegiis gaudet v. *Goldast. part. 1. Reichs-Satz f. 30. & part. 2. Limn. 3. P. l. II. c. 18.* Subofficalem in solenni curia habet Dominum de Limburg, *An Status imperii sit. v. Limn. 7. P. l. 3. c. 8. n. 28.*

§. 3.

Secundus est Dux Bavariae, exauctorato Friderico V. Comite Palatino Rheno Electore, beneficio Ferdinandi II. Electoratu potitus. Quae dignitas domus Bavaricae cum omnibus Regalibus, officiis, praecedentiis, insignibus & juribus

qui

quibuscunque ad hanc dignitatem spectantibus, pace Osnabrugensi confirmata est. Imperii gerit *Dapiferatum*. v. *A. B. c. 4. 22. Carpz. de Leg. Reg. c. 14. Sect. 5.* Subofficialis ejus est comes *de Waldburg*,

§. 4.

Electoꝝ Saxonix *tertius* est, in curia imperiali Archi-Marschallus, & Vicarius vacante Imperio, per loca, quæ Saxonico jure tenentur, seu quæ ad jus Provinciæ Saxonix pertinent. v. *D. Cocceji J. P. Pr. c. 16. n. 11.* Hic quando bellum pro incolumitate Imperii gerendum, omnes Imperii Ordines antecedit & prælium orditur; item in processu imperiali ensẽ deferens, imperatorem immediate antecedit. v. *A. Bull. c. 22. & Goldast. Rational. Imper. f. 102. it. Limn. J. P. l. III. c. 10.* Subofficialem habet comitem *de Pappenheim*.

§. 5.

Quartus est Electoꝝ Brandenburgicus, Imperii Archi-Camerarius, qui in processionibus Imperialibus sceptrum

præfert, ac in solenni curia aquam manibus Imperatoris porrigit. v. *Limn. J. P. l. III. c. II.* Subofficialis ejus fuit comes de *Falckenstein*, nunc est comes de *Hobenzollern*.

§. 7.

Quintus est Comes Palatinus Rheni, qui *Architbesaurarius* audit. v. *Instrum. Pac. Osnabr. art. 4. §. quod ad domum Palatinam &c.* v. *Limn. J. P. l. III. c. 9.* Subofficialis ejus est *Comes de Sinzendorf*.

§. 8.

His nuper d. 7. (17.) Oct. A. 1692. accessit *sextus*, Dux Luneburgensis Hannoveranus Seren. Dn. *Ernestus Augustus*, qui titulum *Archi-Banneresii* obtinere contendit, contradicente Duce Würtenbergico. Nescio, an officium *Archi-Vexilliferi* sit curiæ, an belli.

§. 9.

De horum prima origine, dignitate, qua Regibus æquiparantur, potestate, prærogativis, ex historia, Aur. Bulla, Capi-

Capitulationibus & constitutionibus Imperii, cognoscendum est. v. *Bæcler. Notit. S. R. Imper. libr. VI. c. 1. 2. sequ.*

§ 10.

De officiis Electorum in solenni curia Imperatoris vel Regis Rom. v. *Conringii & Wagenseilii dissert. de official. Imp. Limn. observat. in A. Bull. c. 27. & Lebmännichron. Spir. l. V. c. 3.*

CAP. VII.

De

Ducibus & Princip. secularibus Imperii.

§. I.

HI variis nominibus & titulis distinguuntur, quorum origo ex historia petenda est: ut *Archi-Duces* Austriae, *Erz- & Herzoge*; *Duces* Saxoniae, Bavariae, Brunsvicenses, Luneburgenses, Anhaltini, Juliacenses, Clivenenses, Bergenses, Pomerani, Meckelburgenses, Saxo-Lauenburgici, Holstiae, Sabaudiae, Lotharingiae, Würtenbergici, *Comites* Palatini,

Landgravii, Marchiones, Burggravii, & Comites strictè sic appellati. De his v. *Bæcl. Notit. lib. VII. & Strach. l. cit. tit. 16.*

§. 2.

De ipsorum origine & familiis ex historia genealogica, de juribus & potestate ex constitutionibus imperii, imprimis ex Instrumento Pacis Osnabrug. & scriptoribus Juris Publici, ut *Limn. l. 4. cap. 8. Addition. ad l. IV. §. P. c. 2, 3, 4. Nic. Myleri ab Ebrenbach. de Princip. & Stat. Imp. Rom. Germ. Rhetio §. P. libr. 2. tit. 1. ad 25. Zieglero de §. Maj. Sprengero Jurispr. Publ. Seckendorffio, vom teutschen Fürsten-Staat/ & aliis cognosci potest.*

§. 3.

Potestas hæc Principum majestati analoga aut similis, vocatur superioritas territorialis, Landes Fürstl. Obrigkeit/ quæ instar Regum suum territorium civiliter ad salutem totius Imperii regunt. Unde tritum illud, *quod Imperator in Imperio*

Imperio, id Princeps in suo territorio potest. Imo vero Princeps in suo territorio majorem longe potestatem, quam Imperator in Imperio habet; cum omnia jura, quæ territorialia vocantur, libere exercere possit. Inde hæc potestas æmula summæ majestati merito appellatur v. Jo. Frid. Horni de civit. l. 2, c. 7, §. 5. confer. Cocceji J. P. c. 23.

§. 4.

Illæ verò eo tempore cœpit, quo territoria eorum facta sunt hereditaria. Quæ successu temporum subinde magis aucta, in Instrumento Pac. Osnabr. publicè confirmata fuit. v. Ludolphi Hugonis tractat. de Statu Regionum Germaniæ & Regimine Principum summæ Imperii Reipubl. æmulo & Conring. dissert. Academ. IV. §. 24. Aliquibus fit verisimile, id per magnum illud interregnum contingisse. Quod tamen de omnibus intelligi nolum. confer. D. Cocceji J. P. Prud. c. 7, §. 18.

§. 1.

In territoria Statuum & feuda majora regulariter solus primogenitus succedit, etsi ante dignitatem natus *A. B. tit. 7.* Potest tamen primogenitus suo jure cedere, id quod liberis suis non præjudicat. Ceteris liberis masculis debetur *A. ponnagium*, quod est portio bonorum primogenituræ subjectorum. Quæ non est instar legitimæ, nec eam æquari, necessum est, v. *Mülleri de Princip. & Stat. Imp. c. 22.* De juribus Foeminarum illustrum v. *D. Cocceji J. P. Pr. c. 28.*

CAp. VIII.

De

Comitibus, Baronibus & Nobilibus Imperii.

§. 1.

COmites & Barones Imperii, qui Principum dignitate non gaudent, ante divisi fuerunt in duas tantum curias, in *zwey Bändel/Wetteravicum & Sue-*

Suevicum scamnum, unde & duplici solum voto gavisi. Sed ab an. 1641. in quatuor scamna *Wetteravicum*, *Suevicum*, *Franconicum*, & *Westphalicum* digesti, juxta hunc ordinem in concilio Principum, quatuor vota habent. Distinctionem & nomina eorum, *Limnaeus l. 4. c. 4.* & *Besoldus Thes. Pract.* voce *Grafen* recensent. conf. & *Gryphiandr. de Weichbildio c. 62.* Comites, ut civitates imperiales, suffragia curiatim ferunt. Seriem comitum in singulis scamnis *Sprengerus J. P. c. 28. seqq.* recenset.

§. 2.

Baro Imperii vocatur, qui ab imperatore de Baronatu est investitus, ac jurebus & honoribus ante Nobiles gaudet. v. *Purmeister. l. 2. c. 10. §. 27. seqq.* & *Speidel. in Notab. voce Frey-Herr.*

§. 3.

Huc pertinent *Bannerii* sive *Banneretti*, *Banner-Herrn*/quibus jus banni seu judicii in certo districtu datum est: Ban.

K 5

num

num enim iudicium quandoque significat. Quamquam alias etiam vexillum notet; forte quod Banner sive Banier sit signum jurisdictionis militaris. confer. *Besoldi Thesaur. Prael.* voce Banar/ & *Speideli Notab. voc. Bann.*

S. 4.

Nobilium varia nomina & distinctiones in Germania sunt. Hic de Nobilibus tantum Imperio immediate subiectis, von der unmittelbahren freyen Reichs-Ritterschafft/qvi in Franconia, Svevia & ad tractum Rheni habitant, memorandum. *Franconici*, in sex districtus distribuuntur, Odenwald/ Steigerwald/ Gebürge/ Altmühle/ Höhe und Wehre. *Suevici* in quinque distinguuntur loca Quartier oder Viertel/ 1. Hörgau/ Bodensee/ und Algöw; 2. An der Donau. 3. Am Roher oder Gochen. 4. Am Schwarzenwaldt oder Neckar. *Rhenani*. Dividuntur in tres Landschafts-Ort/ 1. Gau und Basgau/

gau / 2. Wetterau / Westerwaldt /
Rheingau / Nieder-Rhein-Strohm /
Hundsrück / Eberswalde. v. *Limn. l. 6. c.*
3. Bæcl. Not. l. X. c. 2. & Wehner, Observat.
in voce Ritterschafft.

§ 5.

Hi licet jura territorialibus similia
habeant; status tamen Imperii non sunt.
Quia in Comitibus jure sedis & suffragii
carent. v. *Limn. l. c. & Arumneum de Co-*
mitib. c. 4. §. 2. & instrum. Pac. Osnabr. art.
V. §. 28.

§. 6.

Pertinent huc *Eqvites*, Ritter. Qui,
ut a Nobilibus distinguantur, *Strauch-*
ius l. 1. Inst. J. P. tit. 24. tradit. Illi sunt vel
seculares, vel *Ecclesiastici*. *Seculares* sunt
vel certi ordinis, qualis in Imperio con-
stitutus non est. (Quamquam de certo
ordine contra Turcas instituendo in co-
mitibus Ratisbon. a. 1567. deliberatum sit.)
Vel ordinis expertes: ut sunt *Eqvites*
aurati, quos Imperator creat. v. *Bæcler.*

Notit. l. X. c. 3. & Vitriar. l. 1, c. 21. Limn. l. 6. c. 2.

§. 7.

Privilegia Nobilium varia sunt, (i. in ludis equestribus, v. *Limn. 7. P. l. 6. c. 5.* (2. in cultu ornatuque, *Ord. Polit. 1577. tit. 2.* (3. in beneficiis ecclesiasticis (4. in pænis, in aulis &c. v. *Limn. 7. P. l. 6. c. 4. & D. Cocceji 7. P. c. 31. §. 17. seqq.*

§. 8.

Ganerpii seu condomini sunt Nobiles, qui *Ganerbiatum* seu *Ganerbium* h. e. communionem certi pagi, eine gewisse *Revier*/ pro indiviso mutui auxilii gratia possident cum arcibus aut munimentis quæ dicuntur, *Gan-Erben-Häuser*/ quales sunt *Rotenburgum* prope *Norimbergam*, *Fridberga* in *Wetteravia*, *Salisburgum* ad *Salam.* &c. v. *Strauch. l. 2. tit. 25. & Bæcl. Notit. l. X. c. 3. app. 1.*

§. 9.

Patricii ad hodiernum statum Imperii pertinentes, sunt Nobiles civitatenſes, anti-

antiquitate familiæ claræ eminentes,
Geschlechter. v. Lehmanni Chron. Spir.
l. 4. c. 14. Inter hos aliqui superiorem
 Nobilitatis gradum adepti sunt, ut Au-
 gustæ, Norimbergæ, Ulmæ, Francofurti
 & alibi, qui sunt *Adeliche Geschlechter*
 & distingvuntur ab iis, qui vocantur,
Bürgerliche Geschlechter, ut Selestadii,
 Hagenoæ, Argentorati. v. *Draconem de*
Patriciatu & Strauch. l. 2. tit. 27.

§. 10.

Referri huc possunt *Comites Palatini*
Cæsarei, quibus Imperator certa jura &
 privilegia concedit; ut sunt jus creandi
 Notarios, legitimandi vulgo quæsitos,
 creandi Doctores, Poëtas laureatos, no-
 bilitandi, insignia largiendi & alia, de
 quibus ex eorum diplomate concessio ju-
 dicandum. v. *Limn. l. 4. c. 4. §. 40. &*
Strauch. l. 1. tit. 28.

§. 11.

Ab his tamen multum differunt, qui
 olim *Comites Palatii* appellati res Cæsa-

ris curabant, ac in Palatiis ejus nomine Jus dicebant. v. *Aventin. Ann. Boj. l. 6. f. 296. seqv.* Nam his proxima Ducibus fuit dignitas, & quæque provincia uti Ducem, ita *Comitem Palatii* habuit, inde in *Specul. Socv. l. 1. artic. 29. rubr. von 4. Landen*: In teutschen Landen hat jedes Land seinen Pfaltz-Grafen: Sachsen hat einen/Baiern/hat einen/Francken hat einen/Schwaben hat einen. confer. *Specul. Sax. l. 3. artic. 53.*

CAP. IX.

De

Civitatibus Imperialibus.

§. 1.

Civitates Imperiales eo distinguuntur a provincialibus, quod illæ immediate Imperatori & Imperio subjectæ sint, ac jure suffragii in comitiis gaudeant; hæ vero alicui Principi aut civitati pareant. Unde urbes provinciales aut municipales appellantur. v. *D. Coccej. f. P. c. 17.*

§. 2.

§. 2.

Discrimen inter *frene Reichs-Städte* & *Reichs-Städte* simpliciter ita dictas, *Strauchius l. 1. tit. 19.* evolvit. Quamquam in Recessibus Imperii non soleat attendi. Differentiam tamen illorum nominum *Coccejus J. P. Pr. c. XVII. §. 7. 8.* declarat. Addunt aliqui tertium genus inter civitates immediatas & mediatas, quas *mixtas*, seu dubii juris vocant, ut *Hamburgum v. Knipschild. de civ. Imp. l. 1. c. 3. & Vulpii comment. Academ. in Monzanban. c. 2. §. 13.*

§. 3.

Civitates imperiales, non minus atq; reliqui. Ordines potestate territoriali gaudent, *die Ober-Herrlichkeit.* vid. *Knipschild. l. 3.* Hinc & in comitiis votum consultativum & decisivum, juxta *Instrum. Pat. Osnabrug. artic. 8. §. tam universalibus &c.* habent, v. *Limn. l. 7. c. 1. & tom. 4. ad libr. 7. c. 1. Bæcl. Not. l. XI. c. 3.*

§. 4.

§. 4.

Distingvuntur in duas classes, quæ
Scamna vocantur, *Rhenanum* & *Saxoni-
 cum*. vid. *Webner. Observ. voce frene
 Reichs Städte* & *Autorem der Grund-
 Besse part. 2. c. 6. Bæcler. l. X. c. 5. &
 Strauch. l. c.*

§ 5.

Cum his non confundendæ sunt *Ur-
 bes Hanseaticæ*, quæ fœdere commercio-
 rum conjunctæ sunt. Nam licet hoc nu-
 mero civitates imperiales aliquot con-
 tineantur, non tamen omnes esse impe-
 riales liberas, satis notum est. vid. *Knip-
 schild. de civ. imp. l. 1. c. 4. Limn. l. 7. c. 1. §.
 59. seqv.*

§. 6.

De Fœdere harum urbium ac societa-
 te, cujus hodie vix umbra superest, *Job.
 Angelius Werdenbagen* peculiari opere e-
 git, confer *R. Imp. 1566. §. 50. & a. 1567. §.
 36. item a. 1576. §. 22. & Cbytrai Chron. l.
 23. ubi earum historia memoratur, &
 Dan. Ottonis 7. P. c. 2.*

CAP. X.

De

Comitiis.

§. 1.

Comitia, (quæ libertatem Statuum arguunt) hîc non particulares Electorum, aut selectorum ex imperio (Deputation-Tag) aut etiam certi circuli (Kreis-Tag) conventus notant: sed conventus Statuum Imperii omnium a Cæsare ex consensu Electorum indicti, ut de salute reipubl. deliberetur & decernatur. v. *Rumelini dissert. 3. part. 2. ad A. B. & Capitul. Leopold. art. 17. Limn. Addu. 7. P. ad. l. IX. c. 1.*

§. 2.

Locus comitiorum intra Imperii fines esse debet, &, si commoditas ita ferat, urbs imperialis. v. *art. 17. Capit. Leop. & Autorem der Grundfeste / p. 34.*

§. 3.

Ad illa vocantur omnes Status Imperii.

rii. Si in domo aliqua illustri Jus primogenituræ obtinet, solus Princeps regens invitatur. Non tamen necessum est, ut ipsi Principes compareant. Etsi Carolus V. Imper. ipsos Principes aliquando sub pœnæ comminatione ad ea vocavit, Cere monias, quibus legati notam faciunt præsentiam, & quibus excipiuntur, *Autor der Grundveste/part. 2. c. 2.* describit.

§. 4.

Ordo sessionis in tribus collegiis Electorum, Principum & Civitatum imperialium, a laudato *Autore der Grundveste. p. 10. § 70.* describitur. De ordine suffragandi *Menzambanus cap. 5. de Statu Imp. Germ. & illustris Dn. Kulpisius comment. in hunc ac D. Coccejus J. P. Pr. c. 20.* agunt.

§. 5.

Materia deliberationis sunt negotia status publici, quæ ex Recessibus Imperii colligi possunt. Nam finitis comitiis, decreta facta, sub nomine *der Reichs Abschied*

Abschiede publicantur, quæ vim legis imperialis habent. v. *Arum. de Comit. Conring. dissert. de Comit. Autorem der Grundveste / part. 2. c. 9. & D. Mauritiï dissert. de Recessibus Imper.*

§. 6.

Causas in comitiis agitandas, proponit Imperator, deliberant Status. Unde duplex processus, unus *propositionis*, alter *deliberationis*. Utrumque delineat autor der Grundveste in appendice libri allegati.

CAP XI.

De

Judiciis Imperii Publicis.

§. I.

Judicia Imperii publica tria hodie numerantur, *Aulicum, Camera, & Rothwilense*. confer. *Monzamb. de Stat. Imp. Germ. c. V. §. 28. seqq.*

§. 2.

Aulicum est in Aula Cæsaris, quod Germa-

Germanice in *Capit. Leopoldi. artic. 18.* dicitur, K  nserl. Reichs-Hof-Rath/ Ihrer Majestät h  chstes Gericht: est collegium Præsides & Assessores constans, qui nomine Imperatoris in causis Statuum jus dicunt. Ad hoc ante constitutum Judicium Camerale, causae Imperii controversae fere solum referebantur. Caput ejus supremum est ipse Imperator. v. *N.S. Ordn. tit. 1.* Assessores juxta *Instr. Pac. Osnabr. art. 5. §. 20.* partim sunt A. Confessioni addicti, partim Romano-Catholici, iiqve vel equestris ordinis, vel literati. v. *D. Mauricii Dissert. de S.C. Maj. Judicio Aulico, & capitul. Leopoldi §. 42.*

§. 3.

Judicium Camerale, das K  nserl. Kammer-Gerichte    Maximiliano I. Imper. ex mutua conventione Statuum, a. 1495. constitutum est, quod nomine Cæsaris & Imperii, per universum imperium Jus dicit.

§. 4.

§. 4.

Primum cum nondum haberet fixum locum, Francofurti celebratum est. Sed postea illi perpetua sedes nominata est Spira. Verum, cum non ita pridem furor Gallicus urbem illam delevit, ex consensu Cæsaris & Statuum, Wezlariam translatum est.

§. 5.

Habet cum Judicio Aulico Jurisdictionem concurrentem; ita, ut litem jam in Camera inchoatam, Cæsar non possit inde in aulam pertrahere aut vocare. v. *Capitul. Leopold. art. 42. & instrum. Pac. Osnabr. art. 4. §. 55. 56.*

§. 6.

Circa judicii hujus constitutionem ratione Præsidis & Assessorum, in *Pace Osnabrugensi art. V. §. 53.* dispositum est. De Assessoribus ejus *Limnaeus l. IX. c. 3.* agit.

§. 7.

Plenior hujus Judicii illustris notitia,
ex

ex Ordinatione Camerali & scriptoribus
 Cameralibus, quos *D. Mauritius Prasat.*
Consiliorum Kiloniensium, indicavit, hic
 peti potest. v. *instrum. Pac. Osunbr. ar-*
tic. V. §. 53. seqq.

§. 8.

Judicium Rottwilense, das Rothweil-
 lische Hoff-Gericht/a *Conrado III. an.*
1146. institutum est. Quod jus dicit per
certas tantum Germaniæ provincias in
caussis civilibus & criminalibus. Præses
ejus perpetuus est comes Sulzensis. As-
sessores olim fuere duodecim viri eque-
stris dignitatis, v. D. Maurit. Dissert. de
Judicio Rothwilensi, vom Käyserl. Hoff-
Gericht zu Rothweil.

§. 9.

Ad *Judicia Germanica* referri possunt
Austrega, qui sunt *judices certorum Im-*
perii Statuum, in prima instantia legis
autoritate concessi. Jus enim Austre-
garum non omnibus Imperii Statibus
competit, Originem ejus Conringius
Dis.

Dissertat. de Judic. Reipubl. German. §. 53.
 in longum illud interregnum seculi de-
 cimi tertii refert: Nomen habent a voce
 Germanica, *qustragen. v. Constitutio-*
nem Cameralem ann. 1495. & D. Cocceji
J.P. Pr. c. 32. §. 26. seqq.

CAP. XII.

De

Forma Imperii,

§. I.

IN *forma Imperii R. Germanici deter-*
minanda, tempora primum distin-
guenda sunt; deinde definitiones diver-
sarum reipubl. formarum ex politica do-
ctrina, tanquam hypotheses adferendæ
sunt; Tandem videndum est, quæ defi-
nitio formæ, juxta constitutiones Impe-
rii & sanctiones pragmaticas hic aptari
queat.

§. 2.

Carolingorum & Ottonum tempore
Monarchicum regimen in Germania obti-
nuisse.

nuisse, dubio caret. At a Caroli IV. & Maximiliani I. Imper. ævo, formam illam monarchicam immutatam fuisse, constitutiones publicæ imperii testantur. Quæstio ergo de forma Imperii de sequentis aut hodierni imperii statu jam exaudienda est. Ubi si distincte pronunciandum est, iudice Bœclero *syllogismo practico* confecto, res expediri potest.

§. 3.

Hujus *Major propositio* ex politicis petenda; *Minor* (seu assumptum) ex A. Bulla, capitulationibus Cæsareis, Constitutionibus & sanctionibus pragmaticis Imperii desumenda venit. Quibus inter se recte aptatis. *Conclusio* prodit, quæ formam Imperii, de qua tam variæ disputationes extant, indicare potest.

§. 4.

Quo facto, quivis doctrinæ civilis non ignarus facile deprehendet, non esse, quod *Reinkingius* urget, *Monarchiam*; nec, quod personatus *Hippolitus a Lapide*

pide cum Rodino censet *Aristocratiam*; nec denique etiam *Democratiam*; sed diversam ab his tribus speciebus formam, quam plerique *mixtam* nominant, Monzambanus vero *irregularem* dixit.

§. 5.

Ut autem lis hæc dirimatur, necessum est, tum definitionem reipublicæ *mixtæ*, tum *irregularis* ante afferre: Deinde vero videndum est, utra definitio imperio huic aptari queat. Qui formam ex *Aristocratia* & *Monarchia mixtam* esse, cum *Limnao J. P. l. c. 10.* sentiunt, multos quidem hac in parte consentientes habent; at vero etiam difficultates illis a *Monzambano*, de *Stat. Imper. Germ. c. 6.* moventur, quas solvere, vir harum literarum peritissimus atque excellentissimus *Dn. Joh. Georg. Kulpius* in comment. *Monzambani loc. all.* nititur. Si vero quis *irregularem* dicere malit; fundamenta ex illustribus *Pufendorffii Dissert. de republ. irregulari* petere posset.

§. 6.

¶ Tutissimum fuerit, si quis varias hominum censuras incurrere nolit, dicere esse *mixtam*; ita tamen, ut vocabulum *mixtionis* non in rigore physico, sed in latitudine analogica accipiatur, v. laudatum modo *Kulpisium comment. cit. p. 224. seqq.* Si vero ulterius quæeratur, *Monarchia*, an. *Aristocratia*, in ea prævaleat? malim cum *Carpzovio de Leg. Reg. c. 13. n. 10.* prius, quam cum *Limnao l. 1. c. 10.* posterius affirmare. Quia Imperator non tantum jura reservata solus habet; sed etiam jura Imperii reliqua cum Statibus Imperii ita communia possidet, ut in universo Imperio hi de summa Reipublicæ, nihil majestaticè agere & constituere absque Imperatoris auctoritate valeant. Id quod ex inductione omnium jurium & Recessibus Imperii, facile demonstrari potest.

§. 7.

Hactenus de *forma Imperii universali*
 etum

Etum est. Ab hac, *forma*, qva Principes & Statûs Imperii suas regiones ac dynastias gubernant singuli, distingvenda venit. Nam etsi imperium, qvo Status gaudent, non sit summum ac independens; qvia tamen Imperium Germ. ceu vastum corpus, in partiales qvasi civitates & republicas subalternas distribuitur, qvæ per se, absqve relatione ad totum imperium consideratae, peculiares civitates constituere videntur; de earum etiam *forma* qværitur.

CAP. XIII.

De

Forma Regiminis Statuum Imperii.

§. I.

INter Ordines ac Status Imperii primus locus debetur Electoribus, Principibus, qvi gerunt titulum vel Ducum vel Comitum cum aliqua adjectione in lingua Germanica, ut *Pfalzgravii, Land-*

L 2

gravii,

gravii, Marggravii & Burggravii. Quæ nomina olim officii & magistratus fuere. Sed successu temporis, illi provincias sibi concreditas, ex variis causis velut in patrimonio suo numerare coeperunt. Excellentissimus Coccejus J. P. Pr. quinque olim provinciarum Duces fuisse, c. XII. probat. Quos inter Baviaræ Ducem cap. III. antiquissimum statuit, qui numerus postea per divisiones provinciarum auctus fuit.

§. 2.

Incrementa autem potentiae suae, Principes debent donationibus Imperatorum. emtionibus, hæreditatibus, non solum jure sanguinis, sed etiam per pacta de mutua successione, delatis. Quale partim adhuc extat inter Serenissimas domus, Saxoniam, Brandenburgicam & Hassiacam, Negari etiam nequit, a nonnullis per vim inter turbas Reipublicæ quædam occupata fuisse, de quibus historia testatur,

§. 3.

§. 3.

Hic, si Principes Imperii, & qui illis similem in dynastiis suis *potestatem* habent *territorialem*, respicimus; *forma regiminis monarchica* in eorum territoriis obtinet. Nam jura *superioritatis* vel *territorialis potestatis*, similia juribus majestatis, quæ Reges in regnis habent, eodem modo exercent libere; adeo, ut tritum inde axioma communi consensu receptum fuerit: *Principem in suo territorio tantum posse, quantum Imperatorem in universo imperio.* Quod, si de potestate, qua olim Imperator in universo imperio gavissus est solus, capitur, Principibus sane in ditionibus suis potestatem monarchicam, sed analogam ac dependentem tribuit. Imperator enim illam habet independentem; Status dependentem, beneficio Imperatoris, per investituram & formaliter jure territorii.

§. 4.

Analogiam hanc potestatis monarchi-

chicæ *D. Strauchius J. P. l. i. tit. 14. §. 8.* bene declarat ex tribus partibus summæ & independentis potestatis, quas Aristoteles dixit. Harum prima est potestas consultatoria, & quidem vel de his, quæ extra territorium existunt; ut, de bello, pace & foederibus, rebus importandis & exportandis; vel de his, quæ infra cuiusque territorium existunt; ut, legumlatio, Religionis introductio & conservatio, redditus publici, tributa, jus monetæ &c. Eadem ratio est alterius & tertii generis summæ potestatis, quæ πολιτική & δικαστική dicitur, ac circa magistratus & judicia versatur. De his quisque Princeps, qui potestate territoriali potitus est, in suo territorio deliberandi & statuendi jus (sed dependenter) habet. Adparet itaque inde, Principes & Status Imperii hautquaquam comparari debere cum Magistratibus Romani populi vel Imperatorum; qui, ut nudi, ministri olim provinciis Romanis præerant,

erant, ac ex nutu & jussu Imperatorum tantum illas gubernabant, nullam partem imperii participantem. v. *D. Ziegleri de Jur. Maj. tract. Academ. & B. Seckendorffii teutscher Fürsten-Staat.*

5.

Quod vero civitatum Imperialium formam regiminis attinet, illa fere *mixa* ex democratia & aristocratia esse solet; ita, ut in quibusdam senatus, in quibusdam populi auctoritas præpolleat.

§. 6.

Ex his constat, Status Imperii *duplici respectu* considerari posse; *uno* habito ad Imperatorem & Imperium, quo sunt subditi & parentes; *altero* ad sua territoria, quo sunt imperantes. Hi duo autem respectus mutuo nexu tam arcte se complectuntur, ut non se patiantur disjungi, efficiuntque, ut illi (Status) in proprio sibi regimine, ad salutem non tantum propriam suæ ditionis, sed communem totius Imperii respicere debeant.

L 4

CAP.

CAP. XIV.

De

Potentia Imperii.

§. 1.

Potentia cujusvis reipublicæ *partim* ex copia virorum, *partim* ex amplitudine & fertilitate provinciarum, *partim* ex copia rerum necessariarum, quæ nascuntur, ac inde cum abundant, exportari, aut propter situm regionis commodum importari possunt, æstimari debet.

§. 2.

Hic, si Germaniam nostram videas, omnia nunc postquam exuta veteri barbarie, cultura accessit diligens, abunde suppetunt. *Copia virorum* ex numero urbium & pagorum in decem circulis ac regno Bohemiæ & Silesia æstimari potest. v. *Monzamb. de Stat. Imp. Germ. c. 7. §. 1.* Primariæ nobilitatis, Principum ac illustrium familiarum tanta copia, tantusque splen-

splendor, quantus in nullo per universum orbem imperio. v. *Lansit Consulto pro Germania*. Deinde omnis generis civium, nobilium, literatorum, mercatorum, opificum & ruricularum ingens multitudo est, ut nec pacis, nec belli tempore eorum inopia Germania hactenus laborare visa sit.

§. 3.

Rerum copia, ex numero regionum, quæ latissime patent, colligi potest. Nam nulla earum est, quæ non res ad vitæ humanæ cultum necessarias producat. Imo multæ sunt, quæ tanto rerum proventu gaudent, ut extraneis etiam de iis communicare possint. Ut sunt frumenta varii generis, armenta, pecora, fera, p. sces, metalla, ligna, vina &c. opificum & artificum opera non tantum regioni sufficiunt; sed etiam ab exteris petuntur. Quæ mercatores invehunt iis fere Germani carere possent; nisi ad luxum & superfluos voluptates proclives essent, re-

busque peregrinis majus, quam suis ponerent pretium. Situs exercendis commerciis opportunus iis præcipue urbibus est, quæ Oceano aut mari Baltico alluuntur.

§. 4.

Si Germaniam etiam cum vicinorum potentia compares, illam superiorum esse, *ingeniosissimus Monzimbanius de Stat. Imp. Germ. c. 7. §. 4.* probavit. Ac etsi hodie Galliarum regnum quibusdam prævalere potentia videatur; tamen si utriusque vires in se spectentur, citra commoda & morbos internos status, utique Germaniarum vires validiores sunt. Quod autem hætenus Gallia Germaniarum par aut superior visa est; id non ex defectu virium potentiarum, sed ex earum usu aut administratione accidit. Alia quippe administratio virium in monarchia regulari, alia in republica mixta aut irregulari esse solet. Notum enim est, quibus Germania morbis intestinis laboret. v. *Monzimb.*

*zamb. l. c. §. 7. 8. sequ. & laudati Kulpisii
comment. in citata loca Monz.*

CAP. XV.

De

Statu Ecclesiastico Imperii.

§. I.

S*tatus Ecclesiasticus* reipublicæ in-
xus semper, ex Religione quæ obti-
net, æstimandus venit. Hic autem per di-
versa temporum intervalla, in Germania
varius fuit. Ante Caroli M. ætatem ma-
jor pars Germaniæ gentilismo dedita,
verum cultum Numinis divini ignora-
vit. Ipsius autem cura & opera, cum
Episcopos primum acciperet Christiana
Religio in eadem latius propagata, dura
Germanorum, in primis Saxonum pecto-
ra mitigavit. At auctis postea per lar-
gas Principum donationes, Cleri & Ec-
clesiæ opibus; Episcopi cura factorum
neglecta, luxui & superbiæ dediti, parem
cum Principibus potestatem affectarunt

per-

perque varios modos ac artes obtinuerunt. Quanta inde Germaniæ mala enata sint, ex historia satis notum est.

§. 2.

Tria quippe successu temporis in Ecclesia & Republica Germanica, mala valde noxia orta fuerunt, de quibus multæ passim querelæ ante Reformationem Lutheri motæ sunt. *Unum* fuit corruptio doctrinæ Christianæ; *alterum* perversa Ecclesiæ disciplina morumque cleri pravitas; *tertium* tyrannicum Ecclesiæ regimen a Pontifice R. oppressa Ordinum Germaniæ libertate, stabilitum. Meretur hic liber egregius *Celeberrimi J.Cei Jo. Schilteri de Libert. Eccles. Germaniæ*, evolvi.

§. 3.

Hæc vero mala & gravamina Ecclesiæ *Martino Luthero*, viro divino certe auspicio excitato ansam præbuere; ut repurgare doctrinam Christianam & emendare disciplinam Ecclesiæ, proximo obhinc

abhinc ævo occœperit. Inde mirum, quantum turbarum monachi & sacerdotes passim in Germania excitarint. Præsertim cum Principes etiam rectius informati jugum Pontificis R. excuterent, atque jus circa sacra sibi iterum vindicatum irent.

§. 4.

Dissensiones & bella hinc in Germania exorta, tandem transactæ Passaviensi, a. 1552. & hanc insecuta a. 1555. Pacificatione Augustana, consopita fuerunt. Cujus *Pacis Religiosæ* hæc summa est; ut A. Confessioni addictis Statibus Protestantibus religio facta tectaque relinqueretur; ne partes duæ, in quas Ecclesia scissa fuerat, se invicem obtentu Religionis infestent, lædant, aut ad eandem ejurandam adigant; Bona ecclesiastica a Protestantibus hæctenus occupata, penes ipsos maneat, nec in occupatores eo nomine apud tribunal Spirense actio detur: Episcopi nulla in A. Confessione addi-

addictos jurisdictio sit; sed ipsis circa sacra sua disponere liceat &c. vid. *Recess. Imper. ann. 1555. §. 15. 16. seqq.* confer. *D. Cocceji. J. P. Pr. c. 18. §. 22. & D. Schilteri de Libertate Eccles. German. librum utilissimum.*

§. 5.

Ex eo tempore, *duæ* in Germania *Religiones*, publica gaudebant libertate, Protestantium scilicet, qui A. Confessionem amplectebantur, & Romano-Catholicorum, qui Pontificis R. placitis obnoxii, decreta Concilii Tridentini propugnare coeperunt, etsi a S. literis vel maxime distarent.

§. 6.

Interim vero cum Protestantes inter se ob Zwinglii & Calvinii placita, quæ ab A. Confessione & Formula Concordiæ dissident, controversias excitarent; multæ turbarum causæ in Imperio enatæ sunt, quas Romano Catholici non tantum fovebant; sed etiam per eas Protestantibus

bus in partes distractis, occasione belli Bohemici, hosce in Germania iterum iugo Pontificio subicere moliebantur. Hanc enim ob causam Ferdinandus II. Imperator a. 1629. *Edictum* illud *ferale* de restituendis bonis ecclesiasticis post transactionem Passaviensem a Protestantibus occupatis, promulgavit. Unde bellum propter Religionem, in Germania latius exarsit, multisque illam calamitatibus involvit.

§. 7.

Quod cum diu varia fortuna Germaniæ exitio, ad annum 1648. protractum esset; tandem Osnabrugæ eodem anno, pax conclusa fuit. Qua non tantum pax Augustana Religiosa denuo confirmata; sed etiam Protestantibus major libertas concessa fuit. v. *Artic. V. Instrum. Pac. Osnabrug. § artic. 7.* In qua, qui inter Protestantes vocantur *Reformati*, libertas quoque Religionis suæ permissa est.

§. 8.

§. 8.

Atque hinc in Germania nunc tres Religiones, quæ magnæ vocantur, publicam libertatem nactæ vigent. Hæc diversitas Religionis concordiam quidem civilem per se turbare non videtur: At vero, si quorundam turbidorum & insidiosorum sacerdotum libidini indulgeant imperantes; facile contingere potest, ut vel per importunas contentiones & maledicentias prætextu zeli religionis sparsas animi hominum in partes & diversa a salutis & tranquillitatis Ecclesiasticæ scopo, studia pertrahantur. Ideo lex publica Pacis Religiosæ Osnabrugensis, quæ modum in hac parte præscribit, sanctissime custodiri debet v. *Instrument. P. O. Artic. V. n. 50.* Inprimis autem Protestantes Ordines causam habent; ne propter dissensum in Religionis controversiis, concordia civilis vinculum abrumpi fiant. Nam R. Pontificis auctoritati addictos unde astantium

amplificandi sectam petere, in vulgus notum est.

CAP. XVI.

De

Ratione Status Imperii.

§. I.

Ratio Status, in genere considerata a variis varie describitur. Quidam *arcanum dominationis*; quidam *prudentiam regnativam*; quidam *utilitatem rei-publica*, & in monarchia, *utilitatem regni*; quidam, *regulas extraordinarias expediende necessitati, vel utilitati publicae, per media extraordinaria*, eo nomine intelligunt. v. *Bæcleri Animadvers. in Hippolyti a Lapide Dissertat. de Ratione Status Prolegom.* Personatus ille Hippolytus describit; quod sit certus quidam politicus respectus, ad quem, tanquam ad normam, seu cynosuram aliquam, omnia consilia, omnesque actiones in Republica diriguntur, ut eo felicius ac expeditius summum finem, qui est

est salus & incrementum Reipublicæ. consequantur.

§. 2.

Nos omisso examine variarum definitionum, *Rationem status* descripturi, distinguemus eam, in *corruptam* & *reclam*. *ILLA* est ratio imperandi, qua neglecta boni publici cura, imperantes mediis injustis æque ac justis, dominatum suum stabilire nituntur: *HÆC* est ratio imperandi, qua ex temporis negotiorumque habitu, justis (licet quandoque extraordinariis) mediis, imperantes utilitatem reipublicæ procurare aut conservare student.

§. 3.

Heic si ipsa vocabula attendimus, *Status* notat id, per quod res quælibet consistit atque ἀκμὴ seu perfectionem aliquam, ut durare possit, habet: *Ratio* vero ejus naturam seu causam vel necessitatem innuit, sine qua consistere aut durare nequit; adeoque media certare-
quirit

Qvirit. Qvo observato, *Hippolithus* non inepte eandem §. *antecedente* descripsit. Qvanqvam ut hostis Imperii Germanici postea non de ejus statu, qvalis est, aut qvalis esse debet, loqvatur; sed qvalem sibi animo prave concepit formandum ac instituendum. Qvapropter etiam ejus media seu remedia, ut insana, a. *Jo. Slutero, Bæclero, Monzambano cap. II. X.* & laudato *Kulpisio in comment. in hunc* rejiciuntur atqve confutantur.

§. 4.

Nos vero paucis media, qvæ statui Germanicæ reipublicæ conservandæ idonea prudentioribus videntur, adducemus.

§. 5.

Primum est, ut Status Germaniæ, qvalis secundum leges fundamentales & sanctiones pragmaticas est constitutus, provida Imperatoris & Statuum cura conservetur. Qvia ille, qvalis nunc est, sine magna & periculosa reipublicæ concussio-

cussione reformari aut mutari nequit.
 Quod omnium regnorum historiae testantur.

§. 6.

Secundum est, ut, cum in illis potestas Cæsaris sit circumscripta; Ordines Imperii vigilent; ne illa forte suæ libertatis periculo, incrementa occasione bellorum sumat nimia. Exempla molitionum Caroli V. & Ferdinandi II. Imperatorum ex historia Germanica, hac in parte satis nota sunt.

§. 7.

Hinc *Tertium* est, concordiam internam fovere; nec permittere, ut, qui potentiores sunt, imbecilliores forte opprimant: aut, si inter eos lites oriantur, vel in judiciis Imperii publicis, vel, arbitrio sociorum extra gratiam aut odium positorum, mature componantur; ne forte externorum Principum auxilia pressi Status quærere necessum habeant. Exemplum cautelæ, historia *Iustini lib. 8. c. 1.* suggerit,

§. 8.

§. 8.

Quartum, ne bellis externis sese Status temere immisceant ; cum occasione talium Germania bello involvi queat exitiali. Exempla hic suggerit historia civilis.

§. 9.

Quintum, non facile permittere, ut externi Principes sese negotiis Imperii immisceant ; cum inde Principes in partes trahi, & discordiæ excitari queant ; quæ exteris magis operam suam non gratis commodantibus, quam Germaniæ utilitatem adferunt.

§. 10.

Sextum est, cavere, ne potentiores Ordines novis foederibus inter se initis, forte in Republica *oligarchiam* stabilire moliantur.

§. 11.

Septimum est, ob stare, ne unam atq; alteram vicinarum regionum potentior & dilatandorum finium avidus hostis ab-

absorbeat, ex quibus in ipsam Germaniam serpere contagio possit.

§. 12.

Octavum est, perpetuum militem alere, qui hosti subito ingruenti opponi queat. Nam casu emergente, non sine magnis difficultatibus, in Germania validum exercitum hosti potentiori parem conscribi, ni fallor, nostrorum temporum experientia docuit.

§. 13.

Nonum est, status ecclesiastici tranquillitatem, juxta sanctiones pragmaticas Pacis Religiosæ, sanctam conservare; nec permittere, ut præter triplicem jam *cap. XV. §. 8.* memoratam religionem, cui publica libertas per Germaniam concessa est, nova introducatur, aut illius etiam libertas per turbidos homines infestetur, aut convellatur. Cui tamen non repugnat, (ut insipientes ajunt) veræ pietatis opus magis urgere, aut salutaribus medijs promovere, v. *Amplissimi*
uri

vir D. Jo. Schilteri de Libertat. Eccles. Germ. l. VII. c. 14. §. 13. seqq.

§. 14.

Et hæc sunt non quidem extraordinaria, sed ordinaria conservandi Status media, ceteris etiam rebus publicis communia. confer *Septalii de Ratione Status libr. II. Extraordinaria & specialia media aut consilia status suppeditare, hic non est hominis in vita privata constituti, sed eorum, qui ad clavum Reipublicæ sedent. Quapropter hæc pro compendii nostri ratione adjecisse sufficiant. Interim finientes hanc tractationem, cum Christianis antiquis apud Tertullianum Apologet. c. 30. sine monitore, quia de peccatore, oramus pro omnibus imperatoribus, vitam illis prolixam, imperium securum, domum tuam, exercitus fortes, senatum fidem, populum probum, orbem quietum & quæcunque hominis & Caesaris vota sunt.*

DISSERTATIO

De

S. R. IMPERII
REGIMENTO,

Quam sub Autoris præsidio
in Acad. Lipsiens. a. 1694.

ADAMUS FRIDERICUS AB ENDE,
Eqves Misnicens
defendit :

EJUS SUMMARIUM.

- §. 1. Cur in Imperio R. G. comitia, judicia
& senatus publicus, (qualis Regimen-
tum) instituta.
2. Ejus historia consideratu digna.
3. Nomen Regimenti Latinum, ejusque
significatio.
4. Regimenti descriptio.
5. Primus Regimenti autor Maximilia-
nus I. Imperator.

§ 6. Alter

- §. 6. *Alter ejus autor vel instaurator Carolus V. Imperator.*
7. *Locus Regimento assignatus.*
8. *Causa impulsiva instituti Regimenti, mala Reipublicæ.*
9. *Eorum origo.*
10. *Potestas Regimenti ex Ordinatione ejus æstimanda & distinguenda.*
11. *Objectum illius etiam res ad curam Religionis pertinentes.*
12. *Potestatis Regimenti amplitudo.*
13. *Major illa, potestate Camera Imperialis.*
14. *In hac determinanda opus est temporum distinctione.*
15. *Assessorum Regimenti numerus, ordo & qualitas.*
16. *Modus illos constituendi pro Ordinum Imper. diversitate diversus.*
17. *Quomodo locus Assessorum vacans supplendus.*
18. *Assessorum juramentum & privilegia.*
19. *Regimenti decreta, quo nomine publicanda.*
20. *Re-*

- §. 20. *Regimenti constitutio, per modum pacti & contractus inter Casarem & Ordines Imperii, facta.*
21. *Constitutio illa ab Ordinibus adprobata.*
22. *Comparatio Regimenti cum antiquis Gracorum consensibus.*
23. *Cur Hippolithus a Lapide historiam Regimenti vitiarit.*
24. *Ejusdem cavillationes contra auctoritatem Caesaris in Regimento.*
25. *Argumentum ejus de subrogatione Regimenti in locum Comitiorum perperam explicata, examinatur & refellitur.*
26. *Ejusdem criminationes adversus auctorem Regimenti diluuntur.*
27. *Caroli V. autoritas circa institutionem Regimenti defenditur.*
28. *Regimenti actus juris ex historia comitiorum recensentur varii.*
29. *Regimentum in causa Fr. Siccingii postulatur iniquitatis.*
30. *Regimentum Eslingam translatum in cau-*

causa Religionis factioni Romanensium favet:

- § 31. *Argentinensibus fœdus cum Helvetiis initum exprobrat.*
32. *Causa desinentis Regimenti ab Hippolitho tribuitur Carolo V. Imper.*
33. *Vera ejus causa ex historia illorum, temporum exponuntur.*
34. *Abrogatio Regimenti non invito Carolo V. facta.*
35. *Quando cessaverit.*
36. *Judicium politicum de Regimento extincto.*
37. *An in Regimenti locum judicium Aulicum surrogatum? quod negatur, sine dissertationi imposito.*

§. I.

Cum omnia Regna, quæ in absolutæ Monarchiæ formam redacta non sunt, comitiis crebrioribus, aut senatu aliquo opus habeant publico, in quo de negotiis Status civilis, consensu Ordinum Regni adhibito, consultetur & decernatur; tum

S. ROMANO - GERMANICUM IMPERIUM postquam a iusta Regni forma deflexit, similibus institutis indigere maxime visum est. Nam etsi exterior ejus facies & recepta simulacra, Regnum aliquod (quale & olim fuit) præ se ferant; imminuta tamen postea Cæsaris auctoritate, Principumque ac Ordinum libertate aucta, imperante jam Maximiliano I. regium imperium non nisi valde limitatum fuisse, omnibus historiæ rerumque civilium peritis abunde constat. Hinc cum Imperator laudatissimus, incommoda ex minus concinna Imperii forma fluentia, quæ Germaniam hæctenus mire afflixerant,prehendisset; ex eo tempore, quo solus imperavit primum tollendis ejusmodi Reipublicæ malis, non tantum cum Ordinibus Imperii *Judicium*, quod vocant, *Camerales*, (des Kaysers und des Reichs Cammer-Gerichte) constituit, jusque Austregarum confirmavit, ac pacem profanam & publicam (den Königlichem

then Land-Fried) sancivit; sed post illa salutaria Imperii præsidia, REGIMENTUM quoque, hoc est, *Senatum imperii* instituit *publicum*, qui salutis hujus juxta cum ipso curam gereret sedulo, ut illa publice in Germania hætenus varie turbata vigeret.

§. 2.

Prudentis ergo hujus instituti *origo*, *indolis* ac *usus* describi merentur: ut, qua cura & sollicitudine res Imperii turbatas ante Optimus Imperator componere, atque salutem patriæ communem, quantum licuit, promovere ipse contenderit, magis adpareat. Ne vero confusa tractandi ratio lectori tædium pariat, ordinem in præmisso rerum indice designatum sequar, rem illam ex alto, sed prælucente historia, non ita prolixè expositurus.

§. 3.

Ac primum quidem ipsum nomen

M. 3

REGI-

REGIMENTI hic Germanice usurpatum, quod attinet, legitur illud apud *Am-
mianum Marcellinum* l. XV. c. 9. Tu hoc
loco, inquit, *Fortuna Orbis Romani merito
incusaris, quæ difflantibus procellis Remp.
excussa REGIMENTA* perito rei gerenda
ductori, consummando juveni porrexisti.
Non dissimili plane significatu, occurrit
in Jure Romano, l. 1. in fin. princip. *D. de
Offic. Praef. Pretorio*. Scriptor seculi un-
decimi *Constantinus Africanus* l. XIV.
Pantechn. c. 1. translatione quadam fa-
cta, eo etiam usus, ait: *Omnium corpo-
rum REGIMENTA aut ex anima sunt &
natura, aut ex sola natura: quia natura re-
git corpora & inanimata: sola vero ani-
mata regit anima.* Sed hic stylo Ger-
manorum curiæ, pro *Senatu*, accipi, ex
ipsius Maximiliani l. *Ordinatione Regi-
menti* (*Ordnung des Regiments*) Augu-
stæ anno 1500. & Caroli V. Imperatoris
Constitutione Regimenti in Comitibus Wor-
mat. a. 1521. facta constat. v. RECESS.
IMPE-

IMPERII dict. ann. Ubi & Germanice Rath / item Unser (Cæsaris) und des S. Reichs Rath nominatur; quippe communi Cæsaris & Ordinum Imperii consensu & autoritate constitutum. Ita enim Carolus V. *in comitiis Imper. a. 1521. tit. de Regiment. §. 9.* diserte sancit : Und soll obgemeindt unser gesetzt Regiment in unsern Abwesen stehen / und zu unserer Ankunfft ins Reich in Germanien den Namen eines Raths haben / mit dem ersten Gewalt in angefangenen Sachen.

§. 4.

Describere inde licebit REGIMENTUM hoc, quod sit summus S. R. Imperii Senatus, a Cæsare & Ordinibus illius institutus, ut pro plena potestate concessa, justitiam administraret petentibus, curamque pacis ac belli publico nomine gereret, atque de iis, more alias in comitiis annuis recepto, publice decerneret, decretaque illa mandaret executioni.

M 4

§. 5.

§. 5.

Autor ejus, ut jam diximus, *primus* fuit *Maximilianus I.* Princeps ac Imperator non minus pietate ac justitia, quam prudentia profunda insignis. Qui, cum in Comitibus Augustanis anno 1500 indictis, de publica Imperii salute valde esset sollicitus, cum Ordinibus Imperii præsentibus non tantum declaravit & supplevit etiam, quæ in Wormatiensibus decreta fuerant de *Pace Publica & Ordinatione Camera, in Recessibus Imperii, titulis Erklärung des Land-Friedens zu Augspurg Anno 1500. aufgerichtet: & : Cammer-Verichts-Ordnung zu Augspurg Anno 1500.* Verum etiam matura deliberatione cum Statibus in Comitibus habita, *Senatum hunc, d. 2. Jul.* anno jam dicto constituit, ac, ne summam omnium rerum potestatem sibi arrogare videretur, Ordinum potestatem, quam in tali instituto cum ipso communem habebant, libenter meritoque admisit. v. *Recess. Imper. a. 1500.*

1500. initium. Bis igitur erravit hic D. Job. Theodorus Sprengerus, qui in *Jurisprudentia sua Publica*, pag. m. 56. Regimentum a Maximiliano I. A. Christi 1501. institutum, sed a Carolo V. in Comitibus Wormatiensibus A. Chr. 1521. abrogatum scribit. Quod magnam historiæ civilis ignorantiam aut negligentiam arguit.

§. 6.

Equidem nepos Maximiliani, *Carolus V.* Imperator, Princeps, quo Germania post Carolum M. & Ottonem M. non vidit majorem, in primis Comitibus Wormatiæ a. 1521. habitis, *titulo Römischer Königlicher Majestät Regiment/ auff dem Reichs-Tag zu Worms a. 1521. aufgericht/ §. 1. hoc Regimentum Imperii constituisse videtur.* Enimvero si antegressa tempora respiciamus, magis ille Senatum hunc jam ab avo suo quidem institutum, sed qui vitio temporum illorum exspiraverat, (ut ex *Recess. Imper. Comit. a.*

1512. tit. 3. von Gotteslästern §. 21. colligitur) refuscitavit, instauravit, atque limitata ejusdem potestate denuo confirmavit, aucto etiam Assessorum numero. Nam Maximilianus I. tit. 2. der Ordnung des Regiments/viginti tantum Assessores nominaverat; hic vero citato titulo duobus additis, eorum numerum fecit ampliorem. v. cit. tit. §. 1. Atque hoc ipsum etiam in Capitulatione sua num. 3. ante promiserat. (Wir sollen u. wollen) darzu ein löbliches ehrliches Regiment/mit frommen/ annehmlichen/ tapfern/ verständigen/ redlichen Personen teutscher Nation neben etlichen Churfürsten und Fürsten/wie vormahls bedacht/und auf der Bahne gewesen/wie zum geschicklichsten zu bedencfen seyn mag/ aufrichten und stellen/ damit die Mängel/ Gebrechen u. Beschwerden allenthalben im H. Reich abgelegt/reformirt/ und in gutes Wesen und Ordnung gebracht werden ic. A multis jam observatum est histori-

historicis, initium factum hic restringendæ arctius potestatis imperatoriæ, suadente tempore & personæ electæ conditione, idque formula conventionis, exemplo in futurum valituro. Cæterum adparet inde, institutum ante Regimentum non fuisse satis firmatum, aut in defuetudinem abiisse. Quid enim opus fuisset nova velut constitutione, si ante jam illud in Imperio viguisset, ut quidem Maximilianus intenderat?

§. 7.

Locus, ubi Senatus hic novus Imperii residere primum jussus est, Maximilianus designaverat *Norimbergam*, quem non nisi gravissima urgente causa, mutare, aut alio transferre liceret. v. *Recess. Imperii, loco citato*. Eandem urbem & Carolus determinavit; liberiori tamen mutandi cum facultate ipsius Regimenti Præsidia & Assessoribus permissa, *juxta*, R. I. Römischer Königlich Majestät Regiment §. 8. und soll unser Regiment

M 6 gen

gen Nürnberg gelegt/und daselbst die ersten anderthalb Jahr gehalten werden. Und nach verschießen anderthalb Jahren/wo wir nicht im Reich wären/ sollen Stadthalter und Regiment Macht haben / so sie allgemeinlich / oder mehrer Theil Nothbedüncken wird / die angezeigte Wahlstatt/nach Gelegenheit der Sachen u. Handeln zu verändern. Der gleichen/obs in derselben Zeit mercklicher Sterbläufft / oder anderer ehehafften Ursachen halben die Nothdurfft erfordert/mögen sie solch Regiment obgemelter massen auch verrücken. Atque hoc postea evenisse, ex decreto Comitiorum Spirensium a. 1529. habitorum, quod apud Goldastum, tom. III. Constit. Imperial. fol. 499. extat, manifestum est. Nam §. 29. statutum est, ut Regimentum simul & Camera, gravissimis de causis, iisdemq; pernecessarius, praesertim in hoc praesentium rerum & temporum statu, per supra dictum biennium Spira persistat, nec inde trans-

transferatur. Imo jam ante a. 1523. cum certa ex causa Regimenti Assessores ante dimissi essent, *Eslingæ* iterum ad restituendum Collegium alii convenerunt. v. *Rec. Imp. comit. Norimb. a. 1524. §. 2. & B. Sekendorf. Hist. Lutheranism. l. 1. sect. 58. §. 163. & addit. 1.*

§. 8.

Causæ hujus instituti Regimenti a Maximiliano allegantur belli pericula, maxime quæ a Turcis invalescentibus Imperio tum imminere cœperant. v. *Initium Ordinat. Regimenti a. 1500. Carolus* autem Imperator præter belli negotia, etiam communia Germanici Status mala aut vitia, quæ passim invaluerant, pro hujus instituti ratione adfert. Talia enim sub auspiciis Imperii deprehendisse se fatetur: *Grosse Mängel an Fried und Recht / auch guter Ordnung und Policey / daraus dem H. R. Reich viel und mercklich entzogen / auch sonst in Abnehmung / Zerrüttung u. Verwüstung der*

M 7

massen

massen gewachsen/ daß/wo dem mit zeitigem Rath nicht begegnet / es in kürzer Frist gar zertrennet und verrückt werden möchte. v. Römisch. Kön. Maj. Regiment. *Recess. Imper. a. 1521. init.* Quæ, si temporum illorum historiæ consulantur, omnino verissima sunt, confer *R. Imper. Norimb. a. 1522. initio.*

§. 9.

Origo istorum malorum partim ex licentia quorundam Statuum usurpata, partim ex judiciorum publicorum contemptu aut mala administratione, partim ex insidiis hostium Imperii, partim etiam ex curia Romana derivari potest. De hujus enim iniquitate præcipue loquuntur *S. R. Imperii Principum ac Procerum Gravamina centum, quæ adversus Sedem Romanam, ac totum Ecclesiasticum Ordinem Oratori Pontificiæ Sanctitatis, in Comitibus Norinbergensibus a. 1522. & sequenti, fuerunt proposita, apud Goldastum Tom. I. Constitut. Imper. fol. 456. & amplissimum*

munum D. Schilterum de Libert. Eccles. German. libr. VII. c. 2. §. 10. nec non Sleidanum libr. IV. commentar. pag. 87. Quamquam his tollendis Regimentum manum admove intermisit, cum ipse Pontifex Romanus a studio emendandi vitia diu inolita alienus esset. Cujus causam Pallavicinus hist. Concil. Trident. libr. II. c. 7. §. 14. prodit: Iis omnino, inquit, postulatis Norimbergæ exhibitis, si Pontifex indulgisset, ejus autoritas desertajacuisset, & dum recuperandis laicis & reconciliandis hereticis studeret, obsequentium sibi Germanorum Antistitum jacturam fecisset. conf. Goldasti Polit. Imperial. Part. XXIII. & Constitut. Imperial. Tom. I. fol. 447. & Tom. II. fol. 119. seqq.

§. 10.

Quod ergo derivatam inde potestatem Regimenti attinet, omnia Imperii negotia publica in Comitibus annuis alias solennibus tractari solita, huic commissa videbantur. Daß nun hinführo das verordnet

nete

nete Regiment alles u. jedes zu handeln/
zu thun/ und zu lassen haben sol/ was die
jährliche Versammlung/ (Comitia) zu thun
gehabt/oder haben solle. v. *Institut. Regi-*
menti a. 1500. tit. Von des Reichs Regi-
ments Macht 2c. vers. *fin.* Quæ tamen
potestas a Carolo V. postea coarctata
fuit. Status quippe Reipublicæ tempo-
re illo turbulentus valde poscebat, ut,
quod in Comitiiis Wormatiensibus a.
1495. *tit.* daß ein Reichs-Tag sol einen
Monat währen/decretum erat, singulis
annis Comitia haberentur. Cum vero
illa res onerosa videretur multis, neque
tam late fusum corpus ac vastum mem-
bra sua tam cito ac prompte moliretur;
visum est Cæsari & Ordinibus Imperii,
firmum constituere Senatum; ne quid ad
subita deesset consilii auxiliiue. Conf.
Speideli Notabilia Juridico-Historico-
Politica Selecta, voce Regiments-Räthe
Conringii Exercitat. de Comitiiis Imperii.
§ 36. Dominici Arumai de Comit. R. Ger-
man.

man. c. IV. n. 50. & Paürmeist. de Jurisd. Imp. Rom. l. II. c. 6. §. 104. Itaque Regimento amplissima de pacis bellicae rebus, in Imperio statuendi & exsequendi potestas a Maximiliano I. consensu Procerum Imperii collata fuit; item Justitiam administrandi, de quibuscunque querelis subditorum cognoscendi ac statuendi, pacem ac tranquillitatem publicam tuendi, bella contra Turcas & alios Imperii hostes suscipiendi. &c. v. *Ordnung des Regiments / tit. von dem Zwanzigsten* &c.

§. II.

Inde ad hoc postea etiam relatæ fuerunt querelæ isthac tempestate ex Reformatione Ecclesiæ exortæ. Cum enim Lutherus divino auspicio excitatus, & a. 1521. a Cæsare Wormatiam evocatus, libros suos, nisi errorum ex sacris literis, convinceretur, retractare abnuisset; REGIMENTUM Electore Palatino præsidente, die 20. Jan. a. 1522. mandatum hac de

de causa ad Principes publicavit, ut coërcerent profanatores S. Cœnæ, communionem, quam vocant, sub utraque usurpantes, & Clericos uxoratos. Hoc exasperans Georgius Dux Saxonix, acerrimus Lutheri hostis, qui eo tempore ex Principum Ordine confessui aderat, condito Norinbergæ circa idus Febr. edicto, in sua provincia carceri includi & poenæ servari jussit Monachos & Presbyteros, qui Lutheri doctrinam amplecterentur, tum omnes, qui sub utraque communicarent: revocari etiam mandavit, qui studiorum causa in Academiis & scholis nova doctrina imbutis versarentur. Philippus etiam Frisingensis & Numburgensis Episcopus mandatum Regimenti, sed ut conceptum erat, publicari curavit, d. 24. Febr. v. *Tom. II. Opp. Luth. Altenburg. fol. 86. seqq. B. Seckendorfsii Hist. Lutheran. lib. I. Sect. 48. §. 118.* In simili causa Regimentum Johanni, Episcopo Misnensi, mandatum dederat, v. *Luth. Tom.*

II. Ger-

II. German. Jenens. fol. 93. seq. Mandata hæc cura Regimento etiam in *R. Imp. a. 1524. §. 29.* fuerat.

§. 12.

Cæterum de plena potestate ejusque partibus *Regimenti* ex Imperatoris & Ordinum Imperii voluntate concessa, testantur verba supra allegatæ Ordinationis Regimenti tum Maximiliani I., tum Caroli V. clarissima : ILLE tribuit eis vollkommene Gewalt/ Macht und Befehl/ item : Sonderlich von uns Macht u. Gewalt haben sollen/ den wir ihnen auch Krafft dieses Briefes geben/ alle und iede unsere/ als Röm. Königs u. des H. Reichs Sachen/ Recht/ Friede/und daß ihr bey der Vollziehung und Handhabung auch Widerstand wider die Ungläubigen und andere Anfechter der Christenheit/des Reichs/und das an den Frieden / Rechten/ ihrer Handhabung und den Widerstand obgemeldet/ hanget. *rc. tic.* Von dem Zwanzigsten/

sq

so zu der Königl. Maj. und des H. Reichs Regiment geordnet / und ihre Gewalt : *HIC* (Carolus) *loco supra allegato* §. 1. Daß dieselben zwö und zwanzig Personen samt unserm Stadthalter / unser Regiment im H. R. Reich seyn / und vollen Gewalt / Macht und Befehl haben sollen / den wir ihnen auch hiermit und in Krafft dieses Briefes geben *rc. Sequenti* §. 3. Regimento etiam potestatem adversus impugnatores, fidei Christianæ concedit. Sed §. 4. excipit jus investituræ exercendæ, quæ vexillo fieri solebat, quod sibi Cæsar reservavit ; permixta tamen illi potestate, ut se absente, moram unius anni petentibus majoris feudi investituram, indulgere posset ; in minoribus autem feudis investituram concedendi plenum Regimentum jus habebat. *tit. allegato* §. 6. Excipiuntur tamen causæ feudales illustres §. 7. Ob auch Sachen fürfielen / Fürstenthum / Grafschafften *rc.* belangend, item conventiones

nes fœderum. §. Atque hoc argumentum est certissimo, Carolum potentia majori nixum Regimenti potestatem restrinxisse, ne suæ quid decederet auctoritati.

§. 13.

Manifestum tamen est, Senatum hunc majori auctoritate ac potestate polluisse, quam Cameram Imperialem; quippe in quam ipsi cum Præside inspectio & cura, ut omnia justo & debito modo fierent, demandata fuit. *Ordin. Regiment. a. 1521.* §. 10. In jure dicendo æqualem potestatem, seu, ut loquuntur, concurrentem jurisdictionem cum Camera habuisse videtur; ut hæc cum judicio aulico. Quod *Casspar Leopoldus Dissertatione de concurrentia jurisdictionis in Imperio R. Germanico, Quest. 8. circa finem* etiam observavit. Sed *D. Mauritius de Judicio Rothweilensi Dissert. §. 2.* limitat hanc cognitionem Jurisdictionis cum Consilio Aulico, ad illa tantum tempora, quibus Regimentum viguit. Alias vero

vero *Paurmeisterus de Jurisdic. Imper. Roman. lib. II. cap. 6. §. 197.* recte animadvertit, magnum esse discrimen inter Senatum Aulicum Cæsaris, & Regimentum. Quod, si quis horum judiciorum inter se comparisonem, juxta præscriptas Ordinationes instituat, facile etiam admittitur. Interim vero negari nequit, multa negotia, quæ curæ Regimenti olim committebantur, hodie in Judicio Cæsaris Aulico, aut Camera Imperiali tractari atque executioni mandari solere. Quanquam causæ quædam ad Judicium Aulicum pertineant, quæ a Camera dijudicari nequeant: ut Causæ Feudales Feuda Regalia concernentes, causæ Italicæ, confirmationes Privilegiorum, Veniæ ætatis concessæ, Restitutio Famæ, tum quoque Causæ Criminales Statuum Imperii. v. *D. Mauririi Dissertat. de S. Cæsar. Maj. Judicio Aulico §. 13. Paurmeister de Jurisdic. Imp. Rom. l. II. c. 6. n. 176. seqq.* Optime de parti-

partibus potestatis Regimento concessæ
judicari potest, si quis jura annuorum Co-
mitiorum, quæ ex Maximiliani I. con-
stitutione, *supra* §. 10. allegata illi tribu-
ta fuerunt, expendat atque percenseat.
Quæ tamen a Carolo in nova Regimenti
institutione restricta & limitata quo-
dammodo fuerunt.

§. 14.

In describenda enim Regimenti pote-
state Maximiliani I. & Caroli V. tempora
utique distinguenda veniunt. Nam is
majorem minusque restrictam potesta-
tem ei concesserat: Hic vero dum sibi
& comitiis, quædam jura reservavit, eo
ipso Regimenti potestatem limitavit, at-
que jurejurando etiam Assessores sibi ob-
strinxit, ut sua in illo autoritas reluce-
ret. Quod, dum *Hippolithus part. II. c.*
V. sect. 2. animadvertit, nimium id exag-
gerando, ad invidiam Cæsaris trahere
molitus est: quasi omnia ad ejus nutum
in hoc senatu geri oportuisset. Quan-
quam

quam, ut inconstans hac in parte hominis philosophia est, jam detrahat Cæsari, jam addat nimium. In quibusdam *Pauvermeisterum* consentientem habere videtur. v. l. II. c. 6. n. 194. 195. in multis tamen ille etiam in hoc genere Hippolitho adversatur, quæ omnia transcribere hic supersedemus.

§. 15.

Assessorum in hoc Senatu numerum, jam ex Maximiliani & Caroli institutione supra §. 6. adduximus. Sed ordo & qualitas eorum quoque describi merentur. Quod ordinem attinet, Senatus hujus *Caput* fuit ipse *Imperator*; eo vero absente, ejusdem Vicarius *Stadthalter*/Orator, Elector Secularis, vel ad minimum Comes aut Baro Imperii ejusdem Præses erat, juxta *tit. citat. §. 1. & 12.* *Assessorum & Consiliariorum XXII.* Ordo & qualitas tum in institutione Maximiliani I. a. 1500. *tit. Wie zwanzig Personen in das Regiment genommen sind*/tum

tum Caroli V. §. 12. 13. 14. seqq. determinantur. Primo enim nominatur SEX Electores, ex quorum numero unus per quadrantem anni, illi assidere, &, si elapso hoc tempore discedat, alius ejus locum suppleat juxta *Ordinationem Caroli §. 11.* Ubi etiam additur, quod præsentem Electorem, Assessor ab ipso constitutus, jure suffragii carere debeat. Observat hic *Arumæus in libro de Comit. c. IV. §. 51. p. 141.* singulari nota, sex Electorum fieri tantum mentionem, septimumque, qui est Rex Bohemiæ, excludi, quod in Comitibus annuis locum non haberet. Quamquam Ladislaus, Rex Bohemiæ jus suffragii in electione Regis Romanorum Maximiliani I. sibi præreptum, bello adferere ausus est. *Hartmann. Maur. de Coronat. Caroli V. tit. Quo apparatu &c. §. 16.*

Deinde reliqui Assessores, qui *Consiliarii, Senatores & Regentes* in decreto Augustano appellantur, hoc modo ac
N ordine

ordine constitui debebant. Carolus *quatuor*, duos, ut Imperator; duos vero, ut Status Imperii propter provincias Austriacas & Burgundicas, ordinandi jus sibi reservavit §. 14. Quisque sex Electorum jus eligendi *unum* habebat: reliquos vero *duodecim* Senatores in supra dictis Comitibus Wormatiensibus hoc ordine eligi, decretum fuit. *Quatuor* nempe *Praelati*, quorum singuli mutatis vicibus, ut Electores & Principes, Regimento per quadrantem anni assidere juebantur: Ex ordine autem Comitum & Baronum Imperii *unus* denominandus erat. Et ne civitates Imperiales a Senatu hoc exclusæ viderentur, Coloniae Agrippinae, Augustae Vindelicorum, Argentorato, Lubecæ, Norinbergæ, Goslariae, Francofurto & Ulmæ, singulis anni quadrantibus *duos* cordatos & prudentes (*zwo redliche und verständige Personen*) vocandi jus tribuitur. Reliqui *sex Assessores*, e sex Imperii circulis, qui

§. 20.

§. 20 seqq. determinantur, ex Ordine Equestri Doctorum & Licentiatorum, a Principibus Imperii legi atque constitui debebant. Ubi etiam, quod hos attinet, a Carolo §. 14. sancitum legitur, *duos* ex eorum ordine, *Ecclesiasticum* unum, alterum *Secularem*, ipsosmet debere vicibus, singulis anni quadrantibus, mutatis, eo, quo Electores ordine assidere. confer Maximiliani ordinationem Regimenti, §. wie zwanzig Personen in das Regiment genommen sind.

§. 17.

Si autem contingat, unum vel alterum Assessorum a Principibus Imperii constitutorum vita excessisse; aut si etiam propter imbecillitatem quandam muneris huic gerendo parum sit idoneus; Vicario Cæsaris seu Præsidi cum Regimento jus tribuitur ex illo circulo, quo prædecessor lectus fuit, alium surrogandi. §. 29. Eodem modo & sex Electores, si quis ex suis forte Assessoribus in fata

concederet, aut alia de causa discederet, intra duos menses alium in ejus locum eligere jubentur. Ubi vero ex numero, quos Principes constituerant, duodecim Assessorum quispiam fato fungeretur, hujus locum ex voluntate Præsidis & Regimenti alius cordatus & prudens vir juxta ordinem supra designatum suppleat. §. 30. & *Maximiliani ordinat. a. 1500. §. Ob der zwölfferkuesten Fürsten einer oder mehr tods abgiengen / wie man andere erkiesen soll.*

§. 18.

Omnes hi Regimenti Assessores juxta ac Secretarii & Scribæ fide, qua Dominis suis ante obstricti fuerunt, soluti, jurejurando (cujus formula §. 34. recitatur) una cum Præside, fidem & operam suscepto hoc munere, sancte adstringere Cæsari tenebantur. v. §. 33. 34. Qui hac in parte negligens aut inobediens fuisset, poenas Cæsari dare, jubebatur §. 36. 37. 38. Omnes etiam, qui Regimenti membra
audiunt

audiunt, cum ministris suis ac famulis ab omnibus tributis & vectigalibus declarantur immunes. §. 39. In sententiis dicendis, ut in aliis Collegiis, major suffragiorum pars semper prævalere debebat; nisi ubi res gravioris momenti incidere-
rent. Quo casu etiam alii Principes ac Ordines Imperii in consilii societatem vocandi erant, §. 12. Unde inter alia constare potest, parem Regimento cum Comitibus universalibus auctoritatem in omnibus negotiis publicis, hautquam fuisse; nec illud, quod *Hippolitus a Lipide de Rat. Status P. II. c. 4. Sect. 2.* contendit, universa Comitibus & totum Imperium repræsentasse.

§. 19.

Decreta & mandata Regimenti, sub Cæsaris titulo atque sigillo emanabant, subscriptis hisce verbis: *Ad mandatum Domini Imperatoris in Consilio Imperiali,* adscripto etiam nomine Præsidis & Electoris, qui Regimento tum præesset; ita:

N 3

N. vel

N. vel N. est: &c. Quod si non fieret, decreta & mandata promulgata invalida declarantur. §. 31.

§. 20.

Hanc Regimenti constitutionem a nobis recensitam in publicis Comitibus Wormatiensibus a. 1521. omnes, qui magno numero praesentes erant, Electores, Principes ac Status Imperii solenniter approbarunt, perque modum pacti aut contractus receperunt, simul sancte pollicentes, quod hujus Regimenti decretis & mandatis parere velint, juxta *clausulam finalem* §. 40. Bekennen und thun fund allermänniglich hiermit in Krafft dieses Briefs/für uns/unsere Nachkommen / Erben / und von derowegen wir Gewalt haben/das um oberzehlte Ursachen/auch damit wir/und unser ieder bey seinen Ehren/ Würden/ Freyheiten / so nicht wider diese Ordnung wären/ Fürstenthum/ Herrschafften/ Landen/ Leutē/ und Regierungen / bey dem H. Reiche bleiben

bleiben mögen/dabey wir auch einander haben sollen/solche Ordnung und Regiment/mit unsern Willen/Rath/zusagen und annehmen/durch die Röm. Kays. Maj. unsern allernädigsten Herrn geordnet / fürgenommen/ gemacht/und in diesen gegenwärtigē Vertrag/Contract und Verpflichtung verfaßt ist / und daß wir uns derhalben mit Ihr. Kays. Maj. verbunden und verpflichtet haben: Verbinden und verpflichten und verstricken uns also hiermit / und in Krafft dieses Briefs / gereden und versprechen auch/wir Ebur-Fürsten und Fürsten/bey unsern Fürstlichen Ehren und Würden/ und wir andere obgemelte Stände / in guten wahren Treuen und Glauben/an Eydes Statt/dieser Ordnung/und dem Kays. Maj. Regiment Folge zu thun/ und dem Stadthalter und Regiment/ in Verboten und Geboten/ so in Krafft diß Befehls außgehen werden / gehorsam zu seyn / und die zu vollziehen/ alles getreulich ohn Gefährde.

§. 21.

Quam Regimenti formulam omnium Statuum Imperii nomine, Principes ac Ordines sequentes sigillis suis appensis munierunt, *Albertus*, Archi-Episcopus Moguntinus & Elector, *Ludovicus*, Palatinus, Electorum nomine; *Georgius*, Episcopus Bambergensis, & *Fridericus* Palatinus, Ordinum Ecclesiasticorum & Secularium Principum nomine; *Rüdigerus*, Abbas Weisburgensis, Prælatorum nomine; *Reinhardus*, Comes Leiningerensis, nomine Comitum & Dynastarum Imperii, *Consul Wormatiensis*, nomine Civitatum Imperialium. Quibus tandem nomen suum ipse CAROLUS Imperator, & ad mandatum ejus proprium ALBERTUS, Card. Mogunt. Archi-Cancell. subscripsere d. XXVI. Maj. A. CHR. M. D. XXI. Unde *Paurmeisterum de Jurisdic. I. R. l. II. c. 6. §. 195.* errasse puto, quod potestatem Regimenti in Caroli constitutione, a Cæsare tantum &

& ad Cæsaris solius, non Imperii negotia, tributam illi fuisse, scribit. Certe non tantum ex §. *anteced.* 20. ubi ordinatio Regimenti vim pacti aut contractus habere dicitur; verum etiam ex memorata jam subscriptione adparet, non a solo Imperatore, sed Ordinibus simul potestatem suam accepisse Regimentum. Quæ enim ipse de statu Aristocratico hîc philosophatur, ad Ordinationem Regimenti veteris adplicari nequeunt.

§. 22.

Atque ita augustus hic Senatus Imperii, qui cum Amphictyonum olim in Græcia Concessu, aut Achæorum Concilio quodammodo comparari posset, magna quidem cura & autoritate institutus legitur. Verum si historiam insequentium temporum inspicias, tantam, quantum sperabatur, usum & autoritatem, neque Maximilianæ I. neque Caroli V. tempore habuit. An Cæsaris, an Or-

N 5

dinum

dinum Imperii, an utriusque partis culpa, infra dicemus.

§. 23.

Personatus scriptor non incelebris, *Hippolithus a Lapide*, cum libro de *Rat. Status in Imperio Romano - Germanico part. I. c. IV. sect. 4. & part. II. c. IV. & V.* de Regimento hoc agere instituit, historiam perpetuo vitiauit, & verba Ordinationis Regimenti cavillando torfit ad scopum, quem habuit propositum; nempe in Imperio nostro esse statum Aristocraticum, monarchica tamen administratione ex parte temperatum. v. *libri ejus part. I. c. V. & part. II. c. V. sect. I.* pag. m. 376.

§. 24.

Verum, quæ incrustandæ suæ sententiæ ex historia Regimenti adducit, aut verborum cavillationes, aut apertæ detorsiones sunt. Nam falsum primo est
in

in *Regimento*, Imperatori seu ejus Vicario solam directionem & unicum votum competiisse; cum clarissimum sit, Regimentum fuisse Imperatoris & Imperii, *tit.* Von den Zwanzigen/ so zu der Königl. Majestät/und des H. Reichs Regiment geordnet. Deinde Assessores singuli Imperatori jurejurando obstricti fuerunt. *tit.* des Regiments. Rñth Eyd. Perpetram ille *part. I. c. IV. Sect 4.* jus majoris partis in suffragiis dicendis urget. Non enim *tit.* Das Regiment mag ꝛ. majora Assessorum tantum ponuntur; sed Cæsaris vel præsentis, vel, si absit, ejus Vicarii expresse & illa eminente vi ac autoritate, ut in omnibus titulis, requisita voluntas & potestas, alteram & potiozem hujus collegii partem constituens. v. *tit.* Wie der Churfürst ꝛ. & *tit.* Wie das Regiment erlauben mag. Corrupte etiam Hippolitus n. 13. omnem Regimenti autoritatem ab Ordinum voluntate suspendit; cum voluntas Cæsaris & man-

N 6

datum

datum ac delegatio, singulis fere titulis inculcetur. Imo, Imperator suo nomine inhibere, & in irritum revocare, quæ alia, quam præscripta forma, consultata aut decreta fuissent, potuit. *tit.* Wie alle Sachen ꝛc. Ibi: Und setzen/ordnen und wollen auch darauff männiglich befehlen. ꝛc.

§. 25.

Argumentum, quod *Hippolitus* citato loco a subrogatione, seu, quod Regimentum Comitii subrogatum sit, petit, ac pro adstruenda sua sententia imprimis urget, fallere, *D. Sluterus in Animadversionibus ad hunc locum ostendit.* Fortius vero *Bæclerus in suis Animadversionibus p. 61.* vim ejus infringit. Primum enim ostendit, aliud esse *occasionem* instituendi Regimenti, ubi de frequentia Comitiorum mentio fit, *tit.* Vñ den Zwanßigen; aliud *surrogationem* Regimenti in locum Comitiorum, quæ per Regimentum non sublata sunt, v. *tit.* Das Regiment mag

mag. 12. Ibi. Oder ob es die Grösse der Sache erfordert. Ex historia enim Comitiorum tum Maximiliani, tum Caroli V. constat, ipsis imperantibus, Regimento adhuc durante, multa Comitia esse habita, quibus sane opus non fuisset, si Regimento par cum Comitiiis potestas fuisset. Deinde instantia *Bæcleri* fortissima est adversus majorem propositionem argumenti ab Hippolitho allati: Deputationi, inquit *Bæclerus*, Imperii aliquando committuntur negotia Imperii; ergo Deputatio surrogata est in locum Comitiorum (& quidem cum pari potestate.) Quod absurdum esse, quis non videt? Confer *Autorem* der *Grundveste part. III. c. VI. Accedit*, quod Regimentum egerit ex commissione: Cæsar vero & Ordines in Comitiiis solennibus vi propria. Et quidem ita; ut Assessoribus Regimenti ex numero Ordinum, Cæsar etiam committat & mandet, v. tit. Wie alle Sachen/

ibi: Daß die Händel und Sachen in dieser Commission begriffen se: Unde adparet, Cæsaris quodammodo majorem fuisse in Regimento, quam in Comitibus potestatem; nempe quatenus non suo tantum & proprio jure in eo egerit: sed etiam qui in Regimento & Ordinibus (vel præsent es persönlich / vel per legatos) adfuerunt, delegarit agendi facultatem suo & Imperii nomine, cum in Comitibus Ordines agant jure proprio, non delegato.

§. 26.

Præterea *Hippolithus* infra *part. II. c. IV. n. 2.* non tantum Maximilianum I. fictione falsæ causæ instituti Regimenti criminatur; sed etiam *n. 3. & 4.* de Præsidatu, quem vocat, Cæsaris imperite & corrupte pronunciat; quasi Elector una cum Imperatore aut ejus Legato, Regimento præsedisset; cum tamen Cæsar aut ejus Legatus, vel Orator non tantum ut *Præses*; sed, ut qui alterum potestatis partem, & quidem majorem teneret. v.
tit.

tit. Wie der Churfürst für Ausgang ic.
 Perperam quoque huc n. 5. & 6. exem-
 plum Græcorum ex Bodino, de *περίβ-
 λοις*, & corrupta, voce *περοκλητών* (ipse
 enim *περοσήλυτα* habet) traxit. *Περίβ-
 λοι* enim, Atheniensium Senatores cum
 Regimenti Assessoribus comparari non
 possunt; cum status Reipublicæ Atheni-
 ensis longe diversus a Germanico fuerit,
 & illi *περίβλοι* deliberationis capita
 ad populum referre tenerentur, quod se-
 cus longe in Regimento factum est. v. D.
Sluteri Animadvers. p. 286. seqv.

J. 27.

In Carolum V. Imperatorem quoque
Hippolitus cap. V. Sect. 2. injurius est,
 quando ejus reformationem Regimenti,
deformationis arguit, ac Ordinibus Impe-
 rii in frequentissimis Comitibus præsentibus
Oscitantiam ac *Conniventiam* tribuit.
 Certe ipsa formula seu *Ordinatio Regi-
 menti* magna & matura cum deliberatio-

ne

ne & consensu tot Principum præsentium composita, aliud testatur. Ac licet Carolus quædam in Maximiliani, avi sui Ordinatione Regimenti mutavit; temporis tamen & rerum mutatio id postulasse videtur; præsertim cum Ordines imperii illam mutationem non abnuisse legantur. Prolixius errores ac criminationes Hippolithi dilueremus, si nobis hic prolixioribus esse liceret. Recte *doctissimus Bæclerus* inconstantiam in ejus Philosophia notavit. Si res ad invidiam Cæsaris trahi potest, solus Cæsar fecit; si Cæsareæ potestatis ratio habetur, nihil illi Cæsar fecit.

§. 28.

Nos quasi e diverticulo in viam revertentes ea prius adhuc paucis attingemus, quæ de Regimento ejusque cura a casu potestatis post instaurationem a Carolo V. factam, in historia Comitiorum leguntur annotata, quam ejusdem
finem

finem describamus. A. 1521. edictum de jure succedendi liberorum, fratrum defunctorum, vel sociorum in relictis a patre amitave; seu avunculo matertave bona; an inter se in capita, an stirpes dividere debeant, publicavit. v. *R. Imp. Norimb. 1521. in fine.* In Comitibus Norimbergensibus. A. 1522. executio sententiae contra violatores pacis publicae Regimento mandatur, cui *numero XIV. & XXI.* par cum Camera potestas tribuitur. Circa *finem R. Imp. Norimb. allegati* Ducibus Circulorum Imperii, ut decretis Regimenti pareant, a Carolo V. imperatur. In Comitibus Norimberg. a. 1523. cura belli adversus Turcas suscipiendi, Regimento committitur, v. *n. 1. & 2. seqq.* In Comitibus Eslingensibus. a. 1526. Philippus, Marchio-Badensis, Praeses Regimenti, nomine Caesaris periculum belli Turcici congregatis Ordinibus expendendum proposuit. Ubi tamen *§. 10. seqq.* in curae hujus societatem alii Electores

ctores & Principes assumuntur. In Comitibus Norimberg. a. 1524. cura monetæ, monopoliorum & officinarum typographicarum §. 25. 26. 27. 28. item cura Religionis §. 29. eidem tribuitur: in Spirensibus a. 1516. de conservatione Regimenti consultatur §. 16. sed §. 24. animadvertitur; Regimentum & Cameram indigere visitatione & reformatione: in Ratisbonensibus a. 1527. Wolfgangus, Comes Montfortensis, Præses Regimenti, Imperatoris autoritate belli Turcici periculum Ordinibus Imperii præsentibus exposuit. In iisdem Comitibus §. 17. Regis Angliæ ad Regimentum literæ memorantur datæ, quibus ille auxilium contra Turcas pollicetur. In Spirensibus Comitibus a. 1519. Regimento potestas ingruente bello Turcico, concessa fuit eligendi & constituendi Duces belli contra Turcas gerendi. v. R. 7. §. 18. Meretur cum allegata ex Recept. Imperii historia Goldasti Tom. III. Constitution. Imperial. fol.

fol. 495. 498. seqq. conferri. Qui, res majoris momenti *Cæsareo* Regimento commissas, (ut *Ordinationem Criminalem* quod hominis honorem, corpus, vitam & fortunas concerneret; & alia, quæ res singulorum Ordinum attinebat) cæteris quoque Imperii Principibus & Ordinibus, ante publicationem, ad examinandum communicandas fuisse *fol 500. n. 31. seqq.* memorat.

§. 29.

Occurrunt in historia etiam exempla, quæ Regimentum iniquitatis aut erroris postulant. Hinc in causa Francisci Siccingii, Equitis in Nobilitate Germanica inter primos, illius mentio non adeo præclara fit. Cum ille connivente Carolo V. Trevirensi Archi-Episcopo, Richardo, bellum indixisset, quod duos subditos Archi-Episcopus, ne *λύτ' εἰν* promissum solverent, pro quibus, rogatu illorum fidem interposuerat, vi prohiberet. Inde

de Trevirensis facto cum Palatino Ludovico & Hassio, a. 1523. foedere, summa ope bellum contra hunc parabat. Franciscus contra multa moliebatur, magna ubique expectatione de se concitata. Adparebat enim, si illi res succederet, oppressurum esse Principes aliquot profanos una cum Episcopis. Bellum tamen istud mox cum morte Siccingii extinctum fuit. v. *Chytrai Chron. Saxon. fol. 299. sequ.* Interim cum Regimentum Siccingii molitiones non mature inhi- buisset, ipsum a foederatis in Comitibus vehementer accusatum fuit, quod Frobenio Hutteno, ab illis spoliato, patrocinaretur. Mentio hujus Hutteni fit in *R. Imper. Norimberg. a. 1524. §. 23.* Acce- debat invidia erga Assessores, quorum aliqui novæ Reformationi studebant: Schvartzzenburgius, puta, Planitius, Ele- ctoris Saxoniae Consiliarius & alii. Ita- que licet gravissimis excusationibus ge- sta sua tuerentur Regimenti Assessores;

evictum tamen fuit , in foederatorum
tam Svevicorum , quam Rhenanorum
gratiam, ut omnes, (honesto licet obten-
tu, quod tributa eorum salariis destinata
cessarent, & nova post aliquot menses
demum conferenda essent) dimitteren-
tur. v. *B. Seckendorffii Hist. Lutheran. lib. I.
Sect. 58. §. 163.*

§. 30.

Alii tamen postea ad restitutum hoc
Eslingæ Collegium denominati fuerunt
Assessores , Romanæ omnes factionis.
Conf. R. Imper. Norimberg. a. 1524. §. 2.
Planitius autem ante dimissus , ab Ele-
ctore Saxon. Friderico eò ire iussus fuit;
ut protestaretur adversus ea , quæ liber-
tati & religioni noxia decernerentur ; si-
mul tamen profiteretur, quæ ad pacem
& justitiam spectant, & Wormatiæ a. 1521.
conclusa fuerant. Electorem sedulo atq;
exacte cum Fratre suo servaturum esse.
Quo tempore, cum Eslingæ Regimen-
tum

tum (Sleidanus *Imperii Praefectos* vocant) esset, Fridericus Palatinus & Philippus Badensis, Januario mense a. 1526. ex arat-
 tis literis, Senatum Argentinensem mo-
 nent, ut ab incepto Reformationis stu-
 dio desistat, & omnia sua loco restituat.
 Ad quas Regimenti literas, Argentinen-
 sis senatus respondit, omnia accusationis
 capita diluendo. v. *Sleidanum lib. IV.*
Comment. p. 108. & iii.

§. 31.

Postea Argentinenses muniendi, sui
 causa, quo vim injustam a se suisque de-
 pellerent, a. 1529. cum Tigurinis, Berna-
 tibus, Basiliensibus, qui & vicini erant, &
 doctrina magis conveniebant, foedus
 mutuae defensionis gratia fecerunt. Hoc
 ubi Regimentum, cui tum praerant Fride-
 ricus Palatinus, rescivit; datis iterum li-
 teris ad Argentinenses, novum ipsis foe-
 dus exprobrans: id ubi cum primis mi-
 rum videri, eos videlicet, qui sunt im-
 perio

perio devincti, sine consensu Cæsaris & Ordinum Imperii, foedus ullum inire cum aliquibus : & quanquam plerique omnes confirmant; non tamen prius fidem habere se voluisse, quam ab ipsis rem omnem cognoscant: itaque petere, ut sibi, qui Cæsaris locum obtineant, clare præscribant, quid rei sit, & quibus conditionis pacti sint. v. *Sleidan. l. VII. p. 181.*

§. 32.

Exposuimus ita Regimenti originem, indolem seu formam, jura, gesta atque fata. Restat, ut causas, quas propter cessavit aut extinctum fuit, breviter perstringamus, *Hippolitibus* pro iniquo suo in Cæsarem affectu, de *Ration. Stat. part. II. cap. V. Sect. 2. & V.* haud obscure causam in ipsum Cæsarem conferre videtur; quod Monarchiam molitus esset novam. Ita enim *sect. 2. all. p. m. 377.* loquitur. *Licet autem Regimento multa hoc modo a Carolo V. detracta sint; attamen*

men cum illud, quia continuum erat, omnibusque suis actionibus sine intermissione invigilabat, adhuc conatibus suis obstare cerneret; ut penitus oblitteraretur, ac in desuetudinem veniret, procuravit. Id quod accidit circa annum 1530. crescente Caroli autoritate & potentia. Quando nempe plerorumque Electorum vota ambitu suo expugnavit, ac Ferdinandum Fratrem Roman. Regem eligi fecit, quo ipso Imperatorie dignitatis, in familia sua, quasi hereditario jure continuanda firmissimum jecit fundamentum. Et causa quidem sublatis ac destructi Regimenti, a parte Caroli Imperatoris fuit affectatum Imperium Monarchicum, cui in aliis Regnis ac provinciis hereditariis assueverat. Hic auctor suspensiones loco probaticum affert, convitia solita repetens. Constat enim priores Cæsares Austriacos magis monarchice, idq; jure non controverso, imperasse. Male ergo gradus potentiae Austriacæ a cessatione vel extinctione Regi-

Regimenti derivat *Autor* totus partium studio abreptus. Videtur Hippolitho hic *Pauermeisterus* verba præivisse. Nam ille §. 194. scribit: *Aristocratici Regiminis istius destructi, solum Carolum in aliis regnis ac provinciis hereditariis, affectati imperii monarchici causam fuisse.* In quam sententiam *Julii Pflugii* Episcopi Naumburgensis verba ex oratione gravissima de *Republ. Germania*, sive imperio constituendo allegat. Enimvero ut ut Carolus Regnum stabilire in Germania molitus sit; ante ipsum tamen introducto Regimento, aristocraticum statum fuisse formatum, nemo accuratæ Politices peritus dixerit. Nec Pflugius, qui in oratione sua vitia Germaniæ tangit, id probare ausus est. Vulgo quidem pro aristocratia in Germania asserenda Alberti Moguntini dictum apud *Sleidanum l. 1. comment.* adfertur. At Archipræfulem illum *παχυλῶς* locutum esse, alii jam animadverterunt. Sensem ejus dicti

O

Mon-

Monzambanus de statu Imp. Germ. c. 6.
 optime evoluit. Ille utut in commodis
 vocabulis expressus, in se perspicuus est;
 scilicet si præsentem suam conditionem
 ament Germaniæ Principes, cavendum
 sibi esse ab Imperio Galli (Francisci R.)
 qui cum in proprio regno procerum
 conditionem ad exquisitæ leges monar-
 chiæ redigere laboret Germanos in
 Principes sine dubio similia sit tenta-
 turus.

§. 33.

Nobis historiam consulentibus veri-
 similis videtur, ipsos Imperii Ordines
 in causa extincti Regimenti fuisse; tum
 quod in suppeditandis sumtibus conser-
 vando Regimento necessariis segnes es-
 sent; tum quod Regimenti decretis pare-
 re detrectarent. Hanc enim causam
 ipse Imperator, cum Ferdinandum fra-
 trem Regem Romanorum creari vellet,
 apud *Steidanum lib. VII. circa finem alle-*
gavit.

gavit. Nec abnuerim, quod *Hippolitibus* *cit. loco* addit, dissidium e Religione circa ista tempora maxime invalescens Ordines Imperii in partes traxisse: ut Regimenti, quod ex Romano-Catholicis Senatoribus constabat, auctoritatem parvi penderent. At, quod Ordines hac in parte fatalis & fatuæ cujusdam socordiæ incusat; quasi extincto Regimento, rem inæstimabilem, libertatem sibi eripi passi essent; id impudens & iniqua criminatio est; cum frustra jactat, Regimentum libertatis Ordinum fulcrum fuisse. Per enim notum est, ex supra dictis, parem non tantum Cæsaris cum Senatoribus in Regimento fuisse auctoritatem; sed Ordines non paucos a multis Imperii deliberationibus in Regimento fuisse exclusos. Quam ergo libertatis jacturam Ordines sublato eo fecisse, perspicere non possumus.

J. 34.

Contemptus igitur ille Regimenti Ca-
rolo

O 2

rolo V. non adeo displicere potuit; quippe qui observaverat, negotia a Regimento hactenus tractari solita, posse vel a Camera Imperiali, vel se absente, a Rege novo Romanorum creato, in Judicio Aulico expediri. Causa enim gravis nulla videbatur, cur præter necessitatem judicia essent multiplicanda. Præsertim cum durante adhuc Regimento, opus subinde esset Comitibus, in quibus res gravioris momenti tractarentur. Itaque, ut avo suo imperante, Maximiliano, a 1512. comitia iterum, Regimento in desuetudinem abeunte, in frequentiore usum revocata sunt; sic ipse quoque facile pati poterat, ut cessante Regimento, negotia Status publici vel in Camera, vel in Aula sua, vel in Comitibus transigerentur publicis.

§. 35.

Recte proinde *D. Mauritius Dissert. de Judicio Rothwilensi n. 2.* sentit: Senatum hunc

hunc (*Regimentum*) paucorum annorum ætatem habuisse, ac postremum ejus vestigium, quod hætenus reperire potuerit, illud esse, quod apud *Sleidanum* circa initia anni 1530. literas ad Argentinenses (quas §. antecedente 31. allegavimus) misisse dicatur. Ast a. 1531. die 24. Martii esse desierat, quod Reformatio Judicii Cameralis Spiræ a. 1531. facta, §. *Diweil das Regiment gefallen/* clarescatis docet.

§. 36.

Si tandem de sublato Regimenti usu quis libere pronunciare velit, non absurdum nobis, dici posse, videtur; nec Ordines Imperii damnum inde aliquod libertatis sensisse; nec Imperatoris auctoritati quidquam accessisse, ut quidem *Hippolitus a Lapide de Rat. Stat. part. II. c. V. Sect. 2.* satis temerè arbitratur. Nam quod primo libertatem Ordinum attinet, tantum abest, ut ei quidquam hoc extincto

tincto decesserit, ut cessante Regimento, illa potius aucta fuerit. Quia cum vigeret, in eo non omnium Ordinum jus suffragii esset; & Electores etiam in illo non per classes, sed viritim sententias, secus ac in Comitibus fieri assolet, ferre tenerentur. *Deinde* etiam adparet, ut Cæsaris, qui juxta Caroli V. Ordinationem Regimenti, alteram eamq; potiozem hujus collegii partem, ut supra contendimus, constituabat, potestas vel auctoritas adstricta fuerit: inprimis cum ipse quædam jura sibi & Imperii Comitibus reservasset, de quibus Regimento constituere haut fuerat integrum. *Tandem* nec totius Imperii saluti ejus extinctione vel antiquatione derogatū fuit; cum quæ Regimenti agere propria fuerunt, vel in Camera Imperiali, vel in Judicio Aulico, vel in Comitibus tractari possint ac debeant. Quapropter nobis admodum verisimile fit, Ordines laudatos animadvertentes, Imperium salva utilitate publica, hoc Judicio
aut

aut Senatu carere posse, haut invitos, ut in desuetudinem abiret & exspiraret, consensisse.

§. 37.

In abrogati Regimenti locum *Hippolitho part. II. c. V. Sect. 5.* & quibusdam aliis, Judicium seu Consilium Aulicum (der Reichs-Hoff-Rath) surrogatum, visum est. Verum *Paurmeisterus l. c. §. 198.* jam annotavit, valde eos errare: *Ingens, inquit, est error, quod Senatus aulicus præsens in locum Regimenti firi suffectus, ut de utroque idem jus statuendum sit. Quod enim inter ea magnum sit discrimen, notum est omnibus, quibus Reipublicæ præsentis forma perspecta est.* Rationes quidem ille etiam negationis suæ subjungit varias; sed quæ minus videntur solidæ. Quapropter & eas, allegare supersedemus; cum historia testis sit, illud ante Carolum V. viguisse. Apud Goldastum legitur ordinatio *Friderici II. Impera-*

peratoris an. 1236. qua constituit, daß der Hoff-Richter alle Tage soll zu Gerichte sitzen. An. 1342. ei Heidelbergæ Imperator Ludovicus Bavarus, Assessoribus Ruperto Seniore & Juniore Palatinis, aliisque Comitibus, Baronibus, Equitibus & Nobilibus, quod patet ex diplomate Hermannii Marchionis Badensis, quod inter documenta redi-viva monasteriorum in ducatu Würtembergico sitorum edidit autor anonymus, qui est *Christophorus Besoldus*. Atque, addit illi Notator, causas breviter confvevisse tum exponi Imperatori, & quicunque circa illum erant Magnatibus, qui magno semper numero aulam Casaream sequebantur, iisque sententiam suam dicentibus, tandem secundum vota, quæ ipse saniora putabat, causam definire solitum. Quin imo ad Maximiliani I. tempora, iisque nondum nato Camerali Judicio, ita in usu fuit, ut ad hoc

hoc solum fere causæ Imperii devolverentur. Nec quod Hippolithus a Lapide cum pluribus aliis inepte existimat, deinceps Maximiliani I. tempore desit. Quos manifesti nimis erroris arguit R. Imp. Colon. an. 1512. §. Zum dritten / ibi nachdem täglich der Partheyen Handel und Sachen aus dem Reich an unsern Kaiserl. Hof wachsen. Hinc Ferdinandus III. in præfat. Ordin. Judicii Aulici de commemorat, daß solches zu Beförderung und Vollziehung der werthen Gerechtigkeit und Regiments im Römischen Reich von unvordenclichen Jahren auffgerichtet. v. D. Mauriti Dissert. de Cæs. Majestatis Judicio Aulico §. V. Si ergo ante Carolum V. tempora illud in Aula Cæsaris receptum, non demum ex abrogatione Regimenti subnasci potuit. Quamquam subsequentibus temporibus per novas Ordinationes novam faciem induit. De qua *laudatus Mauriti*

DE S. R. IMPERII REGIMENTO.

ritius §. V. & XIX. dissert. all. testatur.
Ex qua & de ejus, & Regimenti discrimine judicari potest. Nos telam ab-
rumpimus, ac, ut S. R. Imperium inter
tot turbas ac imminetia pericula ser-
vetur, vigeat ac persistet ad illum usque
diem, qui hoc universum hauriet,
& tempus abolebit, **DEUM**
precamur!

S. D. G.

